๓๘๗."เอวเมว ตุวํ ราช
ทีปทินฺท สุโณหิ เม
ปพฺพาชิสฺสนฺติ ตํ รฏฺฐา
โสณฺฑ มาณวกํ ยถา"ติ.

๓๘๗. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมชน พระองค์ก็เหมือนกัน ขอจงทรงสดับถ้อยคำ ของข้าพระองค์ เขาจักเนรเทศพระองค์ เสียจากแว่นแคว้น เหมือนมาณพนักดื่มสุรา ฉะนั้น".

เอวํ กาฬหตฺถินา นานาอุปมาย อานีตายปิ ราชา ตโต วิรมิตุ อสกฺโกนฺโต อปรมฺปิ อุทาหรณํ ทสฺสนตฺถํ อาห

เมื่อกาฬหัตถีเสนาบดี แม้นำเรื่องอุปมาต่าง ๆ มาเล่าถวายอย่างนี้ พระราชาก็ไม่อาจงดเนื้อมนุษย์นั้นได้ เพื่อแสดงตัวอย่างเทียบ แม้อย่างอื่นต่อไปอีก จึงตรัสว่า

๓๘๘."สุชาโต นาม นาเมน
ภาวิตตฺตาน สาวโก
อจฺฉรํ กามยนฺโตว
น โส ภุญฺชิ น โส ปิวิ.

๓๘๘. "สาวกของเหล่าฤาษี ผู้มีตนอันอบรมแล้ว นามว่าสุชาต เขาอยากได้นางอัปสร จนไม่กินไม่ดื่ม.

๓๘๙. กุสคฺเคนุทกมาทาย
สมุทฺเท อุทกํ มิเน
เอวํ มานุสิกา กามา
ทิพฺพกามาน สนฺติเก.

๓๘๙. กามของมนุษย์ ในสำนักกามอันเป็นทิพย์ เหมือนเอาปลายหญ้าคาจุ่มน้ำ มาเทียบกับน้ำในมหาสมุทร.

๓๙๐. เอวเมว อหํ กาฬ
ภุตฺวา ภกฺขํ รสุตฺตมํ
อลทฺธา มานุสํ มํสํ
มญฺเญ เหสฺสามิ ชีวิตนฺ"ติ.

๓๙๐. ดูกรท่านกาฬหัตถี เราได้บริโภคของกินที่มีรสดีที่สุดแล้ว ไม่ได้เนื้อมนุษย์ เห็นจะต้องละทิ้งชีวิตไปเหมือนอย่างสุชาต ฉะนั้น".

วตฺถุ ปน เหฏฺฐา วุตฺตสทิสเมวาติ. ก็เรื่องแห่งคาถานี้ ตอนต้นเหมือนกับเรื่องที่กล่าวไว้แล้วในภายหลัง ดังนี้.

ตตฺถ **ภาวิตตฺตานนฺ**ติ ภาวิตตฺตานํ เตสํ ปญฺจนฺนํ อิสิสตานํ. **อจฺฉรํ กามยนฺโตวา**ติ โส กิร เตสํ อิสีนํ มหาชมฺพุเปสิยา ขาทนกาเล อนาคมนํ วิทิตฺวา "เกน นุโข การเณน นาคจฺฉนฺติ, สเจ กตฺถจิ คตา, ชานิสฺสามิ, โน เจ, อถ เตสํ อิสีนํ สนฺติเก ธมฺมํ สุณิสฺสามีติ อุยฺยานํ คนฺตฺวา อิสีนํ ปาเท วนฺทิตฺวา คณเชฏฺฐกสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺโต นิสีทิ. สุริเย อตฺถงฺคเต อุยฺโยชิยมาโนปิ "อชฺช อิเธว วสิสฺสามี"ติ วตฺวา อิสิคณํ วนฺทิตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้มีตนอันอบรมแล้ว** ได้แก่ ฤาษี ๕๐๐ ตนเหล่านั้น มีตนอบรมแล้ว. คำว่า **อยากได้นางอัปสร** ความว่า ได้ยินว่าเวลาที่ฤาษีเหล่านั้น ฉันชิ้นชมพู่ใหญ่ สุชาตนั้นทราบว่าท่านไม่มาแน่ จึงคิดว่า "ท่านไม่มาเพราะเหตุอะไรหนอ ถ้าท่านไปที่ไหน เราจักทราบ ถ้าท่านไม่ไปลำดับนั้น เราจักได้ฟังธรรมในสำนักของฤาษีเหล่านั้น" จึงไปสู่สวน ไหว้เท้าของฤาษีทั้งหลาย นั่งฟังธรรมในสำนักของฤาษีเจ้าคณะ. เมื่อพระอาทิตย์อัสดงเขาแม้ถูกส่งให้กลับอยู่ ก็กล่าวว่า "วันนี้ข้าพเจ้าจักพักแรมอยู่ในสวนนี้แหละ" ไหว้หมู่ฤาษีแล้วเข้าไปนอนในบรรณศาลา.

รตฺติภาเค สกฺโก เทวราชา เทวจฺฉราสงฺฆปริวุโต สทฺธึ อตฺตโน ปริจาริกาหิ อิสิคณํ วนฺทิตุํ อาคโต. สกลารามโม เอโกภาโส อโหสิ. สุชาโต "กินฺนุ โข เอตนฺ"ติ อุฏฺฐาย ปณฺณสาลฉิทฺเทน โอโลเกนฺโต สกฺกํ อิสิคณํ วนฺทิตุํ อาคตํ เทวจฺฉราปริวุตํ

ตอนกลางคืน ท้าวสักกเทวราชมีหมู่นางเทพอัปสรแวดล้อมแล้ว เสด็จมาไหว้พวกฤาษีพร้อมด้วยนางบริจาริกาของตน. อารามทั้งสิ้นได้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน. สุชาตคิดว่า "นั่นอะไรหนอ" จึงลุกขึ้นมองดูทางช่องบรรณศาลา เห็นท้าวสักกะมีนางเทพอัปสรแวดล้อมแล้ว มาไหว้

ทิสฺวา อจฺฉรานํ สห ทสฺสเนน ราครตฺโต อโหสิ.

พวกฤาษี ได้มีความกำหนัดด้วยอำนาจราคะ พร้อมกับการเห็นนางเทพอัปสรทั้งหลาย.

สกฺโก นิสีทิตฺวา ธมฺมกถํ สุตฺวา สกฏฺฐานเมว คโต. กุฏุมฺพิโกปิ ปุนทิวเส อิสิคณํ วนฺทิตฺวา ปุจฺฉิ “ภนฺเต โก นาเมโส รตฺติภาเค ตุมฺหากํ วนฺทนตฺถาย อาคโต”ติ. “สกฺโก อาวุโส”ติ “ตํ ปริวาเรตฺวา นิสินฺนา กา นาเมตา”ติ. “เทวจฺฉรา นาเมตา”ติ. โส อิสิคณํ วนฺทิตฺวา เคหํ คนฺตฺวา คตกาลโต ปฏฺฐาย “อจฺฉรํ เม เทถ, อจฺฉรํ เทถา”ติ วิลปิ.

ท้าวสักกะประทับนั่ง สดับธรรมกถาแล้วเสด็จกลับไปยังภพของพระองค์. ฝ่ายกุฏุมพีครั้นวันรุ่งขึ้น ไหว้พวกฤาษีแล้วถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ผู้ที่มาเพื่อไหว้ท่านทั้งหลาย ในเวลากลางคืนนั้นชื่ออะไรขอรับ”. ฤาษีกล่าวว่า “ดูกรท่านผู้มีอายุ คนนั้นแลชื่อท้าวสักกะ”. กุฏุมพีถามว่า พวกผู้หญิง ที่นั่งแวดล้อมท้าวสักกะอยู่นั้น ชื่ออะไร”. ฤาษีกล่าวว่า “นางเหล่านั้นชื่อเทพอัปสร”. เข้าไหว้หมู่ฤาษีกลับบ้านแล้ว ตั้งแต่เวลาเขาไปถึงแล้ว ก็พูดเพ้ออยู่ว่า “ท่านจงให้นางอัปสรแก่เรา ท่านจงให้นางอัปสรแก่เรา”.

อถ นํ ญาตกา ปริวาเรตฺวา “ภูตาวิฏฺโฐ นุโข”ติ อจฺฉรํ ปริหรึสุ. โส “นาหํ เอตํ อจฺฉรํ กเถมิ, เทวจฺฉรํ กเถมี”ติ วตฺวา “อยํ อจฺฉรา”ติ อลงฺกริตฺวา อานีตํ ภริยมฺปิ คณิกมฺปิ โอโลเกนฺโต “นายํ อจฺฉรา, ยกฺขินี เอสา”ติ

ลำดับนั้น พวกญาติจึงแวดล้อมเขาสำคัญว่า “เขาถูกภูตผีเข้าหรือหนอ” ดังนี้ จึงพากันดีดนิ้วมือสำทับ. กุฏุมพีนั้น พูดว่า “เราไม่ได้พูดถึงการดีดนิ้วมือนั้น เราพูดถึงนางเทพอัปสร” แลดูทั้งภรรยาทั้งหญิงคณิกาที่เขาแต่งตัวแล้วนำมาแสดงว่า “นี้นางอัปสร” แล้วกล่าวว่า “นี้ไม่ใช่นางอัปสร นี้เป็นนางยักษิณี” บ่นเพ้อ

เทวจฺฉรํ เม เทถา"ติ วิลปนฺโต นิราหาโร ตตฺเถว ชีวิตกฺขยํ ปาปุณิ.

อยู่ว่า "ท่านจงให้นางเทพอัปสรแก่เรา" อดอาหาร ถึงความสิ้นชีวิต ในเรือนของตนนั่นเอง.

เตน วุตฺตํ

เพราะฉะนั้น พระราชาจึงตรัสว่า

"อจฺฉรํ กามยนฺโตว
น โส ภุญฺชิ น โส ปิวิ
กุสคฺเคนูทกมาทาย
สมุทฺเท อุทกํ มิเนติ.

"สุชาตนั้น อยากได้นางอัปสร จนไม่กิน ไม่ดื่ม เหมือนเอาปลายหญ้าคาจุ่มน้ำ มาเทียบกับน้ำในมหาสมุทร.

ตตฺถ **สมุทฺเท อุทกํ มิเนติ** สมฺม กาฬหตฺถิ โย กุสคฺเคน อุทกํ คเหตฺวา "เอตฺตกํ สิยา สมุทฺเท อุทกนฺ"ติ เตน สทฺธึ อุปมาย มิเนยฺย, โส เกวลํ มิเนยฺย, กุสคฺเค อุทกํ ปน อติปริตฺตเมว. ยถา ตํ, เอวํ มนุสฺสกามา กามา ทิพฺพกามานํ สนฺติเก, ตสฺมา โส สุชาโต อญฺญํ อิตฺถึ น โอโลเกสิ, อจฺฉรเมว ปตฺเถนฺโต มโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มาเทียบกับน้ำในมหาสมุทร** ความว่า ดูกรท่านกาฬหัตถีผู้เป็นสหาย บุคคลใดจุ่มเอาน้ำด้วยปลายหญ้าคา นำมาเทียบกับน้ำในมหาสมุทรว่า "น้ำในมหาสมุทรมีเพียงเท่านี้" ดังนี้ บุคคลนั้นพึงเปรียบเทียบได้อย่างเดียวว่า ก็น้ำที่ปลายหญ้าคา มีประมาณน้อยเหลือเกิน. กามของมนุษย์ในสำนักกามทิพย์ ก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น สุชาตนั้นจึงไม่เหลียวแลหญิงอื่น ปรารถนาแต่นางเทพอัปสรเท่านั้น ตายไปแล้ว.

เอวเมวาติ ยถา โส ทิพฺพกามํ อลภนฺโต ชีวิตํ ชหิ, เอวํ อหมฺปิ

คำว่า **เหมือนอย่างสุชาต ฉะนั้น** พระราชารับสั่งว่า สุชาตนั้น เมื่อไม่ได้กามอันเป็นทิพย์ ก็ละชีวิตไปแล้ว ฉันใด

อุตฺตมรสํ มนุสฺสมํสํ อลภนฺโต ชีวิตํ ชหิสฺสามี"ติ อาห.

แม้ตัวเรา เมื่อไม่ได้เนื้อมนุษย์ซึ่งมีรสอันดีที่สุด ก็จักละชีวิตไปเหมือนกัน ฉันนั้นแล.

ตํ สุตฺวา กาฬหตฺถี "อยํ ราชา อติวิย รสคิทฺโธ, สญฺญาเปสฺสามิ นนฺ"ติ "สกชาติกานํ มํสํ ขาทิตฺวา อากาสจาริโน สุวณฺณหํสาปิ ตาวเทว นฏฺจา"ติ ทสฺเสตุ์ คาถาทฺวยมาห

ท่านกาฬหัตถีเสนาบดีได้สดับคำนั้น จึงคิดว่า "พระราชานี ทรงติดอยู่ในรสอย่างยิ่ง เราจักเตือนพระองค์ให้ทรงรู้สึก" เพื่อจะแสดงเรื่องเปรียบเทียบว่า "แม้พวกหงส์ทอง ที่เที่ยวไปทางอากาศ กินเนื้อสัตว์ชาติเดียวกับตน ก็พินาศมาแล้วเหมือนกัน" แล้วกล่าว ๒ คาถาว่า

๓๙๑."ยถาปิ เต ธตรฏฺจา
หํสา เวหาสยงฺคมา
อยุตฺตปริโภเคน
สพฺเพ อพฺภตฺถกํ คตา.

๓๙๑. "พวกหงส์ธตรฐ เป็นสัตว์สัญจรทางอากาศ ได้ถึงความตายด้วยกันทั้งหมด เพราะบริโภคอาหารที่ไม่ควร ฉันใด.

๓๙๒. เอวเมว ตุวํ ราช
ทิปทินฺท สุโณหิ เม
อภกฺขํ ราช ภกฺเขสิ
ตสฺมา ปพฺพชิสฺสนฺติ ตนฺ"ติ.

๓๙๒. ข้าแต่พระราชา ผู้เป็นจอมแห่งประชาชน ถึงพระองค์ก็เหมือนกัน ฉันนั้น โปรดทรงสดับถ้อยคำของข้าพระองค์ เพราะพระองค์เสวยมังสะที่ไม่ควรเสวย ฉะนั้น เขาจึงจักเนรเทศพระองค์".

ตตฺถ **อยุตฺตปริโภเคนา**ติ อตฺตโน อนาชีวภูเตน ปริโภเคน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เพราะบริโภคอาหารอันไม่ควร** ความว่า เพราะบริโภคอาหารอันไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของตน.

อพฺภตฺถตํ คตาติ สพฺเพ มรณเมว ปตฺตา.

คำว่า **ได้ถึงความพินาศ** คือพวกหงส์ชาติธตรฐได้ถึงความตายด้วยกันทั้งหมด.

อตีเต กิร จิตฺตกูเฏ สุวณฺณคูหายํ นวุติหํสสหสฺสานิ สาลึ ขาทนฺตา วสนฺติ. เต วสฺสิเก จตฺตาโร มาเส น นิกฺขมนฺติ, สเจ นิกฺขเมยฺยุ, อุทกปุณฺเณหิ ปกฺเขหิ อุปฺปติตุํ อสกฺโกนฺตา สมุทฺเทเยว ปเตยฺยุ, ตสฺมา น นิกฺขมนฺติ. อุปกฏฺเฐ ปน วสฺสกาเล ชาตสฺสรโต สยญฺชาตสาลิโย อาหริตฺวา คุหํ ปูเรตฺวา สาลึ ขาทนฺตา วสนฺติ. เตสํ ปน คุหํ ปวิฏฺฐกาเล คุหทฺวาเร เอโก รถจกฺกปฺปมาโณ อุณฺณานาภิ-มกฺกฏโก เอเกกสฺมึ มาเส เอเกกํ ชาลํ วิตฺถนฺติ. ตสฺส เอเกกํ สุตฺตํ โครุปฺปมาณํ โหติ. หํสา "ตํ ชาลํ ภินฺทิสฺสามา"ติ เอกสฺส ตรุณหํสสฺส เทฺว โกฏฺฐาเส เทนฺติ. เต วิคเต เทเว ปุรโต คนฺตฺวา ตํ ชาลํ ภินฺทนฺติ. เตน มคฺเคน เสสา คจฺฉนฺติ. อเถกสฺมึ กาเล ปญฺจมาเส อติกฺกนฺเต วสฺโส วุฏฺโฐ อโหสิ.

ได้ยินว่า ในอดีตกาล หงส์เก้าหมื่นตัว กินข้าวสาลีอยู่ในถ้ำทองที่เขาจิตตกูฏ หงส์เหล่านั้นไม่ออกจากถ้ำตลอด ๔ เดือนฤดูฝน ถ้าออกไปปีกก็จะเปียกน้ำไม่อาจบินขึ้นได้ พึงตกไปในมหาสมุทรแน่นอน, เพราะฉะนั้น จึงไม่ออกจากถ้ำ. แต่เมื่อใกล้ฤดูฝน จึงนำข้าวสาลีที่เกิดเองมาจากชาตสระสะสมไว้จนเต็มถ้ำ แล้วกินข้าวสาลีอยู่ด้วยกัน.

ก็ในเวลาที่หงส์เหล่านั้น เข้าถ้ำแล้ว แมงมุมตัวหนึ่ง ตัวโตประมาณเท่าล้อรถ ขึงใยไว้ที่ปากถ้ำเดือนละชั้น. ใยของมันแต่ละเส้น มีขนาดเท่าเชือกผูกโค. หงส์ทั้งหลายคิดกันว่า "พวกเราจักทำลายใยแมงมุมนั้น" ให้อาหารแก่หงส์หนุ่มตัวหนึ่ง ๒ ส่วน. เมื่อสิ้นฤดูฝนแล้ว หงส์เหล่านั้นจึงพากันบินไปข้างหน้าทำลายใยนั้น. หงส์ที่เหลือทั้งหลาย ก็บินตามไปโดยทางนั้น. ครั้นสมัยหนึ่ง เมื่อฤดูฝนตกล่วงไปถึง ๕ เดือน.

เต หํสา ขีณโคจรา "กินฺนุ โข กตฺตพฺพนฺ"ติ มนฺเตตฺวา "ชีวนฺตา

พวกหงส์เหล่านั้นหมดอาหาร ปรึกษากันว่า "พวกเราพึงทำอย่างไรหนอ" ตกลง

อณฺฑานิ ลภิสฺสามา"ติ ปฐมํ อณฺฑานิ ขาทึสุ, ตโต โปตเก, ตโต ชิณฺณหํเส, ปญฺจมาสจฺจเยน วสฺเส อุปคเต มกฺกฏโก ปญฺจ ชาลานิ วิตฺถนฺติ. หํสา สกชาติกานํ มํสํ ขาทิตฺวา อปฺปถามา ชาตา.

กันว่า "เรามีชีวิตอยู่จักได้ไข่" แล้วพากันกินไข่ก่อน, ต่อนั้นไปกินลูกหงส์ ถัดจากนั้นจึงกินหงส์แก่ เมื่อฤดูฝนเข้าถึง ๕ เดือนแล้ว แมงมุมขึงใยได้ ๕ ชั้น. พวกหงส์ กินเนื้อพวกเดียวกัน เป็นสัตว์มีกำลังน้อย.

ทฺวิคุณโกฏฺฐาสลาภี หํสตรุโณ ชาเล ปหริตฺวา จตฺตาริ ฉินฺทิตฺวา ปญฺจมํ ฉินฺทิตุํ นาสกฺขิ, ตตฺเถว ลคฺคิ. อถสฺส สีสํ วิชฺฌิตฺวา มกฺกฏโก โลหิตํ ปิวิ. อญฺโญปิ อาคนฺตฺวา ชาลํ ปหริ, โสปิ ตตฺเถว ลคฺคีติ เอวํ สพฺเพสุปิ มกฺกฏโก โลหิตํ ปิวิ. "ตทา ธตรฏฺฐกุลํ อุจฺฉินฺนนฺ"ติ วทนฺติ. เตน วุตฺตํ "สพฺเพ อพฺภตฺถตํ คตา"ติ.

หงส์หนุ่มที่ได้อาหาร ๒ เท่า ตีใยทั้งหลายขาดไป ๔ ชั้น ไม่อาจจะตีใยชั้นที่ ๕ ให้ขาดได้ หงส์นั้นได้ติดอยู่ที่นั้นเอง. แมงมุมเจาะศีรษะของมันดูดเลือดแล้ว. แม้หงส์ตัวอื่นก็บินมาตีใยแล้ว แม้หงส์นั้นก็ติดอยู่ที่ใยนั้นเอง เพราะเหตุนั้น แมงมุมจึงดูดเลือดของหงส์ทั้งหมด ด้วยประการฉะนี้. เขากล่าวกันว่า "ตระกูลหงส์ธตรฐขาดสูญไปในคราวนั้น" เพราะเหตุนั้น ท่านกาฬหัตถีเสนาบดี จึงกล่าวว่า "หงส์ทั้งหมดถึงความพินาศแล้ว".

เอวเมว ตฺวนฺติ ยถา เต หํสา อภกฺขิตพฺพํ สกชาติกานํ มํสํ ขาทึสุ, ตถา ตฺวมฺปิ ขาทสิ. ตสฺมึ ขเณ สกลนครํ ภยปฺปตฺตํ, **ตสฺมา ปพฺพาชิสฺสนฺติ ตนฺติ**

คำว่า **ถึงพระองค์ก็เหมือนกัน** ความว่า หงส์เหล่านั้น กินเนื้อของสัตว์ชาติเดียวกัน ซึ่งไม่ควรจะบริโภค ฉันใด แม้พระองค์ก็ทรงบริโภคเนื้อที่ไม่สมควรฉันนั้นเหมือนกัน. ในขณะนั้น พระนครทั้งสิ้นประสบภัยแล้ว. คำว่า **ฉะนั้นเขาจึงเนรเทศพระองค์** ความว่า ข้าแต่

วิรมถ มหาราช, ยสฺมา อภกฺขํ สกชาติมํสํ ภกฺเขสิ, ตสฺมา อิเม นครวาสิโน ตํ รฏฺฐา ปพฺพาเชสฺสนฺติ.

มหาราช ขอพระองค์จงงดเว้นเสียเถิด. เพราะพระองค์เสวยเนื้อมนุษย์ชาติเดียวกัน ซึ่งไม่เป็นอาหารที่ควรบริโภค ฉะนั้น ชาวเมืองเหล่านี้จักพากันเนรเทศพระองค์เสียจากแว่นแคว้น.

ราชาปิ อณฺณํ อุปมํ วตฺตุกาโม อโหสิ. นาครา ปน อุฏฺฐาย "เสนาปติ กึ กโรสิ, กึ มนุสฺสมํสขาทกโจรํ คเหตฺวา วิจรสิ, สเจ น วิรมิสฺสติ, ตฺวํ รฏฺฐโต ตํ ปพฺพาเชหี"ติ นาสฺส กเถตุํ อทํสุ. ราชา พหูนํ กถํ สุตฺวา ภีโต ปุนปิ วตฺตุํ นาสกฺขิ.

แม้พระราชาได้เป็นผู้ประสงค์จะทรงนำเรื่องอื่นมาเปรียบเทียบ. แต่ชาวเมืองลุกขึ้นแล้วร้องว่า "ท่านเสนาบดี ทำอะไร ท่านเที่ยวจับโจรกินเนื้อมนุษย์ไว้ทำไม ถ้าท้าวเธอจักไม่งดเว้น ท่านจงเนรเทศท้าวเธอเสียจากแว่นแคว้น" แล้วไม่ให้ท้าวเธอตรัสอะไรต่อไป. พระราชาทรงสดับถ้อยคำของคนหมู่มาก แล้วตกพระทัย ไม่อาจจะตรัสต่อไปอีก.

ปุนปิ ตํ เสนาปติ "กึ มหาราช วิรมิตุํ สกฺขิสฺสสิ, โน"ติ วตฺวา "น สกฺโกมี"ติ วุตฺเต สพฺพํ โอโรธคณญฺจ ปุตฺตธีตโร จ สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิเต เอกปสฺเส ฐเปตฺวา "มหาราช อิมํ ญาติมณฺฑลญฺจ อมจฺจคณญฺจ รชฺช-สิริญฺจ โอโลเกหิ มา เอวํ นสฺสิสฺสสิ

ท่านเสนาบดีกราบทูลพระราชาต่อไปอีกว่า "ข้าแต่มหาราช พระองค์อาจงดเว้นได้หรือไม่" เมื่อพระราชาตรัสว่า "ไม่อาจ" ดังนี้ จึงจัดหมู่พระสนมกำนัลในทุกหมู่เหล่า ทั้งพระโอรสพระธิดาล้วนประดับประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงให้มาเฝ้าอยู่ข้างหนึ่ง จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์จงทอดพระเนตรพระญาติวงศ์ หมู่อำมาตย์ และสิริราชสมบัตินี้ พระองค์อย่าได้ทรงพินาศ

วิรมถ มหาราช มนุสฺสมำสขาทนโต"ติ อาห.

ต้องพลัดพรากจากสิ่งเหล่านี้ ขอพระองค์จงงดเว้นการเสวยเนื้อมนุษย์เสียเถิด".

ราชา "น มยฺหำ เอเต มนุสฺสมำสโต ปิยตรนฺ"ติ วตฺวา "เตนหิ ตุเมฺห มหาราช อิมมฺหา นครา จ รฏฺฐา จ นิกฺขมถา"ติ วุตฺเต "กาฬหตฺถิ น เม รชฺเชนตฺโถ, นครา นิกฺขมามิ, เอกำ ปน เม ขคฺคญฺจ รสกญฺจ ภาชนญฺจ เทหี"ติ อาห.

พระราชาตรัสว่า "คนและสมบัติเหล่านี้ไม่เป็นที่รักของเรายิ่งไปกว่าเนื้อมนุษย์" เมื่อเสนาบดีกราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราช ถ้าเช่นนั้น พระองค์ต้องเสด็จออกจากพระนครและแคว้นนี้" รับสั่งว่า "ท่านกาฬหัตถีเสนาบดี เราไม่มีความต้องการราชสมบัติ เรายอมออกจากพระนคร แต่ท่านจงให้ดาบเล่มหนึ่ง คนทำเครื่องต้นคนหนึ่งและภาชนะใบหนึ่งแก่เรา".

อถสฺส ขคฺคญฺจ มนุสฺสมำสปจนภาชนญฺจ ปจฺฉิญฺจ อุกฺขิปาเปตฺวา รสกญฺจ ทตฺวา รฏฺฐา ปพฺพาชนียกมฺมำ กรึสุ.

ครั้งนั้น ชาวพระนครยกดาบให้เล่มหนึ่ง ภาชนะสำหรับปรุงเนื้อมนุษย์ให้สุกใบหนึ่ง ใส่กระเช้าและถวายคนทำเครื่องต้น แก่พระราชานั้น แล้วกระทำการเนรเทศพระองค์ไปจากแว่นแคว้น.

โส ขคฺคญฺจ รสกญฺจ อาทาย นครา นิกฺขมิตฺวา อรญฺญำ ปวิสิตฺวา เอกสฺมึ นิโคฺรธมูเล วสนฏฺฐานำ กตฺวา ตตฺเถว วสนฺโต อฏวีมคฺเค ฐตฺวา มนุสฺเส คตาคเต มาเรตฺวา อาหริตฺวา รสกสฺส เทติ. โส ปิสฺส มำสำ ปจิตฺวา รญฺโญ อุปนาเมสิ. เอวำ อุโภปิ ชีวนฺติ.

ท้าวเธอถือดาบและพาคนทำเครื่องต้นออกจากพระนครเข้าไปป่า กระทำที่อยู่ใต้ต้นไทรแห่งหนึ่ง อยู่ในที่นั้นนั่นเอง ได้ไปดักอยู่ทางดง ฆ่าคนที่สัญจรไปมาแล้ว นำมาให้คนทำเครื่องต้น แม้คนทำเครื่องต้นของพระองค์ก็ทอดเนื้อ แล้วน้อมเข้าไปถวายพระราชา. แม้ทั้งสองคนก็สำเร็จชีวิตอยู่ ด้วยอาการอย่างนี้.

"อหำ มนุสฺสโจโร โปริสาโท"ติ วตฺวา ตสฺมึ ปกฺขนฺเต โกจิ สกภาเวน สณฺฐาตุ๋ น สกฺโกติ. สพฺเพ ภูมิยำ ปตึสุ.

เมื่อพระราชานั้นประกาศว่า "เราคือโจรกินคนชื่อโปริสาท" ดังนี้ แล้ววิ่งไป ใคร ๆ ไม่อาจดำรงอยู่ได้ตามปรกติของตน. ทุกคนพากันล้มกลิ้งเหนือภาคพื้น.

เตสุ ยำ ยำ อิจฺฉติ ตำ ตำ อุทฺธำปาทำ อโธสิรำ กตฺวา อาหริตฺวา รสกสฺส เทติ.

บรรดามนุษย์เหล่านั้น พระองค์ประสงค์คนใด ๆ ก็ทรงจับคนนั้น ๆ ฉุเท้าขึ้น ให้ศีรษะห้อยลงแล้วนำมามอบให้คนทำเครื่องต้น.

โส เอกทิวสำ อรญฺเญ กิญฺจิ มนุสฺสำ อลภิตฺวา อาคโต รสเกน "กึ เทวา"ติ วุตฺเต "รสก อุทฺธเน อุกฺขลึ อาโรเปหี"ติ อาห. "มำสำ กหำ เทวา"ติ. "ลภิสฺสามิ อหำ มำสนฺ"ติ อาห. โส "นตฺถิ เม ชีวิตนฺ"ติ กมฺปมาโน ราชานำ วนฺทิตฺวา โรทมาโน อุทฺธเน อคฺคึ กตฺวา อุกฺขลึ อาโรเปสิ.

ในวันหนึ่ง พระราชานั้นไม่ได้มนุษย์อะไร ๆ ในป่ามาแล้ว เมื่อคนทำเครื่องต้นทูลถามว่า "ขอเดชะจะทำอย่างไร" ตรัสว่า "ดูกรรสกะ เจ้าจงยกหม้อขึ้นเตาเถิด". เครื่องต้นทูลถามว่า "เนื้ออยู่ไหน พระเจ้าข้า". พระราชาตรัสว่า "เราจักได้เนื้อคน". คนทำเครื่องต้นนั้นตัวสั่นด้วยมั่นใจว่า "ชีวิตของเราคงไม่รอด" ถวายบังคมพระราชาแล้ว ร้องไห้ยกหม้อขึ้นเตาติดไฟ.

อถ นำ โปริสาโท อสินา ปหริตฺวา มาเรตฺวา สยเมวสฺส มำสำ ปจิตฺวา ขาทิ. ตโต ปฏฺฐาย เอกโกว ชาโต ยำ ยำ ลภิตฺวา สยเมว ปจิตฺวา

ครั้งนั้น เจ้าโปริสาทจึงเอาดาบฟันคนทำเครื่องต้นนั้น จนตายแล้ว ปิ้งเนื้อคนทำเครื่องต้นนั้น ด้วยพระองค์เอง เสร็จแล้วเสวย. ตั้งแต่นั้นมาพระองค์ก็อยู่เพียงลำพังพระองค์เดียว ได้เนื้อมนุษย์ใด ๆ มา

ขาทติ. "โปริสาโท มนุสฺสานํ มคฺคํ ปฏิหนตี"ติ สกลชมฺพุทีเป ปากโฏ อโหสิ.

ก็ปิ้งให้สุกด้วยพระองค์เอง แล้วเสวย. ชื่อเสียงได้กระฉ่อนไปทั่วชมพูทวีปว่า "เจ้าโปริสาทดักทางฆ่ามนุษย์ทั้งหลาย".

ปพฺพาชนียกณฺฑํ นิฏฺฐิตํ.

จบปัพพาชนียกัณฑ์.

ตทา เอโก สมฺปนฺนวิภโว พฺราหฺมโณ ปญฺจหิ สกฏสเตหิ โวหารํ กโรนฺโต ปุพฺพนฺตโต อปรนฺตํ สญฺจรติ. โส จินฺเตสิ "โปริสาโท นาม กิร โจโร มคฺเค มนุสฺเส มาเรติ, ธนํ ทตฺวา ตํ อฏวึ อติกฺกมิสฺสามี"ติ. โส อฏวิมุขวาสีนํ มนุสฺสานํ "มํ อฏวึ อติกฺกเมถา"ติ สหสฺสํ ทตฺวา เตหิ สทฺธึ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ. คจฺฉนฺโต จ สพฺพสตฺถํ ปุรโต กตฺวา สุนหาตานุลิตฺโต สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิโต เสตโคณยุตฺเต สุขยานเก นิสินฺโน เตหิ อติวาหิกปุริเสหิ ปริวุโต สพฺพปจฺฉโต อคมาสิ.

ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งมีสมบัติบริบูรณ์ กระทำการค้าขายด้วยเกวียน ๕๐๐ ล่ม เดินทางจากต้นดงจนถึงปลายดง. เขาคิดว่า "ได้ยินว่าโจรชื่อโปริสาท ฆ่ามนุษย์ในหนทางทั้งหลาย, เราจักให้ทรัพย์ แล้วข้ามดงนั้น". เขาให้ทรัพย์พันหนึ่งแก่พวกมนุษย์ ผู้อยู่ปากดง ด้วยพูดว่า "พวกท่านจงนำเราให้เดินผ่านดงไป" แล้วเดินทางไปกับพวกมนุษย์เหล่านั้น. ก็เขาเมื่อไปกระทำเกวียนทั้งหมดไว้ข้างหน้า อาบน้ำลูบไล้เป็นอันดี แล้วประดับประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง นั่งบนยานน้อยอันสบายเทียมด้วยโคเผือก มีพวกบุรุษผู้นำข้ามดงเหล่านั้นแวดล้อมไปข้างหลังเขาทั้งหมด.

ตสฺมึ ขเณ โปริสาโท รุกฺขํ อารุยฺห ปุริเส อุปธาเรนฺโต เสสมนุสฺเสสุ "กึ

ขณะนั้นเจ้าโปริสาทขึ้นต้นไม้ใคร่ครวญดูบุรุษทั้งหลาย ไม่พอใจในคนที่เหลือ

อิเมสุ ขาทิตพฺพํ อตฺถี"ติ วิคตจฺฉนฺโท หุตฺวา พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ตํ ขาทิตุกามตาย ปคฺฆริตเขโฬ อโหสิ. โส ตสฺมึ อตฺตโน สนฺติกํ อาคเต รุกฺขา โอรุยฺห "อหํ หเร โจโร โปริสาโท"ติ ติกฺขตฺตุํ นามํ สาเวตฺวา ขคฺคํ ปริวตฺเตนฺโต วาลุกาย เตสํ มนุสฺสานํ อกฺขีนิ ปูเรนฺโต วิย ปกฺขนฺทิ.

ทั้งหลาย ด้วยคำว่า ในมนุษย์เหล่านี้จะมีอะไรน่ากิน" ตั้งแต่เวลาที่เห็นพราหมณ์ เขาได้น้ำลายไหลแล้ว เพราะอยากจะกินพราหมณ์นั้น. เจ้าโปริสาทนั้น เมื่อพราหมณ์นั้นมาใกล้ตน จึงลงจากต้นไม้ ประกาศชื่อว่า "เฮ้ย ข้าคือโจรโปริสาท" ดังนี้ ๓ ครั้ง แล้วแกว่งดาบวิ่งไป ดุจทำตาของมนุษย์เหล่านั้น ให้เต็มด้วยทราย ฉะนั้น.

เอโกปิ สณฺฐาตุํ สมตฺโถ นาม นาโหสิ สพฺเพ ภูมิยํ อุเรน นิปชฺชึสุ. โส สุขยานเก นิสินฺนํ พฺราหฺมณํ ปาเท คเหตฺวา ปิฏฺฐิยํ อโธสีสกํ โอลมฺเพตฺวา สีสํ โคปฺผเกหิ ปหรนฺโต อุกฺขิปิตฺวา ปายาสิ.

คนแม้สักคนหนึ่งผู้ชื่อว่าสามารถจะดำรงตนอยู่ได้ ไม่มีเลย. คนทั้งหมดหมอบราบบนภาคพื้น. เจ้าโปริสาทนั้นจับพราหมณ์ผู้นั่งบนยานที่เท้าตวัดขึ้นหลัง ทำศีรษะให้ห้อยลงแล้วแบกวิ่งไป ให้ศีรษะกระทบข้อเท้า.

ปุริสา อุฏฺฐาย "โภ ตสฺส มยํ พฺราหฺมณสฺส หตฺถโต กหาปณสหสฺสํ คณฺหิมฺหา, โก นาม อมฺหากํ ปุริสกาโร สกฺโกนฺโต วา อสกฺโกนฺโต วา โถกํ อนุพนฺธามา"ติ ตํ อนุพนฺธึสุ. โปริสาโทปิ นิวตฺติตฺวา โอโลเกนฺโต กญฺจิ อทิสฺวา สนิกํ ปายาสิ. ตสฺมึ ขเณ เอโก ถามสมฺปนฺโน สูรปุริโส เวเคน อนุพนฺธิตฺวา ตํ สมฺปาปุณิ. โส ตํ

พวกบุรุษลุกขึ้นได้ กล่าวว่า "ผู้เจริญ พวกเรารับเงินพันกหาปณะจากมือของพราหมณ์นั้น การทำแห่งบุรุษของพวกเราเป็นอย่างไร สามารถหรือไม่อาจก็ตาม พวกเราลองติดตามกันดูหน่อย" แล้วก็ติดตามเจ้าโปริสาทนั้นไป. ฝ่ายเจ้าโปริสาทเมื่อกลับเหลียวดูไม่เห็นใคร ๆ จึงค่อยเดินไป. ขณะนั้นบุรุษกล้าหาญสมบูรณ์ด้วยกำลังคนหนึ่ง วิ่งตามไปโดยเร็ว

ทิสฺวา เอกำ วตี ลงฺฆนฺโต ขาทิรขาณุกำ อติกฺกมิ. ขาณุโก ปิฏฺฐิปาเทน นิกฺขมิ. โส โลหิเตน ปคฺฆรนฺเตน ขญฺชิยมาโน ปายาสิ.

ทันเจ้าโปริสาทนั้น. เจ้าโปริสาทนั้น เห็นบุรุษนั้นจึงโดดข้ามรั้วแห่งหนึ่ง ข้ามตอตะเคียน. ตอตะเคียนแทงทะลุหลังเท้า. เจ้าโปริสาทนั้นมีเลือดไหลเดินเขยกไป.

อถ นำ โส ปุริโส ทิสฺวา "โภ มยา เอส วิทฺโธ, เกวลำ ตุเมฺห ปจฺฉโต เอถ, คณฺหิสฺสาม นนฺ"ติ อาห. เต ทุพฺพลภาวำ ญตฺวา ตำ อนุพนฺธึสุ. โส เตหิ อนุพนฺธภาวำ ญตฺวา พฺราหฺมณำ วิสชฺเชตฺวา อตฺตานำ โสตฺถิมกาสิ.

ลำดับนั้น บุรุษนั้นเห็นอาการเช่นนั้น จึงร้องว่า "มันถูกเราแทงโว้ย พวกท่านทั้งมวลจงตามมาข้างหลังเถิด พวกเราจักจับมันให้ได้". พวกคนเหล่านั้นทราบความที่เจ้าโปริสาทบาดเจ็บ จึงพากันติดตามเจ้าโปริสาทนั้นไป. เจ้าโปริสาททราบว่าพวกคนเหล่านั้นติดตามมา ก็ปล่อยพราหมณ์ แล้วกระทำความสวัสดีแก่ตน.

อติวาหิกปุริสา พฺราหฺมณสฺส ลทฺธกาลโต ปฏฺฐาย "กึ อมฺหากำ โจเรนา"ติ ตโตว นิวตฺตึสุ.

จำเดิมแต่เวลาที่พวกตนได้พราหมณ์แล้ว พวกคนรับจ้างนำทาง จึงกล่าวว่า "โจรไม่มีประโยชน์แก่พวกเรา" จึงพากันกลับจากที่นั้นเอง.

โปริสาโทปิ อตฺตโน นิโครธมูลำ คนฺตฺวา ปาโรหพฺภนฺตรำ ปวิสิตฺวา นิปนฺโน "อยฺเย รุกฺขเทวเต สเจ เม สตฺตาหพฺภนฺตเรเยว วณำ ผาสุกำ กาตุำ สกฺขิสฺสสิ, สกลชมฺพุทีเป เอกสตขตฺติยานำ คลโลหิเตน ตว ขนฺธำ โธวิตฺวา อนฺเตหิ ปริกฺขิปาเปตฺวา ปญฺจมธุรมำเสน พลิกมฺมำ กริสฺสามี"ติ อายาจนำ อกาสิ.

ฝ่ายเจ้าโปริสาทไปถึงโคนต้นไทรของตนแล้ว เข้าไปนอนอยู่ภายในย่านไทร ได้ทำบวงสรวงว่า "ข้าแต่รุกขเทวดาผู้เป็นเจ้า ถ้าท่านอาจทำแผลของข้าพเจ้าให้หายภายใน ๗ วันนี้ได้ ข้าพเจ้าจักล้างลำต้นของท่านด้วยเลือดในลำคอของกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ในชมพูทวีปทั้งสิ้น จัดแวดวงด้วยลำไส้ของ

กษัตริย์เหล่านั้น จักกระทำพลีกรรมด้วยเนื้อมีรสห้าอย่าง" ดังนี้.

ตสฺส ปน มำสญฺจ อนฺนปานญฺจ อลภนฺตสฺส สรีรำ สุสฺสิ. อนฺโต-สตฺตาเหเยว วโณ ผาสุโก อโหสิ. โส เทวตานุภาเวน ตสฺส ผาสุกภาวำ สลฺลกฺเขสิ. โส กติปาหำ มนุสฺสมำสำ ขาทิตฺวา พลำ ลภิตฺวา เอวำ จินฺเตสิ "พหูปการา เม เทวตา, อายาจนมสฺสา มุญฺจิสฺสามี"ติ. โส ขคฺคำ อาทาย รุกฺขมูลโต นิกฺขมิตฺวา "ราชาโน อาเนสฺสามี"ติ ปายาสิ.

ก็เมื่อเจ้าโปริสาทนั้น ไม่ได้เนื้อ ข้าว และน้ำ ร่างกายซูบซีดแล้ว. แผลได้หายไปภายใน ๗ วันนั้นเอง. เขาสำคัญว่าแผลนั้นหายด้วยอานุภาพเทวดา. เจ้าโปริสาทนั้น ครั้นได้กินเนื้อมนุษย์ ๒-๓ วัน มีกำลังแล้วคิดอย่างนี้ว่า "เทวดามีอุปการะแก่เรามาก เราจักแก้บนแก่ท่าน" เขาถือดาบออกจากโคนต้นไม้ ไปด้วยหวังใจว่า "เราจักนำเอาพระราชามา" ดังนี้.

อถ นำ ปุริมภเว ยกฺขกาเล เอกโต มนุสฺสมำสขาทโก สหายโก ยกฺโข อนุวิจรนฺโต ทิสฺวา "อยำ มม อตีตภเว สหายโก"ติ ญตฺวา "สมฺม มำ สญฺชานาสี"ติ ปุจฺฉิ. "น สญฺชานามิ สมฺมา"ติ. อถสฺส ปุริมภเว ยกฺขกาเล กตการณำ กเถสิ. โส ตำ สญฺชานิตฺวา ปฏิสนฺถารมกาสิ. "กหำ นิพฺพตฺโตสี"ติ ยกฺเขน ปุฏฺโ นิพฺพตฺตฏฺานญฺจ

ครั้งนั้น ยักษ์ผู้เป็นสหายกินเนื้อมนุษย์มาโดยเป็นพวกเดียวกัน ในครั้งเจ้าโปริสาทเป็นยักษ์ในภพก่อน เที่ยวไปอยู่เห็นเจ้าโปริสาทนั้น ทราบว่า "คนนี้เป็นสหายของเราในภพอดีต" จึงถามว่า "ท่านจำเราได้ไหม เพื่อน". เจ้าโปริสาทตอบว่า "เราจำไม่ได้ เพื่อน". ลำดับนั้นเขาจึงแถลงเหตุที่ได้กระทำกัน ในครั้งเจ้าโปริสาทเป็นยักษ์ในภพก่อน แก่เจ้าโปริสาทนั้น เจ้าโปริสาทจำยักษ์นั้นได้ จึงทำปฏิสันถาร ถูกยักษ์ถามว่า "ท่านเกิดที่ไหน". ได้แจ้งสถานที่ที่ตนเกิดแล้ว

รฏฺฐา ปพฺพาชนียการณญฺจ อิทานิ วสนฏฺฐานญฺจ ขาณุนา วิทฺธการณญฺจ เทวตาย อายาจนา โมจนตฺถํ คมนการณญฺจ สพฺพํ อาโรเจตฺวา "สมฺม ตยาปิ มเมตํ กิจฺจํ นิตฺถริตพฺพํ, อุโภปิ มยํ คจฺฉาม สมฺมา"ติ อาห.

เหตุที่ต้องถูกเนรเทศจากแว่นแคว้น สถานที่อยู่ในบัดนี้ เหตุที่ตอไม้แทงแล้ว และเหตุที่จะไปแก้บนแก่เทวดาทุกประการ แล้วกล่าวว่า "เพื่อน แม้ท่านพึงช่วยกิจของเรานี้บ้าง เราทั้งสองจงไปด้วยกันเถิดเพื่อน".

"สมฺม น คจฺฉามิ เอกํ ปน เม กมฺมํ อตฺถิ, อหํ โข ปน อนคฺฆํ ปทลกฺขณํ นาม มนฺตํ ชานามิ, โส พลญฺจ ชวญฺจ เตชุสฺสทญฺจ กโรติ, ตํ มนฺตํ คณฺหาหี"ติ. โส "สาธู"ติ สมฺปฏิจฺฉิ. ยกฺโขปิสฺส ตํ ทตฺวา ปกฺกามิ.

ยักษ์บอกว่า "เพื่อน เราไปไม่ได้ เพราะกรรมอย่างหนึ่งของเรามีอยู่ แต่เรารู้มนต์ชื่อปทลักษณะนับค่ามิได้ มนต์นั้นทำให้มีกำลัง ให้วิ่งเร็ว และให้มีเดชสูง ท่านจงเรียนมนต์นี้. เจ้าโปริสาทนั้นรับคำว่า "ดีละ" ดังนี้. แม้ยักษ์ก็ให้มนต์นั้นแก่เจ้าโปริสาทนั้นหลีกไป.

โปริสาโท มนฺตํ อุคฺคเหตฺวา ตโต ปฏฺฐาย วาตชโว อติสูโร มหาพลปรกฺกโม อโหสิ. โส สตฺตาหพฺภนฺตเรเยว เอกสตราชาโน อุยฺยานาทีนิ คจฺฉนฺเต ทิสฺวา วาตเวเคน ปกฺขนฺทิตฺวา นามํ สาเวตฺวา วคฺคนฺโต นทนฺโต ภยปฺปตฺเต กตฺวา ปาเท คเหตฺวา อโธสิเร กตฺวา ปณฺหิยา สีสํ ปหรนฺโต วาตเวเคน เนตฺวา หตฺถตเลสุ ฉิทฺทานิ กตฺวา รชฺชุยา นิโครธรุกฺเข โอลมฺเพสิ. อคฺคปาทงฺคุลีหิ ภูมิยํ

เจ้าโปริสาทเรียนมนต์แล้ว ตั้งแต่เรียนมนต์นั้น ได้เป็นผู้วิ่งเร็วเหมือนลมพัด มีความกล้าหาญยิ่ง มีกำลังและความพยายามมาก. ภายใน ๗ วันเท่านั้นเอง เจ้าโปริสาทนั้น เห็นพระราชาร้อยเอ็ดกำลังเสด็จประพาสพระราชอุทยานเป็นต้น วิ่งไปด้วยความเร็จดุจลมพัด ประกาศนามแล้ว โห่ร้องบันลือลั่น กระทำให้กษัตริย์เหล่านั้นถึงความกลัว แล้วจับพระบาทให้มีพระเศียรห้อยลง กระทบพระเศียรด้วยส้นเท้า นำไปด้วยความเร็ว

ผุสมานาหิ อถ เต สพฺเพ ราชาโน วาเต ปหรนฺเต มิลาตโกรณฺฑกทามานิ วิย ปริวตฺเตนฺตา โอลมฺพึสุ. "สุตโสโม มม ปิฏฺฐาจริโย โหติ, สเจ คณฺหิสฺสามิ, สกลชมฺพุทีโป ตุจฺโฉ ภวิสฺสตี"ติ ตำ น เนสิ.

ดุจลม เจาะที่ฝ่าพระหัตถ์ของกษัตริย์เหล่านั้นแล้ว ร้อยด้วยเชือก ผูกแขวนไว้ที่ต้นไทร. พระราชาเหล่านั้นทั้งหมดปลายนิ้วพระบาทพอจดพื้น เมื่อลมพัดก็ห้อยกวัดแกว่งอยู่ ดุจดอกหงอนไก่ที่เหี่ยว ฉะนั้น. เจ้าโปริสาทคิดว่า "พระเจ้าสุตโสมเป็นปฤษฎาจารย์ของเรา ถ้าเราจักจับเอาไปชมพูทวีปจักว่างเปล่า" จึงมิได้จับพระเจ้าสุตโสมนั้นไป.

โส "พลิกมฺมำ กริสฺสามี"ติ อคฺคึ กตฺวา สูเล ตจฺเฉนฺโต นิสีทิ. รุกฺขเทวตา ตำ กิริยำ ทิสฺวา "มยฺหำ กิเรส พลิกมฺมำ กโรติ, วเณปิสฺส มยา กิญฺจิ ผาสุกำ กตำ นตฺถิ อิทานิ ตำ อิเมสำ มหาวินาสำ กริสฺสติ, กินฺนุ โข กตฺตพฺพนฺ"ติ จินฺเตตฺวา "อหเมตำ นิวาเรตุำ น สกฺขิสฺสามี"ติ จตุนฺนำ มหาราชานำ สนฺติกำ คนฺตฺวา ตมตฺถำ กเถตฺวา "นิวาเรถ นนฺ"ติ อาห. เตหิปิ "น มยำ โปริสาทำ นิวาเรตุำ สกฺขิสฺสามา"ติ

เจ้าโปริสาทนั้นตั้งใจว่า "เราจักกระทำพลีกรรม" ก่อไฟแล้วนั่งถากหลาวอยู่. รุกขเทวดาเห็นการกระทำนั้นแล้วคิดว่า "เจ้าโปริสาทนี้จะกระทำพลีกรรมแก่เรา ความสบายอะไรแม้ในแผลของเขาเราก็ไม่ได้กระทำให้ บัดนี้ ความสบายของเขานั้น จักทำความพินาศอย่างใหญ่หลวงให้แก่พระราชาเหล่านี้ เราจะพึงทำอย่างไรหนอ" เห็นว่า "เราไม่สามารถจะห้ามเธอได้" จึงไปยังสำนักของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เล่าความนั้นให้ฟังแล้วกล่าวว่า "ขอท่านทั้งหลายจงช่วยห้ามเขาด้วย". เมื่อท้าวมหาราชแม้เหล่านั้น ตอบว่า "แม้พวกเราก็ไม่อาจห้ามเจ้าโปริสาทได้" จึงเข้าไปเฝ้าท้าวสักกเทวราช ทูลเล่าความนั้นแล้ว

วุตฺเต สกฺกํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ กเถตฺวา "นิวาเรถ นนฺ"ติ อาห.

กราบทูลว่า "ขอพระองค์ ได้ทรงโปรดห้ามเขาด้วย".

โสปิ "นาหํ สกฺโกมิ นิวาเรตุ๋ เอกมตฺถํ ปน อาจิกขิสฺสามี"ติ วตฺวา "โก นาโม"ติ วุตฺเต "สเทวเก โลเก สทิโส อญฺโญ นตฺถิ, กุรุรฏฺเฐ ปน อินฺทปตฺตนคเร โกรพฺยราชปุตฺโต สุตโสโม นาม ตํ นิพฺพิเสวนํ กตฺวา ทเมสฺสติ, ราชูนญฺจ ชีวิตํ ทสฺสติ, ตญฺจ มนุสฺสมํสํ ขาทนโต โอรมาเปสฺสติ, สกลชมฺพุทีเป อมตํ วิย อภิสิญฺจิสฺสติ, สเจปิ ราชูนํ ชีวิตํ ทาตุกาโม, 'สุตโสมํ อาเนตฺวา พลิกมฺมํ กาตุ๋ วฏฺฏตี"ติ วเทหีติ อาห.

แม้ท้าวสักกเทวราชนั้นก็ตรัสว่า "เราก็ไม่อาจจะห้ามได้ แต่เราจักบอกเนื้อความอย่างหนึ่งให้" เมื่อเทวดาทูลถามว่า "เนื้อความชื่ออะไร" จึงตรัสว่า "คนอื่นในโลก ทั้งเทวดาจะเสมอเหมือนไม่มี แต่ว่าราชบุตรของพระเจ้าโกรัพยะ ในพระนครอินทปัต แคว้นกุรุ พระนามว่าสุตโสม จะทรมานเจ้าโปริสาทนั้นให้หายพยศได้ และจักพระราชทานชีวิตแก่พระราชาทั้งหลายด้วย ทั้งจักให้เจ้าโปริสาทนั้นงดจากการกินเนื้อมนุษย์ด้วย จักประพรมชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ดุจน้ำอมฤต ฉะนั้น, แม้ถ้าเธอใคร่จะให้ชีวิตแก่พระราชาทั้งหลาย จงกล่าวกับเจ้าโปริสาทนั้นว่า 'การนำพระเจ้าสุตโสมมาทำพลีกรรม จึงจะสมควร".

สา "สาธู"ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ขิปฺปํ อาคนฺตฺวา ปพฺพชิตวเสน ตสฺส อวิทูเร ปายาสิ. โส ปน ปทสทฺเทน "ราชา นุ โข โกจิ ปลาโต ภวิสฺสตี"ติ โอโลเกนฺโต ตํ ทิสฺวา "ปพฺพชิตา นาม ขตฺติยาว, อิมํ คเหตฺวา เอกสฺมึ

รุกขเทวดานั้น รับเทวบัญชาว่า "ดีแล้ว" รีบแปลงเพศเป็นบรรพชิตไปยืนอยู่ใกล้เจ้าโปริสาทนั้น. ส่วนเจ้าโปริสาทนั้นคิดว่า "พระราชาบางองค์จักหนีไป" เพราะเสียงแห่งเท้า จึงมองดู เห็นรุกขเทวดานั้นคิดว่า "ธรรมดาว่า

ปูเรตฺวา พลิกมฺมํ กริสฺสามี"ติ อุฏฺฐาย อสิหตฺโถ อนุพนฺธิ, ติโยชนํ อนุพนฺธิตฺวาปิ ปาปุณิตุ์ นาสกฺขิ. คตฺเต หิ เสทา มญฺจึส.

บรรพชิตย่อมเป็นกษัตริย์ทั้งนั้น เราจักจับบรรพชิตนี้ ทำพลีกรรมให้เต็มจำนวนร้อยเอ็ด" ดังนี้แล้ว จึงลุกขึ้น มือถือดาบติดตามไป แม้เขาติดตามไปตลอดทาง ๓ โยชน์ ก็ไม่อาจจะทัน. เหงื่อไหลโซมกายแล้ว.

โส จินฺเตสิ "อหํ ปุพฺเพ หตฺถีปิ อสฺสมฺปิ รถมฺปิ ธาวนฺตํ อนุพนฺธิตฺวา คณฺหามิ, อชฺช อิมํ ปพฺพชิตํ สกาย ปกติยา คจฺฉนฺตํ สพฺพถาเมเนว ธาวนฺโตปิ คณฺหิตุ์ น สกฺโกมิ, กินฺนุโข การณนฺ"ติ.

เจ้าโปริสาทนั้น คิดว่า "เมื่อก่อนช้างก็ดี ม้าก็ดี รถก็ดี วิ่งแล่นไปอยู่ เราวิ่งไล่ตามจับได้ทั้งนั้น วันนี้แม้เราวิ่งอยู่จนสุดกำลัง ก็ไม่อาจจับบรรพชิตผู้เดินไปอยู่โดยปกติของตนได้ มีเหตุอะไรหนอ".

ตโต โส "ปพฺพชิโต นาม วจนกโร โหติ, 'ติฏฺฐา"ติ นํ วตฺวา จิตฺตํ คณฺหิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา "ติฏฺฐ สมณา"ติ อาห. "อหํ ตาว จิโต ตฺวํ ปน ฐาตุ์ วายามํ กโรสี"ติ. อถ นํ "โภ ปพฺพชิตา นาม ชีวิตเหตุปิ อลิกํ น ภณนฺติ, ตฺวํ ปน มุสา กเถสี"ติ วตฺวา คาถมาห

แต่นั้น เจ้าโปริสาทนั้นคิดว่า "ขึ้นชื่อว่าบรรพชิต เป็นผู้กระทำตามถ้อยคำ เราจักบอกเธอว่า 'จงหยุด' เธอหยุดแล้วจึงจักจับ" ดังนี้ แล้วกล่าวว่า "ดูกรสมณะ เธอจงหยุด". รุกขเทวดากล่าวว่า "เราหยุดอยู่ก่อนแล้ว แต่ท่านจงกระทำความพยายามเพื่อจะหยุดเถิด". ลำดับนั้น เจ้าโปริสาท จึงกล่าวกะรุกขเทวดานั้นว่า "ท่านผู้เจริญ ธรรมดาบรรพชิตทั้งหลายย่อมไม่พูดเท็จ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต แต่ท่านพูดเท็จ" ดังนี้ แล้วกล่าวคาถาว่า

๓๙๓."ติฏฺฐาหีติ มยา วุตฺโต
โส ตฺวํ คจฺฉสิ ปมฺมุโข
อฏฺฐิโต ตฺวํ จิโตมฺหีติ
ลปสิ พฺรหฺมจารินิ
อิทำ เต สมณายุตฺตำ
อสิญฺจ เม มญฺญสิ กงฺขปตฺตนฺ"ติ.

๓๙๓. "ท่าน อันเรากล่าวว่าจงหยุด
ก็เดินไม่เหลียวหลัง ดูกรพรหมจารี
ท่านไม่ได้หยุดกล่าวว่า เราหยุด
แล้ว ความประพฤติของท่านนี้
ไม่สมควรแก่สมณะ ดาบของเรา
ท่านเข้าใจว่าเป็นขนนกกระสาหรือ".

ตตฺถ **ติฏฺฐาหีติ** สมณ ติฏฺฐาหิ อิติ วจนำ มยา วุตฺโต โส ตฺวำ คจฺฉสิ, พฺรหฺมจารินี อฏฺฐิโต ตฺวำ จิโต อมฺหิ อิติ ลปสิ, เม อสิญฺจ กงฺขปตฺตำ มญฺญสิ. **ปมฺมุโขติ** ปรมฺมุโข.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ท่าน...จงหยุด** ความว่า ดูกรสมณะ ท่านนั้นอันเรากล่าวคำว่า ท่านจงหยุด ดังนี้ ก็ยังเดินไป ดูกรพรหมจารี ท่านยังมิได้หยุด แต่กล่าวว่า เราหยุดแล้ว ก็ท่านสำคัญดาบของเราว่าเป็นขนนกกระสาหรือ. คำว่า **ไม่เหลียวหลัง** คือมุ่งหน้าตรงไป.

ตโต เทวตา คาถาทฺวยมาห

ลำดับนั้น เทวดากล่าว ๒ คาถาว่า

๓๙๔."จิโตหมสฺมิ สธมฺเมสุ ราช
น นามโคตฺตำ ปริวตฺตยามิ
โจรญฺจ โลเก อจิตำ วทนฺติ
อปายิกำ เนรยิกำ อิโต จุตำ.

๓๙๔. "ดูกรพระราชา อาตมาเป็นผู้หยุดแล้วในธรรมของตน ไม่ได้เปลี่ยนนามและโคตร ส่วนนักปราชญ์ทั้งหลาย กล่าวโจรว่า ไม่หยุดในโลก เคลื่อนจากโลกนี้แล้วต้องเกิดในอบายหรือนรก.

๓๙๕. สเจ ตฺวำ สทฺทหสิ ราช
สุตำ คณฺหาหิ ขตฺติยำ

๓๙๕. ดูกรพระราชา ถ้าพระองค์ทรงเชื่ออาตมา จงจับพระเจ้าสุตโสม

เตน ยญฺญํ ยชิตฺวาน
เอวํ สคฺคํ คมิสฺสสี"ติ.

ผู้เป็นกษัตริย์ พระองค์ทรงบูชายัญ ด้วยพระเจ้าสุตโสมนั้นแล้ว จักเสด็จไปสวรรค์ ด้วยอาการอย่างนี้".

ตตฺถ **สธมฺเมสฺวติ** มหาราช อหํ สเกสุ ทสกุสลกมฺมปถธมฺเมสุ ฐิโต. **อสฺมิ** ภวามิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ในธรรมของตน** ความว่า ดูกรมหาบพิตร อาตมาเป็นผู้หยุดแล้วในธรรม คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการของตน. คำว่า **เป็น** คือย่อมเป็น.

น นามโคตฺตนฺติ ยถา ตฺวํ ปุพฺเพ พฺรหฺมทตฺโต หุตฺวา ตํ นามํ ชหิตฺวา ปุริสาโท หุตฺวา อิทานิ กมฺมาสปาโท ชาโต, ขตฺติยกุเล ชาโตปิ อภกฺขํ มนุสฺสมํสํ ภกฺเขสิ, อตฺตโน นามโคตฺตํ ยถา ปริวตฺเตสิ, นาหํ ตถา นามโคตฺตํ ปริวตฺตยามิ, โลเก โจรญฺจ ทสกุสลกมฺมปเถสุ อฏฺฐิตํ นาม วทนฺติ.

คำว่า **ไม่ได้เปลี่ยนนามและโคตร** คือ เมื่อก่อน พระองค์เป็นพระราชาทรงพระนามว่าพรหมทัต ละพระนามนั้นเสียแล้ว เปลี่ยนชื่อเป็นโปริสาท บัดนี้มีนามว่ากัมมาสบาท แม้อุบัติในขัตติยสกุล ก็ยังกินเนื้อมนุษย์ ซึ่งเป็นของไม่ควรกิน ท่านเปลี่ยนนามและโคตรของตน ฉันใด อาตมามิได้เปลี่ยนนามและโคตร ฉันนั้น, สวนนักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวโจรในโลกว่าไม่ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ.

อิโต จุตนฺติ อิโต จุตึ หุตฺวา อปาเย นิรเย นิพฺพตฺตมานํ. โส หิ นิรเย ปตมาโน อตฺตโน ปติฏฺฐํ น ลภติ.

คำว่า **เคลื่อนจากโลกนี้แล้ว** ความว่า เป็นผู้เคลื่อนจากโลกนี้แล้ว ต้องไปเกิดในอบายหรือนรก. ก็โจรนั้นเมื่อตกนรกแล้ว ย่อมไม่ได้ที่พำนักแห่งตน.

สุตนฺติ สุตโสมนฺ. โภ ปุริสาท มุสาวาทีหิ ตฺวํ ตฺยา มยฺหํ "สกลชมฺพุทีเป ราชาโน อาเนตฺวา พลิกมฺมํ กริสฺสามี"ติ วุตฺตํ ปฏิสฺสุตํ. อิทานิ เย วา เต วา ทุพฺพลราชาโน อาเนสิ, ชมฺพุทีปตเล เชฏฺฐกํ สุตโสมมหาราชานนฺ อาเนสิ, วจนนฺเต มุสา นาม อโหสิ, ตสฺมา สุตโสมนฺ คณฺหาหีติ.

คำว่า **พระเจ้าสุตโสม** ได้แก่ พระราชาสุตโสม. อธิบายว่า "ดูกรเจ้าโปริสาทผู้เจริญ ท่านนั้นเป็นผู้กล่าวมุสาวาท เพราะท่านกล่าวปฏิญญาแก่เราว่า "จักนำพระราชาในชมพูทวีปทั้งหมดมากระทำพลีกรรม". บัดนี้ ท่านนำพระราชาสามัญผู้ทุพพลภาพมา, ท่านไม่นำพระเจ้าสุตโสมมหาราชผู้เป็นใหญ่ในพื้นชมพูทวีปมา คำพูดของท่าน จึงชื่อว่าเป็นคำเท็จ, เพราะฉะนั้น ท่านจงจับเอาพระเจ้าสุตโสมมาด้วย.

เอวญฺจ ปน วตฺวา เทวตา ปพฺพชิตเวสนฺ อนฺตรธาเปตฺวา สเกเนว วณฺเณน อากาเส สุริโย วิย ชชฺชลมานา อฏฺฐาสิ. โส ตสฺสา กถนฺ สุตฺวา รูปญฺจ โอโลเกตฺวา "กาสิ ตฺวนฺ"ติ อาห. "อหนฺ อิมสฺมึ รุกฺเข นิพฺพตฺตเทวตา"ติ. โส "ทิฏฺฐา เม อตฺตนา เทวตา"ติ ตุสฺสิตฺวา "สามิ เทวราช มา สุตโสมสฺส การณา จินฺตยิ อตฺตโน รุกฺขนฺ ปวิสาหี"ติ อาห.

ก็แลเทวดา ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว จึงบันดาลให้เพศบรรพชิตหายไป กลับกลายเป็นเพศของตน ยืนโชติช่วงอยู่ในอากาศ ดุจดวงอาทิตย์ ฉะนั้น. เจ้าโปริสาทนั้น ได้สดับถ้อยคำและเห็นรูปเทวดานั้นแล้ว จึงถามว่า "ท่านเป็นใคร" ตอบว่า "เราเป็นเทวดาเกิดแล้วที่ต้นไม้นี้". เจ้าโปริสาทนั้นดีใจว่า "เราเห็นเทวดาด้วยตนเองแล้ว" จึงกล่าวว่า "ข้าแต่เทวราชผู้เป็นเจ้า ขอท่านอย่าวิตก เพราะเหตุแห่งพระเจ้าสุตโสม เชิญเสด็จเข้าต้นไม้ของตนเถิด".

อถ เทวตา ตสฺส ปสฺสนฺตสฺเสว รุกฺขํ ปาวิสิ. ตสฺมึ ขเณ สุริโย อตฺถงฺคโต, จนฺโท อุคฺคโต. โปริสาโท เวทงฺคกุสโล นกฺขตฺตจารํ ชานาติ. โส นภํ โอโลเกตฺวา "เสฺว ผุสฺสนกฺขตฺตํ ภวิสฺสติ, สุตโสโม นหายิตุํ อุยฺยานํ คมิสฺสติ, ตตฺถ นํ คณฺหิสฺสามิ, อารกฺโข ปนสฺส มหา ภวิสฺสติ สมนฺตา ติโยชนํ สกลนครวาสิโน รกฺขนฺตา วิจริสฺสนฺติ, อสํวิทหิเต อารกฺเข ปฐมยาเมเยว มิคาจิรวนุยฺยานํ คนฺตฺวา มงฺคลโปกฺขรณึ โอตริตฺวา วสิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา โปกฺขรณึ โอรุยฺห ปทุมินิปตฺเตน สีสํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อฏฺฐาสิ. ตสฺส เตเชน มจฺฉกจฺฉปาทโย โอสกฺกิตฺวา อุทกปริยนฺเต วคฺควคฺคา หุตฺวา วิจรึสุ.

ลำดับนั้น เมื่อเจ้าโปริสาทแลดูอยู่นั่นเอง เทวดาเข้าสู่ต้นไม้แล้ว ขณะนั้น พระอาทิตย์อัสดงแล้ว, พระจันทร์ก็ขึ้นมาแล้ว. เจ้าโปริสาท เป็นผู้ฉลาดเวทังคศาสตร์ รู้การเดินของนักษัตร. เธอแหงนดูท้องฟ้า คิดว่า "พรุ่งนี้จะเป็นผุสสนักษัตร พระเจ้าสุตโสมจะเสด็จไปอุทยานเพื่อสรงสนาน เราจักจับท้าวเธอที่นั่น แต่การรักษาของเธอจักเป็นการใหญ่ ชาวพระนครทั้งสิ้นจักเที่ยวรักษา ตลอด ๓ โยชน์ โดยรอบในปฐมยาม เมื่อการรักษามิทันได้จัดเราจักไปยังมิคาจิรวันราชอุทยานลงสู่สระโบกขรณีอันเป็นมงคลซ่อนตัวอยู่" แล้วได้ไปในพระราชอุทยานนั้น ลงสู่สระโบกขรณี ยืนเอาใบบัวปกศีรษะ. ด้วยเดชของเจ้าโปริสาทนั้น สัตว์น้ำมีปลาและเต่าเป็นต้น ได้ออกไปว่ายอยู่รอบนอกเป็นฝูง ๆ.

กุโต ปน ลทฺธายํ เตโชติ ? ปพฺพโยควเสน โส หิ กสฺสปทสพลสฺส กาเล ขีรสลากภตฺตํ ปฏฺฐเปสิ, เตน มหาถาโม อโหสิ. อคฺคิสาลํ กาเรตฺวา

มีคำถามสอดเข้ามาว่า ก็เดชนี้เจ้าโปริสาทได้มาจากไหน ?. วิสัชนาว่าเธอได้ด้วยอำนาจบุญที่บำเพ็ญไว้ในชาติก่อน, แท้จริงในกาลแห่งศาสนาของพระทศพล ทรงพระนามว่ากัสสปะ เธอได้เป็นผู้ริเริ่มสลากภัตรน้ำนมสด ด้วยเหตุนั้น เธอจึงมีกำลังมาก เธอให้สร้าง

ภิกฺขุสงฺฆสฺส สีตวิโนทนตฺถํ อคฺคิญฺจ ทารูนิ จ ทารุจฺเฉทนวาสิญฺจ ผรสุญฺจ อทาสิ, เตน เตชวา อโหสิ.

เอวํ ตสฺมึ อนฺโตอุยฺยานํ คเตเยว พลวปจฺจูสกาเล สมนฺตา ติโยชเน อารกฺขํ คณฺหึสุ. ราชาปิ ปาโตว ภุตฺตปาตราโส อลงฺกตหตฺถิขนฺธวรคโต จตุรงฺคินิยา เสนาย ปริวุโต นครโต นิกฺขมิ.

ตทา ตกฺกสิลโต นนฺโท นาม พฺราหฺมโณ จตสฺโส สตารหา คาถาโย อาทาย วีสติโยชนสติกํ มคฺคํ อติกฺกมฺม ตํ นครํ ปตฺวา ทฺวารคาเม วสิตฺวา สุริเย อุคฺคเต นครํ ปวิสนฺโต ราชานํ ปาจีนทฺวาเรน นิกฺขมนฺตํ ทิสฺวา หตฺถึ ปสาเรตฺวา ชยาเปสิ. ราชา ทิสาจกฺขุโก หุตฺวา คจฺฉนฺโต อุนฺนตปฺปเทเส จิตสฺส พฺราหฺมณสฺส ปสาริตหตฺถึ ทิสฺวา หตฺถินาคํ เปเสตฺวา พฺราหฺมณํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺโต คาถมาห

โรงไฟ แล้วถวายไฟ ฟืน มีดตัดฟืน และขวาน เพื่อบรรเทาความหนาว แก่พระภิกษุสงฆ์ เธอได้มีเดช เพราะเหตุนั้น.

เมื่อเจ้าโปริสาทนั้น ไปอยู่ภายในพระราชอุทยานอย่างนี้แล้ว เจ้าพนักงานได้จัดการอารักขาในที่มีประมาณ ๓ โยชน์โดยรอบ ในเวลาใกล้รุ่ง. ส่วนพระเจ้าสุตโสมได้เสวยอาหารเช้าแต่เช้าทีเดียว เสด็จขึ้นประทับคอช้างตัวประเสริฐ ที่เขาประดับแล้วอย่างดี แวดล้อมด้วยจตุรงค-เสนา เสด็จออกจากพระนคร.

ครั้งนั้น พราหมณ์ชื่อนันทะ นำคาถาชื่อสตารหา ๔ คาถา ล่วงมรรคา ๑๒๐ โยชน์จากพระนครตักสิลา ถึงพระนครนั้นแล้ว พักอยู่ที่บ้านใกล้ประตูพระนคร เมื่อพระอาทิตย์อุทัย เข้าไปสู่พระนคร เห็นพระราชา เสด็จออกทางประตูด้านทิศตะวันออก จึงเหยียดมือออกถวายชัย. พระราชาเสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระ-เนตรทิศอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นมือที่เหยียดออกของพราหมณ์ผู้ยืนอยู่ ณ ประเทศอันสูง ทรงไสพญาช้างเข้าไปใกล้พราหมณ์ เมื่อจะตรัสถาม จึงได้ตรัสพระคาถาว่า

๓๙๖. “กสฺมึ นุ รฏฺเฐ ตว ชาติภูมิ
อถ เกน อตฺเถน อิธานุปตฺโต
อกฺขาหิ เม พฺราหฺมณ เอตมตฺถํ
กิมิจฺฉสิ เทมิ ตยชฺช ปตฺถิตนฺ”ติ.

๓๙๖. “ชาติภูมิของท่าน อยู่ในแว่นแคว้นไหนหนอ ท่านมาถึงพระนครนี้ด้วยประโยชน์อะไร ดูกรท่านพราหมณ์ ขอท่านจงบอกประโยชน์นั้น แก่ข้าพเจ้า ท่านปรารถนาอะไร ข้าพเจ้าจะให้สิ่งที่ท่านปรารถนาในวันนี้”.

อถ นํ โส คาถมาห

ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นจึงกล่าวคาถาว่า

๓๙๗. “คาถา จตสฺโส ธรณีมหิสฺสร
สุคมฺภีรตฺถวรา สาครูปมา
ตเวว อตฺถาย อิธาคโตสมิ
สุโณหิ คาถา ปรมตฺถสญฺหิตา”ติ.

๓๙๗. “ข้าแต่พระจอมธรณี คาถา ๔ คาถา มีอรรถอันลึกประเสริฐนัก เปรียบด้วยสาคร หม่อมฉันมาในพระนครนี้ เพื่อประโยชน์แก่พระองค์เท่านั้น ขอพระองค์โปรดสดับคาถา อันประกอบด้วยประโยชน์อย่างยอดเยี่ยมเถิด”.

ตตฺถ **ธรณีมหิสฺสราติ** ภูมิสฺสร ภูมิปาล จตสฺโส คาถา กีภูตา ? สุคมฺภีรอตฺถวรา สาครูปมา **ตว** เอว อตฺถาย อิทำ ฐานำ อนุปฺปตฺโต **อสฺมิ** ภวามิ. **สุโณหีติ** กสฺสปทสพเลน

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ข้าแต่พระจอมธรณี** ความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้รักษาแผ่นดิน พระคาถา ๔ คาถา เกิดขึ้นได้อย่างไร ? มีข้อความอันลึกซึ้งประเสริฐยิ่งนัก เปรียบด้วยสาคร ข้าพระองค์มายังสถานที่นี้เพื่อประโยชน์ของ**พระองค์เอง ย่อมมี**คือย่อมเป็น. คำว่า **ขอพระองค์โปรดสดับ** ความว่า ขอพระองค์จง

เทสิตา ปรมตฺถสญฺหิตา อิมา สตารหา คาถาโย สุโณหีติ อตฺโถ.

ทรงสดับคาถาอันควรค่าราคา ๑๐๐ ซึ่งประกอบด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง อันพระกัสสปทศพลทรงแสดงไว้แล้วนี้เถิด.

พฺราหฺมโณ ตำ วจนำ วตฺวา "มหาราช อิมา กสฺสปทสพเลน เทสิตา จตสฺโส สตารหา คาถาโย, 'ตุเมฺห สุตวิตฺตกา'ติ สุตฺวา ตุมฺหากำ เทสิตุำ อาคโตมฺหี"ติ อาห. ราชา ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา "อาจริย สุฏฺฐุ เต อาคตำ มยา ปน อิโต นิวตฺติตุำ น สกฺกา อชฺช ผุสฺสนกฺขตฺตโยเคน สีสำ นฺหายิตุำ อาคโตมฺหิ อหำ ปุนทิวเส อาคนฺตฺวา โสสฺสามิ, ตฺวำ มา อุกฺกณฺฐี"ติ วตฺวา "คจฺฉถ ตุเมฺห พฺราหฺมณสฺส อสุกเคเห สยนำ ปญฺญเปตฺวา เทถ, ฆาสจฺฉาทนำ สำวิทหถา"ติ อมจฺเจ อาณาเปตฺวา คนฺตฺวา อุยฺยานำ ปาวิสิ.

พราหมณ์ทูลคำนั้นแล้ว จึงทูลต่อไปว่า "ข้าแต่มหาราช คาถาชื่อว่าสตารหา ๔ พระคาถานี้ พระกัสสปทศพลทรงแสดงไว้ ข้าพระองค์ได้ยินว่า 'พระองค์ทรงโปรดปรานในการศึกษา' จึงมาเพื่อแสดงแก่พระองค์". พระราชามีพระทัยโสมนัสตรัสว่า "ท่านอาจารย์ท่านมาดี แต่ข้าพเจ้าไม่อาจกลับจากที่นี่ได้ วันนี้ข้าพเจ้าจักมา เพื่อสรงเศียรโดยคลองแห่งผุสสนักษัตรฤกษ์ ข้าพเจ้าจักมาฟังในวันพรุ่งนี้ ขอท่านอย่าได้เบื่อหน่ายเลย" แล้วตรัสสั่งอำมาตย์ว่า "ท่านทั้งหลายจงไปจัดที่นอนให้พราหมณ์ที่เรือนหลังโน้น จงจัดอาหารและผ้านุ่งด้วย" แล้วเสด็จดำเนินเข้าสู่พระราชอุทยาน.

ตำ อฏฺฐารสหตฺเถน ปากาเรน ปริกฺขิตฺตำ อโหสิ. ตำ อญฺญมญฺญำ สมฺผุฏฺฐยนฺตา หตฺถิโน ปริกฺขิปึสุ. ตโต อสฺสา

พระราชอุทยานนั้น แวดล้อมด้วยกำแพงสูง ๑๘ ศอก. ช้างยืนเรียงต่อ ๆ กันแวดวงเป็นหลั่น ๆ ไป. จากนั้นไปเป็นขบวนม้า จากนั้นไปเป็นขบวนรถ จากนั้นไปเป็นนายขมังธนู จากนั้น

ปริกฺขิปีสุ, ตโต รถา, ตโต ธนุคฺคหา, ตโต ปตฺติกาติ, สงฺขุภิตมหาสมุทฺโท วิย อุนฺนาเทนฺโต พลนิกายโยเยว อโหสิ.

ไปเป็นขบวนคนเดินเท้า ตั้งล้อมวงเป็นลำดับกันดังนี้แล พลนิกายนั่นแล ได้บันลือลั่นดุจมหาสมุทร ที่ปั่นป่วนฉะนั้น.

ราชา โอฬาริกานิ อาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา มสฺสุกมฺมํ การาเปตฺวา นหานจุณฺเณน อุพฺพฏฺฏิตสรีโร โปกฺขรณิยา อนฺโต ราชวิภเวน นฺหาตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา อุทกคหณสาฏเกน นิวาเสตฺวา อฏฺฐาสิ.

พระราชาทรงเปลื้องเครื่องราชอิสริยาภรณ์ แล้วให้ทำมัสสุกรรม มีพระสรีระฟอกแล้วด้วยจุณสนาน เสด็จสรงภายในมงคลสระโบกขรณี ตามพระราชประเพณีแล้วเสด็จขึ้น ทรงพระภูษาซับพระองค์ได้ประทับยืนอยู่แล้ว.

อถสฺส ทุสฺสคนฺธมาลาลงฺการานิ อุปนยึสุ. อถ โปริสาโท จินฺเตสิ "อยํ ราชา อลงฺกตกาเล ภาริโก ภวิสฺสติ, สลฺลหุกกาเลเยว นํ คณฺหิสฺสามี"ติ. โส นทนฺโต วคฺคนฺโต มจฺจุ วิย มตฺถเก ขคฺคํ ปริภมนฺโต "อหํ หเร โจโร โปริสาโท"ติ นามํ สาเวตฺวา องฺคุลึ นลาเต ฐเปตฺวา อุทกา อุตฺตริ. ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา หตฺถาโรหา สห หตฺถีหิ อสฺสาโรหา สห อสฺเสหิ ภสฺสึสุ, รถาโรหา สห รเถหิ ภสฺสึสุ, พลนิกายา คหิตคหิตานิ อาวุธานิ ฉฑฺเฑตฺวา อุเรน ภูมิยํ นิปชฺชึสุ.

ลำดับนั้น เจ้าพนักงานนำทูลเกล้า ฯ ถวายพระภูษาของหอม ดอกไม้ และเครื่องอลังการแด่พระราชา. ขณะนั้นเจ้าโปริสาทคิดว่า "พระราชานี้ เวลาแต่งพระองค์แล้วจักหนัก เราจักจับพระราชาในเวลาที่ยังเบานั่นแล" ดังนี้. เจ้าโปริสาทนั้นจึงโผล่ขึ้นจากน้ำ ชี้นิ้วที่หน้าผาก ควงดาบบนกระหม่อม ดุจพระยามัจจุราช บันลือลั่น ประกาศชื่อว่า "เฮ้ย ข้านี่แหละคือโจรโปริสาท" พวกราชบริพารได้ยินเสียงเธอแล้ว ผู้ขี่ช้างก็ล้มอยู่กับช้าง ผู้ขี่ม้าก็ล้มอยู่กับม้า ผู้ขึ้นรถก็ล้มอยู่กับรถ พลนิกายทิ้งอาวุธ ที่ตนถือเอาแล้ว หมอบราบอยู่กับภาคพื้น.

ที่มา: https://84000.org/tipitaka/read/?index_th-j.1.5

โปริสาโท สุตโสมํ อุกฺขิปิตฺวา คณฺหิ. เสสราชาโน คหณกาเล ปาเท คเหตฺวา อโธสีสกํ กตฺวา ปณฺหิยา สีสํ ปหรนฺโต คจฺฉติ. โพธิสตฺตํ ปน อุปคนฺตฺวา โอนโต อุกฺขิปิตฺวา ขนฺเธ นิสีทาเปสิ. โส โปริสาโท "ทฺวาเรน คมนํ ปปญฺโจ ภวิสฺสตี"ติ จินฺเตตฺวา คมนํ อปสฺสนฺโต สมฺมุขฏฺฐาเนเยว อฏฺฐารสหตฺถุพฺเพธํ ปาการํ อุลฺลงฺฆิตฺวา ปุรโต จ ปคฺคลิตปาเทน มตฺตวรวารณกุมฺเภ อกฺกมิตฺวา ปพฺพตกูฏานิ ปาเตนฺโต วิย วาตชเวน อสฺสรถปิฏฺเฐ อกฺกมนฺโต ปาเตตฺวา รถธุเร รถสีเส อกฺกมิตฺวา ภมรจกฺกํ ภมนฺโต วิย นีลผลกานิ นิโคฺรธปตฺตานิ มทฺทนฺโต วิย เอกเวเคเนว ติโยชนมคฺคํ คนฺตฺวา "อตฺถิ นุโข โกจิ สุตโสมสฺสตฺถาย ปจฺฉโต อาคจฺฉนฺโต"ติ โอโลเกตฺวา กิญฺจิ อทิสฺวา สณิกํ คจฺฉนฺโต สุตโสมสฺส เกสคฺคโต อุทกพินฺทูนิ อตฺตโน อุเร ปติตานิ ทิสฺวา "มรณสฺส อภายนกสตฺโต นาม นตฺถิ, สุตโสโมปิ

เจ้าโปริสาท จับพระเจ้าสุตโสมแบกขึ้น. เวลาที่จับพระราชาที่เหลือ เธอจับพระบาทกระทำให้พระเศียรห้อยลงเดินไปให้ส้นเท้าโขกพระเศียร" ส่วนพระโพธิสัตว์ เธอน้อมตัวเข้าไปยกขึ้นให้นั่งบนบ่า. เจ้าโปริสาทนั้นคิดว่า "การไปทางประตูจะเป็นการเนิ่นช้า" เมื่อไม่เห็นทางที่จะไป จึงกระโดดขึ้นกำแพงอันสูง ๑๘ ศอก ที่ตรงหน้านั่นเอง แล้วกระโดดเหยียบกระพองพญาช้างซับมัน ย่างเท้าไปข้างหน้า แล้วกระโดดเหยียบหลังม้าและรถให้ยุบลง ด้วยกำลังเร็วดุจลมพัดประหนึ่งว่าเหยียบยอดเขาให้ล้มลง ฉะนั้น เหยียบแอกรถ งอนรถ หมุนไปเหมือนหมุนลูกข่าง และเหมือนเหยียบย่ำใบไทรที่สะพรั่งด้วยผลสีเขียว ฉะนั้น วิ่งไปด้วยความเร็วรวดเดียวเท่านั้น ตลอดหนทาง ๓ โยชน์ แล้วคิดว่า มีใครตามมาข้างหลังเพื่อช่วยท่านสุตโสมบ้างหรือเปล่าหนอ" แล้วเหลียวดูไม่เห็นมีใครจึงค่อย ๆ เดินไปเห็นหยาดน้ำจากปลายเกศาของพระเจ้าสุตโสม ตกลงที่อกของตน จึงคิดว่า "ขึ้นชื่อว่าสัตว์ ผู้ไม่กลัวความตายย่อมไม่มี ชะรอยว่า แม้พระเจ้าสุตโสม

มรณภเยน โรทติ มญฺเญ"ติ จินฺเตตฺวา อาห

ทรงร้องไห้ ก็เพราะกลัวความตาย" ดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า

๓๙๘. "น เว รุทนฺติ มติมนฺโต สปญฺญา
พหุสฺสุตา เย พหุจานจินฺติโน
ทีปี หิ เอตํ ปรมํ นรานํ
ยํ ปณฺฑิตา โสกนุทา ภวนฺติ.

๓๙๘. "ชนเหล่าใด มีความรู้ มีปัญญา เป็นพหูสูต คิดเหตุการณ์ได้มาก ชนเหล่านั้น ย่อมไม่ร้องไห้ การที่บัณฑิตทั้งหลาย เป็นผู้บรรเทาความเศร้าโศกของผู้อื่นได้นี่แหละ เป็นที่พึ่งอย่างยอดเยี่ยมของนรชน.

๓๙๙. อตฺตานํ ญาตี อุทาหุ ปุตฺตทารํ
ธญฺญํ ธนํ รชตํ ชาตรูปี
กิเมว ตฺวํ สุตโสมานุตปฺเป
โกรพฺย เสฏฺฐ วจนํ สุโณม เต"ติ.

๓๙๙. ดูกรท่านสุตโสม พระองค์ทรงเศร้าโศกถึงอะไร พระองค์เอง พระประยูรญาติ พระโอรส พระอัครมเหสี ข้าวเปลือก ทรัพย์ หรือเงินทอง ดูกรท่านโกรัพยะผู้ประเสริฐสุด หม่อมฉันขอฟังพระดำรัสของพระองค์".

ตตฺถ **ยํ ปณฺฑิตา**ติ ยํ ตุมฺหาทิสา ปณฺฑิตา อญฺเญสํ โสกนุทา ภวนฺติ, เอตํ โสกวิโนทนํ อญฺเญสํ ทีปี มหาสมุทฺเท ภินฺนนาวานํ ทีโป วิย ปติฏฺฐา โหติ, ตสฺมา ตุมฺหาทิสา มติมนฺโต น รุทนฺตีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **การที่บัณฑิต** ความว่า ข้อที่บัณฑิตทั้งหลาย เช่นพระองค์เป็นผู้บรรเทาความโศกของคนเหล่าอื่นเสียได้ การบรรเทาความโศกนี้เป็นที่พึ่ง คือที่พำนัก ของคนเหล่าอื่น เปรียบเหมือนเกาะ เป็นที่พำนักของคนเรือแตก ในมหาสมุทร ฉะนั้น, เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้มีความรู้เช่นพระองค์ย่อมไม่ร้องไห้.

กิเมว ตฺวนฺติ สมฺม สุตโสม ตุมฺหาทิเส มรณภเยน โรทนฺเต อญฺเญ อนฺธพาลา กึ กริสฺสนฺติ อปิ จ ตำ ปุจฺฉามิ อิเมสุ อตฺตาทีสุ กิเมว ตฺวำ สุตโสมานุตปฺเปสิ กิเมว โสจสิ กึ จินฺเตสีติ อตฺโถ.

คำว่า **พระองค์ทรงเศร้าโศกถึงอะไร** ความว่า ดูกรท่านสุตโสมผู้สหาย เมื่อคนเช่นท่านร้องไห้อยู่ เพราะกลัวตาย คนอันธพาลเหล่าอื่น จักกระทำอย่างไรเล่า อนึ่ง ข้าพเจ้าขอถามท่าน ดูกรท่านสุตโสม ในบรรดาปิยชน มีตนเป็นต้นเหล่านี้ พระองค์ทรงเดือดร้อนถึงอะไร คือทรงเศร้าโศก ทรงรำพึงถึงอะไรเล่าหนอ.

สุตโสโม อาห

พระเจ้าสุตโสมตรัสว่า

๔๐๐. "น จาหมตฺตานมนุตฺถุนามิ
น ปุตฺตทารำ น ธนำ น รฏฺฐำ
สตญฺจ ธมฺโม จริโต ปุราโณ
ตำ สงฺครำ พฺราหฺมณสฺสานุตปฺเป.

๔๐๐. "หม่อมฉัน มิได้เศร้าโศกถึงตน โอรส อัครมเหสี ทรัพย์ และแว่นแคว้น แต่ธรรมของสัตบุรุษที่ประพฤติมาแต่เก่าก่อน หม่อมฉันผัดเพี้ยนไว้ต่อพราหมณ์ หม่อมฉันเศร้าโศกถึงการผัดเพี้ยนนั้น.

๔๐๑ กโต มยา สงฺครา พฺราหฺมเณน
รฏฺเฐ สเก อิสฺสริเย ฐิเตน ·

๔๐๑. หม่อมฉัน ดำรงอยู่ในฐานะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ในแว่นแคว้นของตน ได้ทำการผัดเพี้ยนไว้กับพราหมณ์ (ถ้าพระองค์ทรงปล่อยหม่อมฉันไป หม่อมฉันได้ฟังธรรมนั้นแล้ว). หม่อมฉันเศร้าโศกถึงความผัดเพี้ยนนั้น ต่อพราหมณ์

ตำ สงฺครำ พฺราหฺมณสมฺปทาย สจฺจานุรกฺขี ปุนราวชิสฺสนฺ"ติ.

ผู้ประเสริฐ จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา".

ตตฺถ **อนุตฺถุนามีติ** อหำ ตาว เนว โรทามิ น โสจามิ, อิเมสมฺปิ อตฺตาทีนำ อตฺถาย น อนุตฺถุนามิ น โสจามิ. อปิจ โข สตำ ปณฺฑิตานำ จริโต ปุราโณ ธมฺโม อตฺถิ, ยำ สงฺครำ กตฺวา สจฺจำ นาม, ตำ สงฺครำ พฺราหฺมณสฺส อนุโสจามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า (มิได้) **เศร้าโศกถึง** ความว่า พระเจ้าสุตโสมตรัสว่า "ข้าพเจ้า มิได้ร้องไห้ มิได้เศร้าโศกก่อน มิได้คิดถึง มิได้เศร้าโศกเพื่อประโยชน์แก่ตนเป็นต้น แม้เหล่านี้เลย ก็แต่ว่า ธรรมของสัตบุรุษ ผู้เป็นบัณฑิตที่ท่านประพฤติมาแล้ว ครั้งโบราณ มีอยู่ ข้าพเจ้า ย่อมรำพึงถึงความผัดเพี้ยนที่ชื่อว่าความสัตย์ ที่ทำไว้แก่พราหมณ์.

สจฺจานุรกฺขีติ สจฺจำ อนุรกฺขนฺโต. โส หิ วต พฺราหฺมโณ ตกฺกสิลโต กสฺสปทสพลสฺส เทสิตา จตสฺโส คาถาโย อาทาย อาคโต, ตสฺสาหำ อาคนฺตุกวตฺตำ กาเรตฺวา นฺหาตฺวา อาคโต "สุณิสฺสามิ ยาว มมาคมนา อาคเมหี"ติ สงฺครำ กตฺวา อาคโต, ตฺวำ ปน คาถา โสตุำ อทตฺวาว มำ คณฺหิ สเจ มำ วิสชฺเชสิ, ตำ ธมฺมำ สุตฺวา สจฺจานุรกฺขี ปุนราวชิสฺสนฺติ วทติ.

คำว่า **จักเป็นผู้รักษาความสัตย์** ความว่า ข้าพเจ้ารักษาความสัตย์ไว้. ด้วยว่า พราหมณ์นั้น นำเอา ๔ คาถาที่พระกัสสปทศพลทรงแสดงแล้วมาจากเมืองตักสิลา ข้าพเจ้าได้สั่งให้กระทำอาคันตุกวัตรแก่พราหมณ์นั้นแล้ว จึงมาอาบน้ำ ได้กระทำการนัดหมายกับพราหมณ์ไว้ว่า "ข้าพเจ้า จักฟังคาถานั้น ขอให้ท่านพราหมณ์รออยู่จนกว่าข้าพเจ้าจะกลับมา" ดังนี้ แล้วจึงมา แต่ท่านยังมิได้ให้ข้าพเจ้าฟังคาถา จับเอาข้าพเจ้ามาเสียก่อน ถ้าท่านปล่อยข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าฟังธรรมนั้นแล้ว จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา.

อถ นं โปริสาโท อาห

๔๐๒. "น วาหเมตं อภิสทฺทหามิ
สุขี นโร มจฺจุมุขา ปมุตฺโต
อมิตฺตหตฺถं ปุนราวเชยฺย
โกรพฺย เสฏฺฐ น หิ มं อุเปสิ.

ครั้งนั้น เจ้าโปริสาททูลพระเจ้าสุตโสมว่า

๔๐๒. "คนผู้มีความสุข หลุดพ้นออกจากปากของมฤตยูแล้ว จะพึงกลับมาสู่เงื้อมมือของศัตรูอีก ข้อนี้หม่อมฉันยังไม่เชื่อ ดูกรท่านโกรัพยะผู้ประเสริฐสุด พระองค์จะไม่เสด็จเข้าใกล้หม่อมฉันละซิ.

๔๐๓. มุตฺโต ตฺวं โปริสาทสฺส หตฺถา
คนฺตฺวา สกं มนฺทิรं กามกามี
มธุรं ปิยं ชีวิตं ลทฺธ ราช
กุโต ตฺวं เอหิสิ เม สกาสนฺ"ติ.

๔๐๓. พระองค์ พ้นจากเงื้อมมือของโปริสาทแล้ว เสด็จไปถึงราชมนเทียรของพระองค์ ทรงเพลิดเพลินด้วยกามคุณ ข้าแต่พระราชา พระองค์ได้ชีวิตอันเป็นที่รักแสนหวาน ที่ไหนจักเสด็จกลับมายังสำนักหม่อมฉันเล่า".

ตตฺถ **สุขี**ติ สุขปฺปตฺโต หุตฺวา. **มจฺจุมุขา ปมุตฺโตติ** มาทิสสฺส โจรสฺส หตฺถโต มุตฺตตาย มรณมุขา มุตฺโต นาม หุตฺวา ปุน อาวเชยฺย อาคจฺเฉยฺย, อหं เอตं วจนं น อภิสทฺทหามิ โกรพฺย เสฏฺฐ มं สนฺติเก

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้มีความสุข** คือเป็นผู้ถึงความสุขแล้ว. คำว่า **หลุดพ้นออกจากปากมฤตยูแล้ว** ความว่า บุคคล เป็นผู้ชื่อว่าหลุดจากปากของความตาย เพราะพ้นจากเงื้อมมือของโจรเช่นข้าพเจ้าแล้ว จะพึงกลับมาอีก. ถ้อยคำนี้ ข้าพเจ้ายังไม่เชื่อเลย ข้าแต่ท่านโกรัพยะผู้ประเสริฐสุด พระองค์จะไม่มายังสำนักของหม่อมฉันอีกกระมัง

น หิ อุเปติ. ตตฺถ สุตโสม ตุวํ โปริสาทสฺส หตฺถโต มุตฺโต.

ดูกรท่านสุตโสม ท่านพ้นจากเงื้อมมือของโปริสาทในที่นั้นแล้ว.

สกํ มนฺทิรนฺติ ราชธานิเคหํ. **กามกามี**ติ กามํ กามยมาโนติ อตฺโถ. ตุวํ เม มม สนฺติเก กุโต เอหิสิ.

คำว่า **มนเทียรของพระองค์** คือ พระราชมนเทียร อันเป็นราชธานีของพระองค์แล้ว. คำว่า **จะมัวเพลิดเพลินด้วยกามคุณ** ความว่า ทรงเพลิดเพลินกามคุณอยู่. จักกลับมายังสำนักของข้าพเจ้าแต่ที่ไหน.

ตํ สุตฺวา มหาสตฺโต เกสรสีหวิย อสมฺภีโต อาห

พระมหาสัตว์ ได้ทรงสดับคำนั้น เป็นดุจพญาไกรสรราชสีห์ ไม่ทรงหวาดหวั่น ตรัสตอบว่า

๔๐๔. "มตํ วเรยฺย ปริสุทฺธสีโล
น ชีวิตํ ครหิโต ปาปธมฺโม
น หิ ตํ นรํ ตายเต ทุคฺคตีภิ
ยสฺสาปิ เหตุ อลิกํ ภเณยฺย.

๔๐๔. "ผู้มีศีลบริสุทธิ์ พึงปรารถนาความตาย ผู้มีธรรมอันลามกที่นักปราชญ์ติเตียน ไม่พึงปรารถนาชีวิต นรชนใด พึงกล่าวเท็จเพราะเหตุเพื่อประโยชน์แก่ตนใด เหตุเพื่อประโยชน์แก่ตนนั้น ย่อมไม่รักษานรชนนั้นจากทุคติได้เลย.

๔๐๕. สเจปิ วาโต คิริมาวเหยฺย
จนฺโท จ สุริโย จ อุมา ปเตยฺยุ
สพฺพา จ นชฺโช ปฏิโสตํ วเชยฺยุ
น เตฺววาหํ ราช มุสา ภเณยฺยนฺ"ติ.

๔๐๕. ถ้าแม้ลม จะพึงพัดภูเขามาได้ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ จะพึงตกลงมาบนแผ่นดินได้ และแม่น้ำทุกสาย จะพึงไหลทวนกระแสได้ ถึงอย่างนั้น หม่อมฉันไม่พึงพูดเท็จเลยพระราชา".

ตตฺถ **มตํ วเรยฺยาติ** โปริสาท โย นโร ปริสุทฺธสีโล มรณํ อิจฺเฉยฺย. อิจฺฉตุ ปตฺเถตูติ อตฺโถ. **น ชีวิตนฺติ** ปาปธมฺโม ปน ครหิโต ชีวิตํ น วเรยฺย มา อิจฺฉตุ. ชีวิตํ หิ ตสฺส อายตึ อภทฺทกตฺตา ทุชฺชีวิตํ นาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พึงปรารถนาความตาย** ความว่า ดูกรโปริสาท นรชนใดมีศีลบริสุทธิ์ ปรารถนาความตาย ก็ให้นรชนนั้น จงหวัง คือจงปรารถนา. คำว่า **ไม่พึงปรารถนาชีวิต** คือคนมีบาปธรรมอันลามกที่นักปราชญ์ติเตียนแล้ว ไม่พึงปรารถนา คืออย่าอยากมีชีวิตอยู่. ด้วยว่าชีวิตชื่อว่าเป็นอยู่ได้ยาก เพราะความที่นระนั้นจะไม่เจริญต่อไป.

ยสฺสาติ ยสฺส อตฺตโน อตฺถาย ทุสฺสีโล อลิกํ ภเณยฺย, เอตมตฺตาทิวตฺถุ ตํ ปุริสํ ทุคฺคตีภิ น ตายเต น รกฺขติ.

คำว่า **ตนใด** ได้แก่ คนทุศีลพึงกล่าวคำเท็จเพื่อประโยชน์แก่ตนใด วัตถุมีตนเป็นต้นนั้น ย่อมไม่ป้องกัน ไม่รักษาบุรุษนั้นจากทุคติ.

คิริมาวเหยฺยาติ สมฺม โปริสาท มยา สทฺธึ เอกาจริยกุเล สิกฺขิโต เอวรูโป สหายโก หุตฺวา อหํ ชีวิตเหตุ มุสา น กเถมิ, สเจ ปุรตฺถิมาทิเภโท วาโต อุฏฺฐาย มหนฺตํ ปพฺพตํ ตูลปิจุ วิย อากาเส อาวเหยฺย, ตํปิ สทฺทหาตพฺพํ 'อหํ มุสา น ภเณยฺยนฺ'ติ อิทํ วจนเมวฺว สทฺทหาตพฺพํ จนฺโท จ สุริโย

คำว่า **พึงพัดภูเขามาได้** ความว่า ดูกรโปริสาทผู้เป็นสหาย ท่านก็เป็นสหายอันสนิท เคยเล่าเรียนในสกุลอาจารย์เดียวกันกับข้าพเจ้าเห็นปานนี้ ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวเท็จ เพราะเหตุแห่งชีวิตเลย ถ้าว่าลมต่างประเภทมีลมในทิศบูรพาเป็นต้นตั้งขึ้น พึงพัดพาภูเขาใหญ่มาในอากาศประดุจปุยนุ่นได้ แม้เหตุนั้นก็พึงเชื่อได้ แต่ท่านพึงเชื่อคำนี้ว่า 'ข้าพเจ้าไม่พึงกล่าวเท็จ' ดังนี้ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

จ อตฺตโน วิมาเนน สทฺธึ ปฐวิยํ ปเตยฺยุ, สพฺพาปิ นชฺโช ปฏิโสตํ วฏฺเฏยฺยุ, โภ โปริสาท เอวรูปึ วจนํ สเจ ภเณ, สทฺทหิตพฺพํ, 'อหํ มุสา ภเณยฺยํ' อิติ วจนํ ตุยฺหํ ชเนหิ วุตฺตํ นาม, ตํ น สทฺทหิตพฺพํ.

จะพึงตกลงบนแผ่นดิน พร้อมด้วยวิมานของตน แม้แม่น้ำทุกสายจะพึงไหลทวนกระแสได้, ดูกรโปริสาทผู้เจริญ ถ้อยคำอย่างนี้ ถ้าใครพึงกล่าวขึ้น, ก็พึงเชื่อได้ แต่ท่านไม่ควรเชื่อคำ ที่ชนทั้งหลายบอกแก่ท่านว่า ข้าพเจ้าพูดเท็จ.

๔๐๖. "นภํ ผเลยฺย อุทธิ วิสุสฺเส
สํวตฺเตยฺย ภูตธรา วสุนฺธรา
สิลุจฺจโย เมรุ สมูลมุปฺปเตยฺย
น เตฺววาหํ ราช มุสา ภเณยฺยํ.

๔๐๖. "ท้องฟ้าจะพึงแตกได้ ทะเลจะพึงแห้งได้ แผ่นดินอันทรงซึ่งภูตจะพึงพลิกได้ เมรุบรรพต จะพึงเพิกถอนได้ตลอดราก ถึงอย่างนั้น หม่อมฉัน ก็จะไม่พูดเท็จเลยนะพระราชา".

เอวํ วุตฺเตปิ โส น สทฺทหติเยว.

แม้เมื่อพระโพธิสัตว์ ตรัสแล้วอย่างนี้ เจ้าโปริสาทนั้น ก็ยังไม่เชื่ออยู่นั่นเอง.

อถ โพธิสตฺโต "อยํ มยฺหํ น สทฺทหติ, สปเถนปิ นํ สทฺทหาเปสฺสามีติ จินฺเตตฺวา "สมฺม โปริสาท ขนฺธโต ตาว มํ โอตาเรหิ, สปถํ กตฺวา ตํ สทฺทหาเปสฺสามีติ วตฺวา เตน โอตาเรตฺวา ภูมิยํ ฐปิโต สปถํ กโรนฺโต คาถมาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า "เจ้าโปริสาทนี้ ไม่เชื่อเรา เราจักให้เธอเชื่อด้วยคำสาบาน" แล้วตรัสว่า "ดูกรสหายโปริสาท ท่านจงให้ข้าพเจ้าลงจากบ่าก่อน ข้าพเจ้าจะสาบานให้ท่านเชื่อ" ผู้อันเจ้าโปริสาทเอาวางลงไว้บนภาคพื้นแล้ว เมื่อทรงสาบานได้ตรัสพระคาถา ว่า

๔๐๗. "อสิญฺจ สตฺติญฺจ ปรามสามิ
สปถึปิ เต สมฺม อหํ กโรมิ

๔๐๗. "หม่อมฉันจักจับดาบและหอก จะกระทำแม้การสาบาน แก่ท่านก็ได้

ตยา ปมุตฺโต อนโณ ภวิตฺวา สจฺจานุรกฺขี ปุนราวชิสฺสนฺ"ติ.

นะสหาย หม่อมฉันพ้นจากท่านไปแล้ว เป็นผู้ใช้หนี้หมดแล้ว จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา".

ตสฺสตฺโถ สมฺม โปริสาท สเจ อิจฺฉสิ, เอวรูเปหิ อาวุเธหิ สำวิทหิตารกฺเข ขตฺติยกุเล เม นิพฺพตฺติ นาม มา โหตูติ อสิญฺจ สตฺติญฺจ ปรามสามิ. อญฺญำ วา ยำ อิจฺฉสิ, ตำ สปถำปิ เต สมฺม อหำ กโรมิ. ยถาหำ ตยา ปมุตฺโต คนฺตฺวา พฺราหฺมณสฺส อนโณ หุตฺวา สจฺจมนุรกฺขนฺโต ปุนาคมิสฺสามีติ.

อธิบายความแห่งคาถานั้นว่า ดูกรสหายโปริสาท ถ้าท่านปรารถนา ข้าพเจ้าก็จะจับดาบและหอกกล่าวสาบานว่า ขออย่าให้ข้าพเจ้าบังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ซึ่งมีการรักษาอันจัดแจงดีแล้ว ด้วยอาวุธเห็นปานนี้. ดูกรสหาย หรือว่าข้าพเจ้าจะทำการสาบานต่อท่านตามที่ท่านต้องการ. เราพ้นจากท่านแล้ว ก็จะไปหาพราหมณ์กระทำตนไม่ให้มีหนี้แก่พราหมณ์แล้วก็จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมาอีก.

ตโต โปริสาโท "อยำ สุตโสโม ขตฺติเยหิ อกตฺตพฺพำ สปถำ กโรติ, กึ เม อิมินา, เอตุ วา มา วา, อหำปิ ขตฺติยราชา มเมว พาหุโลหิตำ คเหตฺวา เทวตาย พลิกมฺมำ กริสฺสามิ, อยำ อติวิย กิลมตี"ติ จินฺเตตฺวา คาถมาห

ลำดับนั้น เจ้าโปริสาทคิดว่า "พระเจ้าสุตโสมนี้ กระทำการสาบานที่พวกกษัตริย์ไม่ควรทำ จะประโยชน์อะไรด้วยพระเจ้าสุตโสมนี้แก่เรา เธอจะกลับมาหรือไม่กลับก็ตาม แม้ตัวเราก็เป็นขัตติยราช จักถือเอาเลือดในลำแขนของเรานี่แหละกระทำพลีกรรมแก่เทวดา, ท่านสุตโสมนี้ ย่อมลำบากยิ่งนัก" ดังนี้แล้ว จึงกล่าวคาถาว่า

๔๐๘. "โย เต กโต สงฺคโร พฺราหฺมเณน
รฏฺเฐ สเก อิสฺสริเย จิเตน

๔๐๘. "การผัดเพี้ยนอันใด ที่พระองค์ผู้ดำรงอยู่ ในฐานะเป็นพระเจ้า

ตำ สงฺครำ พฺราหฺมณสมฺปทาย
สจฺจานุรกฺขี ปุนราวชสฺสู"ติ.

แผ่นดิน ในแคว้นของตน ได้ทำไว้กับพราหมณ์ พระองค์เศร้าโศกถึงการผัดเพี้ยนนั้น ต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ พระองค์จะเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมาอีก".

ตตฺถ **ปุนราวชสฺสูติ** ปุนอาคจฺเฉยฺยาสิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กลับมาอีก** ความว่า ข้าพเจ้าจะกลับมาอีก.

อถ นำ มหาสตฺโต "สมฺม โปริสาท มา จินฺตยิ, จตสฺโส สตารหา คาถาโย สุตฺวา ธมฺมกถิกสฺส ปูชำ ทตฺวา ปาโตว อาคมิสฺสามี"ติ วตฺวา คาถมาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัสว่า "ดูกรสหายโปริสาท ท่านอย่าวิตกไปเลย ข้าพเจ้าได้สดับสตารหคาถา ๔ คาถาแล้ว ให้เครื่องบูชาแก่ธรรมกถึกแล้วจักมาแต่เช้าทีเดียว" ดังนี้แล้ว จึงกล่าวคาถาว่า

๔๐๙. "โย เม กโต สงฺคโร พฺราหฺมเณน
รฏฺเฐ สเก อิสฺสริเย ฐิเตน
ตำ สงฺครำ พฺราหฺมณสมฺปทาย
สจฺจานุรกฺขี ปุนราวชิสฺสนฺ"ติ.

๔๐๙. "การผัดเพี้ยนอันใด ที่ข้าพเจ้าตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระเจ้าแผ่นดินในแคว้นของตน ได้ทำไว้กับพราหมณ์ หม่อมฉัน เศร้าโศกถึงการผัดเพี้ยนนั้น ต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันจักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมาอีก".

ตตฺถ **ปุนราวชิสฺสนฺติ** ปุนอาคจฺฉามิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กลับมาอีก** ความว่า ข้าพเจ้าจะกลับมาอีก.

อถ นำ โปริสาโท "มหาราช ตุเมฺห ขตฺติเยหิ อกตฺตพฺพำ สปถำ กริตฺถ,

ลำดับนั้น เจ้าโปริสาทจึงทูลพระเจ้าสุตโสมนั้นว่า "ข้าแต่มหาราช พระองค์

ตำ อนุสฺสเรยฺยาถา"ติ วตฺวา "สมฺม โปริสาท ตฺวำ มำ ทหรกาลโต ปฏฺฐาย ชานาสิ, หสฺเสนาปิ เม มุสา น กถิตปุพฺพา, กึ มุสา กเถสฺสามิ, สฺวาหำ อิทานิ รชฺเช ปติฏฺฐิโต ธมฺมาธมฺมำ ชานนฺโต กึ มุสา กเถสฺสามิ, สทฺทหสิ มยฺหำ, อหนฺเต เสฺว พลิกมฺมำ ปาปุณิสฺสามี"ติ สทฺทหาปิโต "เตนหิ คจฺฉ มหาราช ตุเมฺหสุ อนาคเตสุ พลิกมฺมำ น ภวิสฺสติ, เทวตาปิ ตุเมฺหหิ วินา น สมฺปติจฺฉิ, มา เม พลิกมฺมสฺส อนฺตรายำ กริตฺถา"ติ มหาสตฺตำ อุยฺโยเชสิ. โส ราหุมุขา มุตฺตจนฺโท วิย นาคพโล ถามสมฺปนฺโน ขิปฺปเมว นครำ ปาปุณิ.

ทรงกระทำการสาบานที่พวกกษัตริย์ไม่ควรทำกัน พึงทรงระลึกพระดำรัสที่ได้ทรงปฏิญญาไว้นั้น" ผู้อันพระมหาสัตว์ตรัสให้เชื่อด้วยพระดำรัสว่า "ดูกรสหายโปริสาท ท่านรู้จักข้าพเจ้า ตั้งแต่เวลายังเยาว์ คำเท็จข้าพเจ้าไม่เคยพูดแม้ด้วยการล้อเลียนหัวเราะ ข้าพเจ้าจักพูดเท็จได้หรือ บัดนี้ข้าพเจ้านั้นดำรงอยู่ในราชสมบัติแล้ว รู้จักธรรมและอธรรม จักพูดเท็จได้หรือ ท่านจงเชื่อข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจักกลับมาให้ทันพลีกรรมของท่านในวันพรุ่งนี้" จึงกล่าวว่า "ข้าแต่มหาราช ถ้าเช่นนั้น ขอเชิญพระองค์เสด็จไปเถิด เมื่อพระองค์ไม่เสด็จมา พลีกรรมจักไม่มี แม้เทวดาเว้นพระองค์เสียแล้ว จักไม่รับ ขอพระองค์ อย่าทำอันตรายแก่พลีกรรมของข้าพเจ้า" แล้วส่งพระมหาสัตว์ไป. พระมหาสัตว์นั้น เป็นดุจพระจันทร์พ้นแล้วจากปากราหู มีกำลังดุจพญาช้างสมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง ได้เสด็จถึงพระนครโดยฉับพลัน.

อถ เสนาปิสฺส "สุตโสมมหาราชา ปณฺฑิโต มธุรธมฺมกถิโก เอกำ เทฺว กถา กเถตุำ ลภนฺโต โปริสาทำ ทเมตฺวา สีหมุขา มุตฺตมตฺตวรวารโณ วิย

ลำดับนั้น แม้เสนาของพระเจ้าสุตโสมนั้น ก็ยังตั้งขบวนอยู่นอกพระนคร เพราะคิดว่า "พระเจ้าสุตโสมมหาราช เป็นบัณฑิต ทรงแสดงธรรมไพเราะ เมื่อได้

อาคมิสฺสติ, 'อิเม ราชานํ โปริสาทสฺส ทฺวา อาคตา'ติ อเมฺห นครวาสิโน ชนา ครหิสฺสนฺตี"ติ จินฺเตตฺวา พหินคเรเยว ฐิตา ตํ ทูรโต อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา "กถํ มหาราชา โปริสาเทน กิลมิโต"ติ ปฏิสนฺถารํ กตฺวา "โปริสาเทน มยฺหํ มาตาปิตูหิ ทุกฺกรํ กตํ, ตถารูโป นาม จณฺโฑ สาหสิโก มม ธมฺมกถํ สุตฺวา มํ วิสชฺเชสี"ติ วุตฺเต ราชานํ อลงฺกริตฺวา หตฺถิกฺขนฺธํ อาโรเปตฺวา ปริวาเรตฺวา นครํ ปาวิสิ. ตํ ทิสฺวา สพฺเพ นครา ตุสฺสึสุ.

ตรัสกถาเรื่องหนึ่งหรือสองเรื่อง ก็จักทรมานเจ้าโปริสาทได้ แล้วจักเสด็จกลับมา ดุจพญาช้างซับมันตัวประเสริฐพ้นแล้วจากปากราชสีห์ ฉะนั้น ชาวเมืองจักติพวกเราได้ว่า 'เสนาเหล่านี้ให้พระราชาแก่เจ้าโปริสาท แล้วมาเสีย" ดังนี้ เห็นพระโพธิสัตว์นั้น เสด็จมาแต่ไกล จึงพากันลุกขึ้นต้อนรับถวายบังคม แล้วกราบทูลปฏิสันถารว่า "พระมหาราชถูกเจ้าโปริสาททำให้ลำบากอย่างไร" เมื่อมหาสัตว์ตรัสตอบว่า "เจ้าโปริสาทได้ทำกิจที่มารดาบิดาทำได้ยากแก่เรา เธอดุร้ายสาหัสชื่อเช่นนั้น ได้สดับธรรมกถาของเรา แล้วปล่อยเรา" ดังนี้ จึงประดับพระราชาเชิญเสด็จให้ขึ้นคอช้างพระที่นั่งแวดล้อมเข้าสู่พระนคร. ชาวเมืองทั้งหมดได้เห็นดังนั้นก็ชื่นชมทั่วกัน.

โสปิ ธมฺมครุตาย ธมฺมโสณฺฑตาย มาตาปิตโร อทิสฺวาว "ปจฺฉาปิ เต ปสฺสิสฺสามี"ติ ราชนิเวสนํ ปวิสิตฺวา ราชาสเน นิสีทิตฺวา พฺราหฺมณานํ ปกฺโกสาเปตฺวา มสฺสุกมฺมาทีนิ จสฺส อาณาเปตฺวา กปฺปิตมสฺสุ นฺหาตานุลิตฺตํ วตฺถาลงฺการปฏิมณฺฑิตํ กตฺวา อาเนตฺวา ทสฺสิตกาเล สยํ ปจฺฉา นฺหาตฺวา

แม้พระโพธิสัตว์นั้น ยังไม่ทันเฝ้าพระราชมารดาบิดา ตั้งพระทัยว่า เราจักเฝ้าพระราชมารดาบิดานั้น ภายหลัง" เพราะเคารพธรรม เพราะสนใจธรรม เสด็จเข้าไปพระราชนิเวศน์ ประทับนั่ง ณ พระราชอาสน์รับสั่งให้หาพราหมณ์ และตรัสสั่งให้ทำอุปฐานกิจมีการแต่งหนวดเป็นต้น แก่พราหมณ์นั้น ในเวลาที่

๕-๑๗ ตอนที่ ๓๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตสฺส อตฺตโน โภชนํ ทาเปสิ. ตสฺมึ ภุตฺเต สยํ ภุญฺชิตฺวา ตํ มหารเห ปลฺลงฺเก นิสีทาเปตฺวา ธมฺมครุกตาย อสฺส คนฺธมาลาทีหิ ปูชํ กตฺวา สยํ นีจาสเน นิสีทิตฺวา "ตุเมฺหหิ มยฺหํ อานีตา สตารหา คาถา สุโณมิ อาจริยา"ติ ยาจิ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

เจ้าพนักงานแต่งหนวดพราหมณ์แล้ว ให้อาบน้ำลูบไล้ด้วยของหอม ประดับด้วยผ้าและเครื่องอลังการแล้วนำมาเฝ้า พระองค์เองเสด็จสรงที่หลัง ให้พระราชทานโภชนะของพระองค์แก่พราหมณ์นั้น เมื่อพราหมณ์นั้นบริโภคแล้ว พระองค์เสวยแล้วเชิญพราหมณ์ให้นั่งบนบัลลังก์อันมีค่ามาก ทำการบูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้นแก่พราหมณ์นั้น พระองค์เองประทับนั่งบนอาสนะต่ำ เพราะทรงเคารพในธรรม ตรัสอาราธนาว่า "ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าขอฟังคาถาชื่อสตารหา ที่ท่านนำมาเพื่อข้าพเจ้า". พระศาสดา เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้น ได้ตรัสว่า

๔๑๐. "มุตฺโต จ โส โปริสาทสฺส หตฺถา คนฺตฺวาน ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ สุโณมิ คาถาโย สตารหาโย ยา เม สุตา อสฺสุ หิตาย พฺรเหฺม"ติ.

๔๑๐. "ก็พระเจ้าสุตโสมนั้น ทรงพ้นจากเงื้อมมือของเจ้าโปริสาทแล้ว ได้เสด็จไป ตรัสกะพราหมณ์นั้นว่า ดูกรท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าขอฟังสตารหคาถา ซึ่งได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้า".

ตตฺถ **เอตทโวจาติ** เอตํ อโวจ. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ได้ตรัสดังนี้** คือได้ตรัสคำนั้น.

อถ พฺราหฺมโณ โพธิสตฺเตน ยาจิตกาเล คนฺเธหิ หตฺเถ อุพฺพฏฺเฏตฺวา

ลำดับนั้น ในเวลาที่พระโพธิสัตว์อาราธนาแล้ว พราหมณ์ได้ขัดสีมือด้วย

ปสิพฺพกา มโนรมำ โปตฺถกำ นีหริตฺวา อุโภหิ หตฺเถหิ คเหตฺวา "เตนหิ มหาราช กสฺสปทสพเลน เทสิตา ราคมทนาทินิมฺมทนา อมตมหานิพฺพาน-สมฺปาปิกา จตสฺโส สตารหา คาถาโย สุโณหี"ติ วตฺวา โปตฺถกำ โอโลเกนฺโต อาห

ของหอม นำคัมภีร์อันน่ารื่นรมย์ ออกจากถุงย่ามจับสองมือแล้วกราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราช ถ้าเช่นนั้น พระองค์จงทรงสดับคาถาชื่อสตารหา ๔ คาถา ที่พระกัสสปทศพลทรงแสดงไว้ อันจะถอนความเมา มีความเมาด้วยราคะเป็นต้น ให้ถึงพร้อมอมตมหานิพพาน" แล้วจึงดูคัมภีร์กล่าวว่า

๔๑๑. "สกิเทว สุตโสม
สพฺภิ โหติ สมาคโม
สา นำ สงฺคติ ปาเลติ
นาสพฺภิ พหุ สงฺคโม.

๔๑๑. "ข้าแต่ท่านสุตโสม การสมาคมกับสัตบุรุษคราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้น ย่อมรักษาผู้นั้นได้ การสมาคมกับอสัตบุรุษ มากครั้งก็รักษาไม่ได้.

๔๑๒. สพฺภิเรว สมาเสถ
สพฺภิ กุพฺเพถ สนฺถวำ
สตำ สทฺธมฺมมญฺญาย
เสยฺโย โหติ น ปาปิโย.

๔๑๒. พึงอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ พึงกระทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม.

๔๑๓. ชิรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา
อโถ สรีรมฺปิ ชรำ อุเปติ
สตญฺจ ธมฺโม น ชรำ อุเปติ
สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺติ.

๔๑๓. ราชรถอันวิจิตรตระการตา ยังคร่ำคร่าได้ แม้สรีระก็เข้าถึงชราโดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษย่อมไม่เข้าถึง ความคร่ำคร่า สัตบุรุษกับสัตบุรุษด้วยกันรู้กันได้.

๔๑๔. นภญฺจ ทูเร ปฐวี จ ทูเร
ปารํ สมุทฺทสฺส ตทาหุ ทูเร
ตโต หเว ทูรตรํ วทนฺติ
สตญฺจ ธมฺโม อสตญฺจ ราชา"ติ.

๔๑๔. ฟ้าและแผ่นดินไกลกัน ฝั่งข้างโน้น
ของมหาสมุทร เขากล่าวกันว่า
ไกล ข้าแต่พระราชา นักปราชญ์
ทั้งหลาย กล่าวธรรมของสัตบุรุษ
และธรรมของอสัตบุรุษทั้งสอง ว่า
ไกลยิ่งกว่านั้น".

ตตฺถ **สกิเทวา**ติ เอกวารเมว. **สพฺภี**ติ สปฺปุริเสหิ. **สา นนฺ**ติ สา สพฺภิ สห **สงฺคติ** สมาคโม เอกวารํ ปวตฺโตปิ ตํ ปุคฺคลํ **ปาเล**ติ รกฺขติ โคเปติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **คราวเดียวเท่านั้น** ได้แก่ วาระเดียวเท่านั้น. คำว่า **สัตบุรุษ** ได้แก่ สัตบุรุษทั่วไป. คำว่า **การสมาคมนั้น...ผู้นั้นได้** ความว่า **การสมาคม**คือการคบหากับพวกสัตบุรุษนั้น แม้เป็นไปแล้วเพียงครั้งเดียวก็ย่อม**รักษา** คือปกป้อง ได้แก่ คุ้มครองบุคคลนั้น.

นาสพฺภีติ อสปฺปุริเสหิ ปน **พหุ** สุจิรมฺปิ กโต **สงฺคโม** เอกฏฺฐาเน นิวาโส น ปาเลติ, อนตฺถาวโห โหตีติ อตฺโถ. **สมาเสถา**ติ สทฺธึ นิสีเทยฺย. สพฺพอิริยาปเถ ปณฺฑิเตหิว สทฺธึ ปวตฺเตยฺยาติ อตฺโถ.

คำว่า **กับอสัตบุรุษ...ก็รักษาไม่ได้** ความว่า ส่วนการ**สมาคม**กับอสัตบุรุษทั้งหลาย แม้บุคคลกระทำไว้**มาก** คือสิ้นกาลนาน คือการอยู่ในที่เดียวกันก็รักษาไม่ได้ อธิบายว่า ย่อมนำความพินาศมาให้. คำว่า **พึงอยู่ร่วม** คือพึงนั่งใกล้. อธิบายว่า พึงคลุกคลีอยู่กับท่านบัณฑิตเหล่านั้น ทุกอิริยาบถ.

สนฺถวนฺติ มิตฺตสนฺถวํ. **สตํ สทฺธมฺมนฺ**ติ ปณฺฑิตานํ พุทฺธาทีนํ สตฺตตึสโพธิ-

คำว่า **ความสนิทสนม** ได้แก่ ความสนิทสนมด้วยความเป็นมิตร. คำว่า

ปกฺขิยธมฺมสงฺขาตํ สทฺธมฺมํ.

สัทธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ สัทธรรมกล่าวคือโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการของบัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น.

เสยฺโยติ เอตํ ธมฺมํ ญตฺวา วุฑฺฒิเยว โหติ, หานิ นาม นตฺถีติ อตฺโถ. **ราชรถา**ติ ราชูนํ อาโรหณียรถา. **สุจิตฺตา**ติ สุปริกมฺมกตา.

คำว่า **ความเจริญ** ความว่า เพราะรู้ธรรมนี้แล้ว มีแต่ความเจริญอย่างเดียว อธิบายว่า ขึ้นชื่อว่าความเสื่อมย่อมไม่มี. คำว่า **ราชรถ** ได้แก่ รถทรงของพระราชาทั้งหลาย. คำว่า **อันวิจิตรตระการตา** ได้แก่ รถที่เขาทำบริกรรมไว้อย่างดี.

สพฺภิ ปเวทยนฺตีติ พุทธาทโย สนฺโต "สพฺภี"ติ สงฺขยํ คตํ โสภณํ อุตฺตมํ นิพฺพานํ ปเวทยนฺติ, โส นิพฺพาน-สงฺขาโต สตํ ธมฺโม ชรํ น อุเปติ น ชิรติ.

คำว่า **กับสัตบุรุษ...รู้กันได้** ความว่า สัตบุรุษทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมประกาศพระนิพพานอันงดงามสูงสุดถึงการนับว่าสัตบุรุษ ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายกล่าวคือพระนิพพานนั้น ย่อมไม่เข้าถึงชรา คือย่อมไม่แก่.

นภนฺติ อากาโส. **ทูเร**ติ ปฐวี หิ ปติฏฺฐา สงฺคหณา, อากาโส นิราลมฺโพ อปฺปติฏฺโฐ อิติ อุโภ เอเต เอกาพทฺธาปิ

คำว่า **ฟ้า** ได้แก่ อากาศ. คำว่า **ไกลกัน** ความว่า ก็แผ่นดินเป็นที่อาศัยเป็นที่ยึดเหนี่ยว อากาศมิใช่สิ่งที่ยึดเหนี่ยวและมิใช่ที่อาศัย ภาวะทั้งสองอย่างนี้แม้เนื่องเป็นอันเดียวกัน ด้วยประการฉะนี้ แต่ก็ย่อมชื่อว่าอยู่ไกลกัน เพราะอรรถว่า

วิสัโยคฏฺเฐน อนุปลิตฺตฏฺเฐน ทูเร นาม โหนฺติ.

แยกจากกัน และเพราะอรรถว่าไม่ฉาบติดกัน.

ปารนฺติ โอริมตีรโต ปรตีรํ. **ตทาหู**ติ ตำ อาหุ.

คำว่า **ฝั่งข้างโน้น** คือจากฝั่งข้างนี้ไปยังฝั่งข้างโน้น. คำว่า **ท่านกล่าว** คือ ท่านกล่าวว่า ฝั่งข้างโน้นของมหาสมุทรนั้น ไกลกัน.

อิติ พฺราหฺมโณ จตสฺโส สตารหา คาถาโย กสฺสปทสพเลน เทสิตนิยาเมน กเถตฺวา ตุณฺหี อโหสิ. ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต "สผลำ วต เม อาคมนฺติ ตุฏฺฐจิตฺโต หุตฺวา "อิมา คาถา เนว สาวกภาสิตา, น อิสิภาสิตา, น กวิภาสิตา, สพฺพญฺญุภาสิตา, กึ นุโข อคฺฆนฺตี"ติ จินฺเตตฺวา "อิมาสำ สกลำปิ จกฺกวาฬำ ยาว พฺรหฺมโลกา สตฺตรตน-ปริปุณฺณำ กตฺวา ททมาโน เนว อนุจฺฉวิกำ กาตุำ สกฺโกติ.

พราหมณ์ กล่าวคาถาชื่อสตารหา ๔ คาถา โดยทำนองอันพระกัสสปทศพลทรงแสดงไว้ ด้วยประการฉะนี้แล้ว ได้นั่งนิ่งอยู่. พระมหาสัตว์ทรงสดับพระคาถานั้นแล้ว มีพระทัยยินดีว่า "การมาของเรามีผลหนอ" ทรงดำริว่า "คาถาเหล่านี้มิใช่ภาษิตของพระสาวก ไม่ใช่ภาษิตของฤาษี ไม่ใช่ภาษิตของนักกวี เป็นภาษิตของพระสัพพัญญู จะควรค่าเท่าไรหนอ" ทรงดำริต่อไปว่า "เราเมื่อให้จักรวาลทั้งสิ้น กระทำให้เต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการตลอดถึงพรหมโลก ก็ไม่อาจกระทำให้สมควรได้.

อหำ ปนสฺส ติโยชนสเต กุรุรฏฺเฐ สตฺตโยชนิเก อินฺทปตฺตนคเร รชฺชำ ทาตุำ ปโหมิ, อตฺถิ นุขวสฺส รชฺชำ กาตุำ ภาคฺยนฺติ องฺควิชฺชานุภาเวน โอโลเกนฺโต นาทฺทส. ตโต เสนา-

แต่เราพอที่จะให้ราชสมบัติในกุรุรัฐประมาณ ๓๐๐ โยชน์ ในพระนครอินทปัตร ๗ โยชน์ แก่พราหมณ์นี้ แต่เขาจะมีส่วนเพื่อครองราชสมบัติอยู่หรือหนอ" ทรงตรวจดูด้วยอานุภาพแห่งอังควิทยาก็ไม่เห็นมี. ลำดับ

ปติฏฺฐานาทีนิ โอโลเกนฺโต เอกคาม-
โภชกสฺสาปิ ภาคฺยํ อทิสฺวา ธนลาภสฺส
โอโลเกนฺโต โกฏิธนโต ปฏฺฐาย
โอโลเกตฺวา จตุนฺนเยว กหาปณสหสฺสานํ
ภาคยํ ทิสฺวา "เอตฺตเกน นาม ปูเชสฺสามี"ติ
จตสฺโส สหสฺสตฺถวิกา ทาเปตฺวา
"อาจริย ตุเมฺห อญฺเญสํ ขตฺติยานํ
อิมา คาถา เทเสตฺวา กิตฺตกํ ธนํ
ลภิตฺถา"ติ ปุจฺฉิ.

นั้นทรงตรวจดูฐานันดรศักดิ์ มีตำแหน่ง
เสนาบดีเป็นต้น ก็ไม่ทรงเห็นว่าเขามีส่วน
แม้แต่เพียงนายบ้านตำบลเดียว เมื่อทรง
ตรวจดูถึงส่วนแห่งได้ทรัพย์ ทรงตรวจดู
ตั้งแต่ทรัพย์โกฏิหนึ่ง ก็ทรงเห็นเขามีส่วน
แห่งทรัพย์เพียงสี่พันกหาปณะเท่านั้น จึง
ตกลงพระทัยว่า "เราจักบูชาพราหมณ์นั้น
ด้วยทรัพย์เพียงเท่านี้" รับสั่งให้พระราช-
ทานทรัพยน์ถุงละพัน ๔ ถุง แล้วตรัสถาม
ว่า "ท่านอาจารย์ ท่านแสดงคาถานี้
แก่กษัตริย์อื่น ๆ ได้ทรัพย์เท่าไร".

"เอเกกาย สตํ สตํ มหาราชาติ เตเนว
สตารหา นาม ชาตา"ติ. อถ นํ
มหาสตฺโต "อาจริย ตฺวํ อตฺตโน
คเหตฺวา วิจรณภณฺฑสฺส อคฺฆํ น
ชานาสิ, อิโต ปฏฺฐาย เอตา คาถา
สหสฺสารหา นาม โหนฺตู"ติ วตฺวา
คาถมาห

พราหมณ์กราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราช
ได้คาถาละร้อยกหาปณะ เพราะฉะนั้น
คาถาเหล่านี้ จึงชื่อว่าสตารหา". ลำดับ
นั้น พระมหาสัตว์ตรัสกับพราหมณ์นั้นว่า
"ท่านอาจารย์ ท่านไม่รู้จักค่าสิ่งของที่ตน
ถือตระเวนเที่ยวไป ตั้งแต่นี้ไปคาถา
เหล่านี้จงชื่อว่าสหัสสารหา" ดังนี้ แล้ว
ตรัสพระคาถาว่า

๔๑๕."สหสฺสิยา อิมา คาถา
นยิมา คาถา สตารหา
จตฺตาริ ตฺวํ สหสฺสานิ
ขิปฺป คณฺหาหิ พฺราหฺมณา"ติ.

๔๑๕. "คาถาเหล่านี้ชื่อสหัสสิยา (มีค่า
ควรพัน) คาถาเหล่านี้ มิใช่ชื่อ
สตารหา (มีค่าควรร้อย) ดูกร
พราหมณ์ เชิญท่านรีบมารับเอา
ทรัพย์ ๔,๐๐๐ เถิด".

อถสฺส เอกํ สุขยานกํ ทตฺวา "พฺราหฺมณํ โสตฺถินา เคหํ สมฺปาเปถา"ติ ปุริเส อาณาเปตฺวา ตํ อุยฺโยเชสิ. ตสฺมึ ขเณ สุตโสมรญฺญา สตารหา คาถา สหสฺสารหา กตฺวา ปูชิตา "สาธุ สาธู"ติ มหาสาธุการสทฺโท อโหสิ. ตสฺส มาตาปิตโร ตํ สทฺทํ สุตฺวา "กึสทฺโท นาเมโส"ติ ปุจฺฉิตฺวา ยถาภูตํ สุตฺวา ธนโลภตาย มหาสตฺตสฺส กุชฺฌึสุ.

ครั้งนั้น พระมหาสัตว์จึงพระราชทานยานน้อยที่นั่งสบายคันหนึ่งแก่เขา ตรัสสั่งราชบุรุษว่า "ท่านจงส่งพราหมณ์ให้ถึงบ้านโดยสวัสดี" แล้วทรงส่งพราหมณ์นั้นไป. ในขณะนั้น พระเจ้าสุตโสมทรงเปลี่ยนคาถาชื่อสตารหา เป็นสหัสสารหา แล้วทรงบูชา ได้มีเสียงสาธุการเซ็งแซ่ว่า "ดีแล้ว ชอบแล้ว". พระราชมารดาบิดาของพระโพธิสัตว์นั้น ได้ทรงสดับเสียงนั้น ตรัสถามว่า "นั่นเสียงอะไร" ได้ทรงทราบตามความจริงแล้ว กริ้วพระมหาสัตว์เพราะความโลภในทรัพย์.

โสปิ พฺราหฺมณํ อุยฺโยเชตฺวา เตสํ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา อฏฺฐาสิ. อถสฺส ปิตา "กถํ ตาต เอวรูปสฺส สาหสิกสฺส โจรสฺส หตฺถโต มุตฺโตสี"ติ ปฏิสนฺถารมตฺตมฺปิ อกตฺวา อตฺตโน ธนโลภตาย "สจฺจํ กิร ตาต ตยา จตสฺโส คาถา สุตฺวา จตฺตาริ สหสฺสานิ ทินฺนานี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สจฺจนฺ"ติ วุตฺเต อาห

ฝ่ายพระมหาสัตว์ ทรงส่งพราหมณ์ไปแล้ว เสด็จเข้าเฝ้าพระราชมารดาบิดาเหล่านั้น ถวายบังคมประทับยืนอยู่. ครั้งนั้น พระราชบิดาไม่ทรงกระทำแม้ปฏิสันถารแก่พระโพธิสัตว์นั้นว่า "เจ้าพ้นจากมือโจรผู้ร้ายกาจเห็นปานนั้นมาได้อย่างไรพ่อ" เพราะเหตุที่พระองค์ทรงโลภในทรัพย์ ตรัสถามว่า "ได้ยินว่า เจ้าฟังคาถา ๔ คาถาแล้ว ให้สี่พันจริงหรือ" เมื่อพระมหาสัตว์กราบทูลว่า "จริง" จึงตรัสว่า

๔๑๖. "อาสีติยา นาวุติยา จ คาถา สตารหา จาปิ ภเวยฺยุ คาถา

๔๑๖. "คาถาควร ๘๐ และควร ๙๐ แม้ควร ๑๐๐ ก็มี ดูกรพ่อสุตโสม

ปจฺจตฺตเมว สุตโสม ชานาหิ
สหสฺสิยา นาม กา อตฺถิ คาถา"ติ.

เจ้าจงรู้ด้วยตนเอง คาถาชื่อควร ๑,๐๐๐ มีที่ไหน".

ตตฺถ **อจฺจตฺตเมวา**ติ อตฺตนาว ชานาหิ. **กา อตฺถี**ติ กุหึ อตฺถิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ด้วยตนเอง** คือเจ้าจงรู้ด้วยตัวของเจ้าเองทีเดียว. คำว่า **มีที่ไหน** คือคาถาที่ควรราคาถึงพันนั้น มีอยู่ที่ไหนกัน.

อถ นํ มหาสตฺโต "นาหํ ตาต ธเนน วุฑฺฒึ อิจฺฉามิ สุเตน อิจฺฉามี"ติ สญฺญาเปนฺโต อาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ เมื่อจะกราบทูลพระราชบิดาให้ทรงทราบว่า "ข้าพระองค์ไม่ปรารถนาความเจริญทางทรัพย์เท่านั้น ย่อมปรารถนาความเจริญทางการศึกษาด้วย" ได้ตรัสว่า

๔๑๗. "อิจฺฉามิ โวหํ สุตวุฑฺฒิมตฺตโน
สนฺโตว มมํ สปฺปุริสา ภเชยฺยุ
อหํ สวนฺตีหิ มโหทธีว
น หิ ตาต ตปฺปามิ สุภาสิเตน.

๔๑๗. "หม่อมฉัน ปรารถนาความเจริญทางการศึกษาของตน สัตบุรุษทั้งหลายผู้สงบ พึงคบหาหม่อมฉัน ข้าแต่พระทูลกระหม่อม หม่อมฉันไม่อิ่มด้วยสุภาษิต ดุจมหาสมุทรไม่อิ่มด้วยแม่น้ำ ฉะนั้น.

๔๑๘. อคฺคิ ยถา ติณกฏฺฐํ ทหนฺโต
น ตปฺปติ สาครโว นทีหิ
เอวมฺปิ เต ปณฺฑิตา ราชเสฏฺฐ
สุตฺวา น ตปฺปนฺติ สุภาสิเตน.

๔๑๘. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุด ไฟที่ไหม้หญ้าและไม้ ย่อมไม่อิ่มและสาคร ก็ไม่อิ่มด้วยแม่น้ำทั้งหลายฉันใด แม้บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นได้สดับถ้อยคำสุภาษิตแล้ว ย่อมไม่อิ่มด้วยสุภาษิต ฉันนั้น.

๔๑๙. สกสฺส ทาสสฺส ยทา สุโณมิ
คาถํ อหํ อตฺถวตึ ชนินฺท
ตเมว สกฺกจฺจ นิสามยามิ
น หิ ตาต ธมฺเมสุ มมตฺถิ ติตฺตี"ติ.

๔๑๙. ข้าแต่พระทูลกระหม่อม ผู้เป็นจอมประชาชน เวลาใดหม่อมฉันจะฟังคาถา ที่มีประโยชน์ต่อทาสของตน เวลานั้น หม่อมฉันจะต้องตั้งใจฟังคาถานั้น โดยเคารพเหมือนกัน หม่อมฉันไม่มีความอิ่มในธรรมเลยนะพระทูลกระหม่อม".

ตตฺถ **โวติ** นิปาตมตฺตํ. **สนฺโตติ** เอเตว มํ ภเชยฺยุนฺติ อิจฺฉามิ. **สวนฺตีหีติ** นทีหิ. **สกสฺสาติ** ติฏฺฐตุ นนฺทพฺราหฺมโณ ยทา อหํ อตฺตโน ทาสสฺสาปิ สุโณมิ.

คำว่า **โว** ในคาถานั้น เป็นเพียงนิบาต. คำว่า **ผู้สงบ** ความว่า หม่อมฉันปรารถนาว่า สัตบุรุษเหล่านี้แล พึงคบหม่อมฉัน. คำว่า **ด้วยแม่น้ำ** ได้แก่ ด้วยแม่น้ำทั้งหลาย. คำว่า **ของตน** ความว่า นันทพราหมณ์จงยกไว้ก่อน เวลาใด หม่อมฉันจะฟังธรรมกถาแม้เพื่อทาสของตนเอง, (เวลานั้นข้าพระองค์จะต้องตั้งใจฟังโดยเคารพ).

เอวญฺจ ปน วตฺวา "มา มํ ตาต ธนสฺส เหตุ ปริภาสสิ อหํ 'ธมฺมํ สุตฺวา อาคมิสฺสามี'ติ สปถํ กตฺวา อาคโต, อิทานาหํ โปริสาทสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามิ, อิทํ โว รชฺชํ คณฺหถา"ติ รชฺชํ นิยฺยาเทนฺโต คาถมาห

ก็แลพระเจ้าสุตโสม ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่พระทูลกระหม่อม พระองค์อย่าทรงบริภาษหม่อมฉัน เพราะเหตุแห่งทรัพย์เลย หม่อมฉันทำการสาบานไว้ว่า 'เราฟังธรรมแล้วจักกลับมา' ดังนี้ บัดนี้ หม่อมฉันจักไปสู่สำนักของเจ้าโปริสาท ขอพระองค์จงรับราชสมบัตินี้" เมื่อจะกราบทูลมอบราชสมบัติได้ตรัสพระคาถาว่า

๔๒๐."อิทนฺเต รฏฺฐํ สธนํ สโยคฺคํ
สกายุรํ สพฺพกามูปปนฺนํ
กึ กามเหตุ ปริภาสเส มํ
คจฺฉามหํ โปริสาทสฺส ฌนฺเต"ติ.

๔๒๐. "แว่นแคว้น ของทูลกระหม่อมนี้
บริบูรณ์ ด้วยสิ่งที่น่าปรารถนา
ทุกอย่างพร้อมทั้งทรัพย์ ยวดยาน
และพระธำมรงค์ พระองค์จะ
บริภาษหม่อมฉัน เพราะเหตุแห่ง
กามทำไม หม่อมฉันขอทูลลาไป
สำนักของโปริสาท ณ บัดนี้".

ตตฺถ **ฌนฺเต**ติ สนฺติเก. ตสฺมึ สมเย ปิตุรญฺโญ หทยํ อุณฺหํ อโหสิ. โส "ตาต สุตโสม กินฺนาเมตํ กเถสิ จตุรงฺคินิยา เสนาย โจรํ คณฺหิสฺสามี"ติ วตฺวา คาถมาห

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **สำนัก** ได้แก่ ที่อยู่(ของเจ้าโปริสาท). ในเวลานั้น พระหฤทัยของพระราชบิดาร้อนขึ้นทันที. ท้าวเธอตรัสว่า "พ่อสุตโสม ทำไมเจ้าจึงพูดอย่างนี้ บิดาจักจับโจรด้วยจตุรงค-เสนา" ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถาว่า

๔๒๑."อตฺตานุรกฺขาย ภวนฺติ เหเต
หตฺถาโรหา รถิกา ปตฺติกา จ
อสฺสาโรหา เย จ ธนุคฺคหาเส
เสนํ ปยุญฺชาม หนาม สตฺตุนฺ"ติ.

๔๒๑. "กองทัพช้าง กองทัพรถ กองทัพ
เดินเท้า และกองทัพม้า ล้วนแต่
เชี่ยวชาญในการธนู ทุกหมู่เหล่า
พอที่จะรักษาตัวได้ เราจะยกทัพ
ไปฆ่าศัตรูเสีย".

ตตฺถ **หนามา**ติ สเจ เอวํ ปโยชิตา เสนา ตํ คเหตุํ สกฺโกนฺติ, อถ นํ สกลรฏฺฐวาสิโน คเหตฺวา คนฺตฺวา หนาม สตฺตุํ มาเรม ตํ อมฺหากํ ปจฺจามิตฺตนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ฆ่า** ความว่า ถ้าเสนาที่เราเตรียมไว้อย่างนี้ อาจที่จะจับโจรนั้นได้, ลำดับนั้น เราจะพาชนชาวแว่นแคว้นทั้งหมด ไปฆ่าศัตรูนั้นเสีย คือจะฆ่าศัตรูซึ่งเป็นปัจจามิตรของพวกเรา.

อถ นำ มาตาปิตโร อสฺสุปุณฺณมุขา โรทมานา วิลปนฺตา “ตาต มา คจฺฉ คนฺตุ๎ น ลพฺภา”ติ ยาจึสุ. โสฬสสหสฺสนาฏกิตฺถิโยปิ เสสปริชนาปิ “อเมฺห อนาเถ กตฺวา กุหึ คจฺฉสิ เทวา”ติ ปริเทวึสุ.

ลำดับนั้น พระราชมารดาบิดามีพระพักตร์นองด้วยอัสสุชล ทรงกันแสงพิไรรำพันขอร้องอยู่ว่า “อย่าไปเลยนะพ่อเจ้าจะไปไม่ได้” ทั้งพระสนมกำนัลในหมื่นหกพันนาง ทั้งชนบริวารนอกจากนี้ก็คร่ำครวญว่า “ข้าแต่สมมุติเทพ พระองค์จะเสด็จไปไหน ทิ้งพวกข้าพระองค์ไว้ทำให้อนาถา”.

สกลนคเร จ โกจิ สกภาเวน สณฺ๎ฐาตุ๎ น สกฺโกติ. “โปริสาทสฺส กิร ปฏิญฺญำ คเหตฺวา อาคโต, อิทานิ จตสฺโส สตารหา คาถา สุตฺวา ธมฺมกถิกสฺส สกฺการำ กตฺวา มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา ปุน กิร โจรสฺส สนฺติกำ คมิสฺสตี”ติ สกลนครำ เอกโกลาหลำ อโหสิ. โสปิ มาตาปิตูนำ วจนำ สุตฺวา มหาสตฺโต อิมำ คาถมาห

แม้ใคร ๆ ในพระนครทั้งสิ้นก็ไม่อาจดำรงอยู่โดยภาวะของตนได้. ได้เกิดโกลาหลเป็นอันเดียวกันทั่วพระนครว่า “ได้ยินว่าพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับปฏิญญาของเจ้าโปริสาทมา บัดนี้ ได้ทรงสดับสตารหคาถา ๔ คาถา ทรงทำสักการะแก่พราหมณ์ธรรมกถึก แล้วถวายบังคมลาพระราชมารดาบิดา จักเสด็จไปสู่สำนักของโจรอีก” ดังนี้. ฝ่ายพระมหาสัตว์แม้นั้น ครั้นได้ทรงสดับพระดำรัสของพระราชมารดาบิดาแล้ว จึงตรัสพระคาถาว่า

๔๒๒. “สุทุกฺกรำ ปุริสาโท อกาสิ
ชีวำ คเหตฺวาน อวสฺสชี มำ

๔๒๒. “โปริสาท ได้ทำกิจที่ทำได้แสนยาก
จับหม่อมฉันได้ทั้งเป็นแล้วปล่อยมา
ข้าแต่พระทูลกระหม่อม หม่อมฉัน
ยังระลึกถึงบูรพกิจ เช่นนั้น

ตำ ตาทิสำ ปุพฺพกิจฺจำ สรนฺโต ทุพฺเภ อหำ ตสฺส กถำ ชนินฺทา"ติ.

ของเขาอยู่ จะพึงประทุษร้ายเขาได้อย่างไร".

ตตฺถ **ชีวำ คเหตฺวานาติ** ชีวมานำ คเหตฺวาน. **ตำ ตาทิสนฺติ** ตำ เตน กตำ ตถารูปำ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จับได้ทั้งเป็น** คือจับได้ทั้งยังมีชีวิตอยู่. คำว่า **เช่นนั้น** คือบุรพกิจเห็นปานนั้น ที่เขากระทำแล้ว.

ปุพฺพกิจฺจนฺติ ปุริมอุปการำ. **ชนินฺทาติ** ปิตรำ อาลปติ.

คำว่า **บุรพกิจ** ได้แก่ อุปการะที่มีมาก่อน. พระเจ้าสุตโสมทรงเรียกพระบิดาว่า **ข้าแต่พระทูลกระหม่อมผู้เป็นจอมประชาชน.**

โส มาตาปิตโร อนุสาเสตฺวา "อมฺมตาตา ตุเมฺห มยฺหำ มา จินฺตยิตฺถ กตกลฺยาโณ อหำ มม ฉกามาวจรอิสฺสริยำ น ทุลฺลภนฺ"ติ มาตาปิตโร วนฺทิสฺวา อาปุจฺฉิตฺวา เสสชเน อนุสาเสตฺวา ปกฺกามิ. ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

พระเจ้าสุตโสมนั้น ทูลอนุสาสน์พระราชมารดาบิดาแล้ว กราบทูลว่า "ขอพระราชมารดาบิดา อย่าทรงวิตกถึงหม่อมฉันเลย หม่อมฉันมีกัลยาณธรรมได้กระทำไว้แล้ว ความเป็นใหญ่ในกามาวจรสวรรค์หกชั้น หม่อมฉันได้ไม่ยาก" แล้วถวายบังคมพระราชบิดาและพระราชมารดา ทูลลาแล้ว ตรัสอนุสาสน์ชนอื่น ๆ ที่เหลือ แล้วเสด็จไป. พระศาสดาเมื่อจะประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

๔๒๓. "วนฺทิตฺวา โส ปิตรำ มาตรญฺจ อนุสาเสตฺวา เนคมญฺจ พลญฺจ

๔๒๓. "พระโพธิสัตว์นั้น ถวายบังคมพระราชบิดา และพระราชมารดา

สจฺจวาที สจฺจานุรกฺขมาโน
อคมาสิ โส ยตฺถ โปริสาโท"ติ.

ตรัสสั่งสอนชาวนิคมและพลนิกาย แล้ว เป็นผู้ตรัสคำสัตย์ รักษาความสัตย์ ได้เสด็จไปสำนักของโปริสาทแล้ว".

กตตฺถ **สจฺจานุรกฺขมาโนติ** สจฺจํ อนุรกฺขมาโน **อคมาสิ**.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **รักษาความสัตย์** ความว่า พระโพธิสัตว์รักษาความสัตย์อย่างมั่นคง **ได้เสด็จไปแล้ว.**

โพธิสตฺโต ตำ รตฺตึ นิเวสเนเยว วสิตฺวา ปุนทิวเส ปาโตว อรุณุคฺคมนเวลาย มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา อาปุจฺฉิตฺวา เสสชนำ อนุสาเสตฺวา อสฺสุมุเขน นานปฺปการำ ปริเทวนฺเตน อิตฺถาคาราทิมหาชเนน อนุคโต นครา นิกฺขมิตฺวา ตำ ชนำ ปริวตฺเตตฺวา มหามคฺเค ทณฺฑเกน ตีริยำ เลขำ กตฺวา "สเจ มยิ สิเนโห อตฺถิ, อิมำ มา อติกฺกมถา"ติ อาห.

ในคืนนั้น พระโพธิสัตว์ ประทับอยู่ในพระราชนิเวศน์นั่นเอง รุ่งขึ้นเวลาเช้าพอได้อรุณ ก็ถวายบังคมลาพระราชบิดาและพระราชมารดา ตรัสสั่งสอนชนที่เหลือทั่วกันแล้ว อันมหาชนมีพวกฝ่ายในเป็นต้น มีหน้านองน้ำตาคร่ำครวญอยู่อย่างเซ็งแซ่ พากันตามส่งเสด็จ เสด็จออกจากพระนคร เมื่อไม่อาจให้ชนนั้นกลับได้ จึงทรงขีดขวางด้วยท่อนไม้ในหนทางใหญ่ ตรัสว่า "ถ้ามีความรักในเรา ท่านทั้งหลายอย่าล่วงขีดนี้เลย".

มหาชโน สีลวโต เตชวนฺตสฺส อาณำ อติกฺกมิตุำ อสกฺโกนฺโต มหาสทฺเทน ปริเทวมาโน ตำ สีหวิชมฺภิเตน คจฺฉนฺตำ โอโลเกตฺวา ตสฺมึ มหาสตฺเต ทสฺสนูปจารำ

มหาชนไม่อาจจะล่วงอาชญา ของพระมหาสัตว์ผู้มีศีลมีเดชได้ จึงคร่ำครวญอยู่ด้วยเสียงอันดัง แลดูพระโพธิสัตว์นั้นผู้เสด็จไปอยู่ด้วยอาการองอาจดุจราชสีห์ เมื่อพระมหาสัตว์นั้นล่วงลับสายตาแล้ว

อติกฺกนฺเต เอกรวํ รวนฺโต นครํ ปาวิสิ. โสปิ อาคตมคฺเคเนว ตสฺส สนฺติกํ คโต. เตน วุตฺตํ **"อคมาสิ โส ยตฺถ โปริสาโท"**ติ.

พากันร้องเป็นเสียงเดียวกัน กลับเข้าพระนครแล้ว. ฝ่ายพระโพธิสัตว์เสด็จไปยังสำนักของเจ้าโปริสาทนั้น โดยหนทางที่เสด็จมาแล้วนั่นแล. เพราะเหตุนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า **"พระโพธิสัตว์ได้ไปยังสำนักของเจ้าโปริสาทแล้ว"**.

ธมฺมสฺสวนกณฺฑํ นิฏฺฐิตํ.

จบ ธัมมัสสวนกัณฑ์.

โพธิสตฺตสฺส คตกาลโต ปฏฺฐาย โปริสาโท จินฺเตสิ **"สเจ มม สหาโย สุตโสโม อาคนฺตุกาโม, อาคจฺฉตุ, อนาคนฺตุกาโม, มา อาคจฺฉตุ, รุกฺขเทวตา ยํ มยฺหํ อิจฺฉติ, ตํ กโรตุ, อิเม ราชาโน มาเรตฺวา ปญฺจมธุรมํเสน พลิกมฺมํ กริสฺสามี"**ติ. จิตกํ กตฺวา อคฺคึ ชาเลตฺวา **"องฺคารา ตาว โหนฺตู"**ติ ตสฺส สูเล ตจฺฉนฺตสฺส นิสินฺนกาเล โพธิสตฺโต ตสฺส สนฺติกํ คโต.

ตั้งแต่เวลาพระโพธิสัตว์เสด็จไปแล้ว เจ้าโปริสาทคิดว่า "ถ้าพระเจ้าสุตโสมสหายของเราอยากจะมา ก็จงมา, ไม่อยากจะมาก็อย่ามา, รุกขเทวดาจงกระทำสิ่งที่ตนปรารถนาแก่เรา เราจักฆ่าพระราชาเหล่านี้ กระทำพลีกรรมด้วยเนื้อที่อร่อยทั้ง ๕ ชนิด". เวลาที่เจ้าโปริสาททำกองฟืน ก่อไฟให้ลุกโพลงแล้ว นั่งถากหลาวอยู่ด้วยคิดว่า "จงเป็นถ่านเสียก่อน" พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปถึงสำนักเจ้าโปริสาทนั้นแล้ว.

อถ นํ โปริสาโท ทิสฺวา ตุฏฺฐจิตฺโต **"สมฺม คนฺตฺวา กตฺตพฺพกิจฺจนฺเต กตนฺ"**ติ ปุจฺฉิ. มหาสตฺโต **"อาม**

ลำดับนั้น เจ้าโปริสาท ครั้นเห็นพระโพธิสัตว์นั้น ก็มีจิตยินดี ทูลถามว่า "พระสหาย ท่านเสด็จไปทรงทำกิจที่ควร

มหาราช กสฺสปทสพเลน เทสิตา เม คาถา สุตา, ธมฺมกถิกสกฺกาโร จ กโต, ตสฺมา คนฺตฺวา กตฺตพฺพกิจฺจํ กตํ นาม โหตี"ติ ทสฺเสนฺโต คาถมาห

ทำเสร็จแล้วหรือ". พระมหาสัตว์เมื่อจะแสดงว่า "ถูกแล้วมหาราช คาถาอันพระกัสสปทศพลทรงแสดงไว้เราได้สดับแล้ว และการสักการะพราหมณ์ธรรมกถึก เราก็ได้ทำเสร็จแล้ว เพราะฉะนั้น เราชื่อว่าได้ไปทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว" จึงตรัสคาถาว่า

๔๒๔. "กโต มยา สงฺคโร พฺราหฺมเณน
รฏฺเฐ สเก อิสฺสริเย ฐิเตน
ตํ สงฺครํ พฺราหฺมณสมฺปทาย
สจฺจานุรกฺขี ปุนราคโตสฺมิ
ยชสฺสุ ยญฺญํ ขาท มํ โปริสาทา"ติ.

๔๒๔. "การผัดเพี้ยนอันใด ที่หม่อมฉันผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้ทำไว้กับพราหมณ์ ในแคว้นของตน หม่อมฉันเศร้าโศกถึงการผัดเพี้ยนนั้น ต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ เป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมาแล้ว ดูกรท่านโปริสาท เชิญท่านบูชายัญกินเราเถิด".

ตตฺถ **ชยสฺสู**ติ มํ มาเรตฺวา เทวตาย วา ยญฺญํ ยชสฺสุ, มํสํ วา เม ขาทาหี"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จงบูชายัญ** ความว่า ขอเชิญท่านฆ่าข้าพเจ้าเสียแล้ว จงบูชายัญแก่เทวดาหรือจงเคี้ยวกินเนื้อของข้าพเจ้าเถิด".

ตํ สุตฺวา โปริสาโท "อยํ ราชา น ภายติ, วิคตมรณภโย หุตฺวา กเถสิ, กิสฺส นุโข เอโส อานุภาโว"ติ จินฺเตตฺวา "อญฺญํ นตฺถิ, อยํ สุตโสโม 'กสฺสปทสพเลน เทสิตา คาถา เม

เจ้าโปริสาทได้สดับคำนั้นจึงคิดว่า "พระราชานี้ไม่กลัว ไม่หวาดหวั่นต่อมรณภัย ตรัสได้อย่างนี้, นี้อานุภาพของอะไรหนอ". กระทำสันนิษฐานว่า "สิ่งอื่นไม่มี เจ้าสุตโสมนี้ตรัสว่า 'เราได้สดับ

สุตา'ติ วทติ, ตาสํ เอเตนานุภาเวน ภวิตพฺพํ, อหเมตํ ราชานํ กถาเปตฺวา คาถา โสสฺสามิ, เอวํ อหํ นิพฺภโย ภวิสฺสามี"ติ สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา คาถมาห

คาถาที่พระกัสสปทศพลทรงแสดงแล้ว'. นั่นคงเป็นอานุภาพของคาถาเหล่านั้น เราจักให้พระราชานั้นตรัส แล้วจักฟังคาถาดู เราจักได้ไม่กลัวอย่างนั้น" แล้วจึงกล่าวคาถาว่า

๔๒๕. "น หายเต ขาทิตุ๎ มยฺหุ๎ ปจฺฉา
จิตกา อยุ๎ ตาว สธูมกา จ
นิทฺธูมเก ปจิตุ๎ สาธุ ปกฺกุ๎
สุโณม คาถาโย สตารหาโย"ติ.

๔๒๕. "การกินของข้าพเจ้า ในภายหลัง ไม่หายไปไหนเสีย กองไฟนี้ยังมีควันอยู่ เนื้อที่ปิ้งบนถ่านไม่มีควันจึงสุกดี ข้าพเจ้า ขอสดับคาถาชื่อสตารหคาถาเสียก่อน".

ตตฺถ **ขาทิตุนฺ**ติ ขาทนุ๎, ตว ขาทนุ๎ มยฺหุ๎ ปจฺฉา วา ปุเร วา น ปริหายติ, ปจฺฉาปิ หิ ตฺวุ๎ ขาทิตพฺโพว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **การกิน** ได้แก่ การเคี้ยวกิน อธิบายว่า การกินตัวท่านสำหรับเราก่อนหรือหลังก็ได้ ไม่หายไปไหน, แต่ว่าข้าพเจ้าจะขอกินท่านในภายหลัง.

ปจิตนฺติ นิทฺธูเม นิชฺชาเล อคฺคิมฺหิ ปกฺกมสุ๎ สาธุ ปกฺกุ๎ นาม โหติ.

คำว่า **ปิ้ง** ความว่า เนื้อที่ปิ้งให้สุกในไฟที่ไม่มีควัน คือไม่มีเปลว ย่อมชื่อว่าเป็นเนื้อที่สุกดีแล้ว.

ตุ๎ สุตฺวา มหาสตฺโต "อยุ๎ โปริสาโท ปาปธมฺโม, อหุ๎ อิมุ๎ โถกุ๎ นิคฺคเหตฺวา ลชฺชาเปตฺวา กเถสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา อาห

พระมหาสัตว์ได้สดับคำนั้น จึงทรงดำริว่า "โปริสาทนี้ เป็นคนมีธรรมอันชั่วหยาบ, เราจะข่มเธอให้ละอายใจหน่อยหนึ่งแล้ว จึงจักกล่าวให้ฟัง" แล้วตรัสพระคาถาว่า

๔๒๖. “อธมฺมิโก ตฺวํ ปุริสาทกาสิ
รฏฺฐา จ ภฏฺโฐ อุทรสฺส เหตุ
ธมฺมญฺจิมา อภิวทนฺติ คาถา
ธมฺโม อธมฺโม จ กุหึ สเมติ.

๔๒๖. “ดูกรท่านโปริสาท ท่านเป็นคนประพฤติไม่ชอบธรรม ต้องจำจากแคว้นเพราะเหตุแห่งท้อง ส่วนคาถาเหล่านี้ ย่อมกล่าวสรรเสริญธรรม ธรรมและอธรรมจะเข้ากันได้ที่ไหน.

๔๒๗. อธมฺมิกสฺส ลุทฺทสฺส
นิจฺจํ โลหิตปาณิโน
นตฺถิ สจฺจํ กุโต ธมฺโม
กึ สุเตน กริสฺสสี”ติ.

๔๒๗. คนผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม หยาบช้า มีฝ่ามือชุ่มด้วยเลือด เป็นนิจ ย่อมไม่มีสัจจะ ธรรมจะมีที่ไหน ท่านจักทำประโยชน์อะไร ด้วยการสดับเล่า”.

ตตฺถ **ธมฺมญฺจิมา**ติ อิมา จ คาถา นวโลกุตฺตรธมฺมํ อภิวทนฺติ. **กุหึ สเมตี**ติ กตฺถ สมาคจฺฉติ. ธมฺโม หิ สุคตึ วา ปาเปติ นิพฺพานํ วา, อธมฺโม ทุคฺคตึ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ธรรม** ความว่า ส่วนคาถาเหล่านี้กล่าวสรรเสริญโลกุตรธรรม ๙ ประการ. คำว่า **จะลงรอยกันได้ที่ไหน** ความว่า จะมารวมกันได้ในที่ไหน. ด้วยว่า ธรรมยังสัตว์ให้ถึงสุคติหรือนิพพาน. ส่วนอธรรมยังสัตว์ให้ถึงทุคติ.

สจฺจนฺติ วจีสจฺจมตฺตมฺปิ นตฺถิ, กุโต ธมฺโม. **กึ สุเตนา**ติ ตฺวํ เอเตน สุเตน กึ กริสฺสสิ, มตฺติกภาชนํ วิย

คำว่า **สัจจะ** ความว่า แม้เพียงวาจาสัตย์ยังไม่มี ธรรมจะมีแต่ไหน. คำว่า **จะทำประโยชน์อะไรด้วยการสดับเล่า** ความว่า ท่านจะทำอะไรด้วยการสดับนี้ เพราะท่านไม่ใช่ภาชนะของธรรม เป็นดุจ

หิ สีหวสาย อภาชนำ ตฺวำ ธมฺมสฺส. ภาชนะดิน ไม่ใช่ภาชนะรองเปลวมัน สีหะ.

โส เอวำ กถิเตปิ เนวสฺส กุชฺฌิ. กสฺมา ? มหาสตฺตสฺส เมตฺตาภาวนาย มหนฺตตาย. อถ นำ "กึ ปน สมฺม สุตโสม อหเมว อธมฺมิโกสฺมี"ติ วตฺวา คาถมาห

แม้เมื่อพระโพธิสัตว์ ตรัสอย่างนี้ เจ้าโปริสาทนั้น ก็ไม่โกรธพระโพธิสัตว์ เพราะเหตุอะไร ? เพราะพระมหาสัตว์เป็นผู้มากไปด้วยเมตตาภาวนา. ลำดับนั้น เจ้าโปริสาทก็กราบทูลพระองค์ว่า "พระสหายสุตโสม ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่ประพฤติชอบธรรมคนเดียวละหรือ" แล้วกล่าวคาถาว่า

๔๒๘. "โย มำสเหตุ มิควำ จเรยฺย
โย วา หเน ปุริสมตฺตเหตุ
อุโภปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ
กสฺมา โน อธมฺมิกำ พฺรูสิ มำ ตฺวนฺ"ติ.

๔๒๘. "คนใด เที่ยวล่าเนื้อเพราะเหตุแห่งเนื้อ หรือคนใดฆ่าคนเพราะเหตุแห่งตน ทั้งสองคนนั้น ละไปแล้ว เป็นผู้เสมอกัน ทำไมหนอพระองค์ จึงประณามเฉพาะหม่อมฉันว่า เป็นคนประพฤติไม่ชอบธรรม".

ตตฺถ **กสฺมา โนติ** "เย ชมฺพุทีปตเล ราชาโน อลงฺกตปฏิยตฺตา มหาพลปริวารา รถวรคตา มิควำ จรนฺตา ติขิเณหิ สเรหิ มิเค วิชฺฌิตฺวา มาเรนฺติ, เต อวตฺวา กสฺมา ตฺวำ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ทำไมหนอ** เจ้าโปริสาทย่อมแสดงว่า "พระราชาในพื้นชมพูทวีปแต่งตัวประดับประดาแล้วมีพลนิกายเป็นบริวารมากมาย ทรงราชรถอันประเสริฐ เที่ยวประพาสป่าเพื่อฆ่าเนื้อ แทงเนื้อด้วยลูกศรทั้งหลายอันคมจนตาย ทำไมพระองค์จึงไม่ตรัสถึง

มญฺเญว อธมฺมิกํ วทสิ. ยทิ เต นิทฺโทสา, อหัปิ นิทฺโทโส เอวา"ติ ทีเปติ.

พระราชาเหล่านั้น ตรัสมุ่งเฉพาะหม่อมฉันผู้เดียวเท่านั้นว่า ประพฤติไม่ชอบธรรม ถ้าพวกเขาไม่มีโทษแม้หม่อมฉันก็ไม่มีโทษเหมือนกัน".

ตํ สุตฺวา มหาสตฺโต ตสฺส ลทฺธึ ภินฺทนฺโต อาห

พระมหาสัตว์ ครั้นทรงสดับคำนั้นแล้ว เมื่อจะทรงทำลายลัทธิของเจ้าโปริสาทนั้น จึงตรัสว่า

๔๒๙. "ปญฺจ ปญฺจ น ขา ภกฺขา
ขตฺติเยน ปชานตา
อภกฺขํ ราช ภกฺเขสิ
ตสฺมา อธมฺมิโก ตุวนฺ"ติ.

๔๒๙. "เนื้อสัตว์ ๑๐ ชนิด อันกษัตริย์ผู้รู้ขัตติยธรรม ไม่ควรเสวย ดูกรพระราชา ท่านเสวยเนื้อมนุษย์ซึ่งไม่ควรเสวย เพราะฉะนั้นท่านจึงเป็นผู้ประพฤติ ไม่ชอบธรรม".

ตสฺสตฺโถ สมฺม โปริสาท ขตฺติเยน นาม ขตฺติยธมฺมํ ชานนฺเตน ปญฺจ ปญฺจาปิ หตฺถิอาทโย ทเสว สตฺตา มํสวเสน อภกฺขา น ขาทิตพฺพยุตฺตกา. น โข เตฺวว วา ปาโฐ. อปโร นโย ขตฺติเยน ขตฺติยธมฺมํ ชานนฺเตน ปญฺจนเขสุ สตฺเตสุ สสโก, สลฺลโก, โคโธ, สาวี, กุมฺโมติ อิเม ปญฺเจว สตฺตา ภกฺขา ภกฺขิตพฺพยุตฺตกา, น

อธิบายความแห่งคาถานั้นว่า ดูกรสหายโปริสาท ธรรมดากษัตริย์ผู้รู้ธรรมของกษัตริย์ ไม่ควรกินเนื้อสัตว์มีเนื้อช้างเป็นต้น อย่างละ ๕ ชนิด รวมเป็น ๑๐ ชนิด ซึ่งเป็นเนื้อที่ไม่ควรกิน.

อีกอย่างหนึ่งบาลีเป็น น โข ก็มี. อีกนัยหนึ่ง ในบรรดาสัตว์ที่มี ๕ เล็บ กษัตริย์ผู้รู้ขัตติยธรรม ควรบริโภคเนื้อสัตว์ ๕ ชนิดเหล่านี้ คือกระต่าย เม่น เหี้ย หมู เต่า เป็นภักษาหาร ไม่ควรบริโภคเนื้อ

อญฺเญ, ตฺวํ ปน อภกฺขํ มนุสฺสมํสํ ภกฺเขสิ, ตสฺมา ตฺวํ อธมฺมิโกติ.

ชนิดอื่น, ส่วนท่าน บริโภคเนื้อมนุษย์ ซึ่งไม่ใช่เป็นเนื้อควรบริโภค เพราะฉะนั้น ท่านจึงเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม.

อิติ โส เตน นิคฺคหิโต อญฺญํ ปฏิสรณํ อทิสฺวา อตฺตโน ปาปํ สมฺปฏิจฺฉาเทนฺโต คาถมาห

เจ้าโปริสาทถูกพระมหาสัตว์นั้นข่มขี่ด้วยประการฉะนี้แล้ว เมื่อไม่เห็นอุบายจะโต้ตอบอย่างอื่น จะให้พระมหาสัตว์ยอมรับบาปของตน จึงกล่าวคาถาว่า

๔๓๐."มุตฺโต ตฺวํ โปริสาทสฺส หตฺถา
คนฺตฺวา สกํ มนฺทิรํ กามกามี
อมิตฺตหตฺถํ ปุนราคโตสิ
น ขตฺยธมฺเม กุสโลสิ ราชา"ติ.

๔๓๐. "พระองค์ พ้นจากมือของโปริสาท แล้วไปถึง พระราชมนเทียรของตน ทรงอภิรมย์ด้วยกามคุณแล้ว ยังมาถึงมือของหม่อมฉัน ผู้เป็นศัตรูอีก พระองค์เป็นผู้ไม่ฉลาดในขัตติยธรรมเลยนะพระราชา".

ตตฺถ **น ขตฺยธมฺเมติ** ตฺวํ ขตฺยธมฺมสงฺขาเต นิติสตฺเถ น กุสโล, โย อตฺตโน อตฺถานตฺถํ น ชานาสิ, อการเณเนว เต โลเก "ปณฺฑิโต"ติ กิตฺติ ปตฺถฏา. อหํ ปน เต ปณฺฑิตภาวํ น ปสฺสามิ น ชานามิ, อติพาโลสีติ วทติ.

คำว่า **ไม่ฉลาดในขัตติยธรรม** ในคาถานั้น อธิบายว่า พระเจ้าโปริสาทนั้นกล่าวว่า 'พระองค์ไม่ฉลาดในคัมภีร์นิติศาสตร์ ส่วนที่เป็นขัตติยธรรม พระองค์ ไม่รู้จักความเจริญและความพินาศของตน เกียรติของพระองค์ระบือไปในโลกว่า "เป็นบัณฑิต" โดยหาเหตุมิได้ทีเดียว. ส่วนหม่อมฉันไม่เห็น ไม่รู้สึกว่าพระองค์เป็นบัณฑิตเลย พระองค์เป็นคนโง่มากกว่า.

ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต “สมฺม ขตฺติยธมฺเม กุสเลน นาม มยา สทิเสเนว ภวิตพฺพำ อหำ หิ ตำ ชานามิ, น ปน ตถตฺตาย ปฏิปชฺชามี”ติ วตฺวา คาถมาห

พระมหาสัตว์ได้ทรงสดับคำนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูกรสหาย อันคนที่ฉลาดในขัตติยธรรม ควรเป็นเช่นตัวเรานี้แหละ เพราะเรารู้จักขัตติยธรรมนั้น แต่มิได้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น” แล้วตรัสพระคาถาว่า

๔๓๑.“เย ขตฺยธมฺเม กุสลา ภวนฺติ
ปาเยน เต เนรยิกา ภวนฺติ
ตสฺมา อหำ ขตฺยธมฺมำ ปหาย
สจฺจานุรกฺขี ปุนราคโตสฺมิ
ยชสฺสุ ยญฺญำ ขาท มำ โปริสาทา”ติ.

๔๓๑. “คนเหล่าใด เป็นผู้ฉลาดในขัตติย-ธรรม คนเหล่านั้นต้องตกนรกโดยมาก เพราะฉะนั้น เราจึงละขัตติยธรรมเช่นนั้น เป็นผู้รักษาสัตย์กลับมาแล้ว ดูกรท่านโปริสาท ท่านจงบูชายัญ กินเราเสียเถิด”.

ตตฺถ **กุสลา**ติ ตถตฺตาย ปฏิปชฺชนกุสลา. **ปาเยนา**ติ เยภุยฺเยน เนรยิกา, เย ปน ตตฺถ น นิพฺพตฺตนฺติ, เต เสสาปาเยสุ นิพฺพตฺตนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็นผู้ฉลาด** คือฉลาดในการปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น. คำว่า **โดยมาก** ความว่า คนเหล่านั้น โดยมากตกนรก ส่วนชนเหล่าใด มิได้บังเกิดในนรกนั้น ชนเหล่านั้น ก็ย่อมบังเกิดในอบายที่เหลือ.

โปริสาโท อาห

เจ้าโปริสาทกล่าวว่า

๔๓๒.“ปาสาทวาสา ปฐวีควสฺสา
กามิตฺถิโย กาสิกจนฺทนญฺจ

๔๓๒. “ปราสาทราชมนเทียร แผ่นดิน โคม้า สตรีที่น่าอภิรมย์ ผ้ากาสิก-พัสตร์ และแก่นจันทน์ พระองค์ทรงได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ในพระนคร

สพฺพํ ตหึ ลภสิ สามิตาย
สจฺเจน กึ ปสฺสติ อานิสํสนฺ"ติ.

นั้น เพราะพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ทรงเห็นอานิสงส์อะไรด้วยความสัตย์".

ตตฺถ **ปาสาทวาสาติ** สมฺม สุตโสม ตว ติณฺณํ อุตูนํ อนุจฺฉวิกา ทิพฺพวิมานกปฺปา ตโย นิวาสปาสาทา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ปราสาทราชมนเทียร** ความว่า ดูกรสหายสุตโสม ปราสาทที่ประทับ ๓ หลัง สร้างขึ้นประดุจดังทิพยวิมานของพระองค์ เหมาะแก่ฤดูทั้งสาม.

ปฐวีควสฺสาติ ปฐวี จ คาโว จ อสฺสา จ. **กามิตฺถิโยติ** กามวตฺถุภูตา อิตฺถิโย.

คำว่า **แผ่นดิน โค ม้า** คือทั้งแผ่นดินทั้งโคทั้งหลาย และม้าทั้งหลาย. คำว่า **สตรีที่น่าอภิรมย์** ได้แก่ สตรีอันเป็นที่ตั้งแห่งกามารมณ์.

กาสิกจนฺทนญฺจาติ กาสิกวตฺถญฺจ โลหิตจนฺทนญฺจ. **สพฺพํ ตหินฺติ** เอตญฺจ อญฺญญฺจ อุปโภคปริโภคํ สพฺพํ ตฺวํ ตหึ อตฺตโน นคเร **สามิตาย ลภสิ**, สามี หุตฺวา ยถา อิจฺฉสิ, ตถา ปริภุญฺชิตุํ ลภสิ, โส ตฺวํ สพฺพเมตํ

คำว่า **ผ้ากาสิกพัสตร์และแก่นจันทน์** ได้แก่ ผ้ากาสิกพัสตร์และแก่นจันทน์แดง. คำว่า **ทรงได้ทุกสิ่งทุกอย่างในพระนครนั้น** ความว่า สิ่งของนี้และเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภคอย่างอื่น ทุกอย่าง **พระองค์ทรงได้ในพระนครของพระองค์นั้น เพราะพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน** พระองค์ทรงเป็นเจ้าของแล้วจะปรารถนาโดยประการใด ก็ย่อมได้บริโภคสิ่งนั้นทุกอย่าง โดยประการนั้น พระองค์ละทิ้งสิ่งนั้นทั้งหมด เป็นผู้รักษา

ปหาย สจฺจานุรกฺขี อิธาคจฺฉนฺโต สจฺเจน กิมานิสํสํ ปสฺสตีติ.

ความสัตย์ เสด็จมาในที่นี้ ทรงเห็นอานิสงส์อะไรด้วยความสัตย์.

ตโต โพธิสตฺโต อาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสว่า

๔๓๓."เยเกจิเม อตฺถิ รสา ปฐพฺยา
สจฺจํ เตสํ สาธุตรํ รสานํ
สจฺเจ ฐิตา สมณพฺราหฺมณา จ
ตรนฺติ ชาติมรณสฺส ปารนฺ"ติ.

๔๓๓. "รสเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ที่มีอยู่ในแผ่นดิน ความสัตย์ดีกว่ารสเหล่านั้น เพราะว่า สมณะและพราหมณ์ ผู้ตั้งอยู่ในความสัตย์ย่อมข้ามฝั่งแห่งชาติ และมรณะได้".

ตตฺถ **สาธุตรนฺติ** ยสฺมา สพฺเพปิ รสา สตฺตานํ สพฺพกาเลเยว ปณีตา โหนฺติ, ตสฺมา สจฺจํ เตสํ สาธุตรํ, ยสฺมา วา วิรติสจฺจวจีสจฺเจ ฐิตา ชาติมรณสงฺขาตสฺส เตภูมิกวฏฺฏสฺส ปารํ อมตมหานิพฺพานํ ตรนฺติ ปาปุณนฺติ, ตสฺมา สาธุตรนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ดีกว่า** ความว่า เพราะเหตุที่รสแม้ทั้งหมดย่อมเป็นของประณีตแก่สัตว์ทั้งหลายในกาลทุกเมื่อทีเดียว ฉะนั้น ความสัตย์จึงดีกว่ารสเหล่านั้น, อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่บุคคลตั้งอยู่ในวิรัติสัจจะและวจีสัจจะแล้ว จึงข้ามพ้นฝั่งแห่งเตภูมิกวัฏกล่าวคือชาติและมรณะได้ คือถึงอมตมหานิพพานได้ ฉะนั้น ความสัตย์จึงดีกว่ารสเหล่านั้น.

เอวมสฺส มหาสตฺโต สจฺเจ อานิสํสํ กเถสิ, ตโต โปริสาโท วิกสิตปทุมปุณฺณจนฺทสสฺสิรีกมิวสฺส มุขํ โอโลเกตฺวา "อยํ สุตโสโม องฺคารจิตกํ ปสฺสติปิ,

พระมหาสัตว์ ตรัสอานิสงส์ในความสัตย์ แก่เจ้าโปริสาทอย่างนี้แล้ว, ลำดับนั้น เจ้าโปริสาทแลดูพระพักตร์ของพระมหาสัตว์ ซึ่งคล้ายกับดอกบัวที่แย้ม

มํ สูลํ ตจฺเฉนฺตํ ปสฺสติปิ, จิตฺตุตฺราส-มตฺตมฺปิสฺส นตฺถิ, กึ นุโข เอส สตารหานํ คาถานํ อานุภาโว, อุทาหุ สจฺจสฺส อญฺญสฺเสว วา กสฺสจี"ติ จินฺเตตฺวา "ปุจฺฉามิ ตาว นนฺ"ติ ปุจฺฉนฺโต คาถมาห

และพระจันทร์เต็มดวงแล้ว จึงคิดว่า "ท่านสุตโสมนี้ แม้เห็นกองถ่านเพลิง แม้เห็นเราผู้ถากหลาวอยู่ อาการของเธอแม้สักว่าจิตหวาดเสียวก็ไม่มี นี้เป็นอานุภาพแห่งสตารหคาถา หรือแห่งความสัตย์ หรือแห่งอะไรอย่างอื่นหนอ" จึงคิดว่า "เราจะถามเธอดูก่อน" เมื่อจะถามจึงกล่าวคาถาว่า

๔๓๔. "มุตฺโต ตุวํ โปริสาทสฺส หตฺถา
คนฺตฺวา สกํ มนฺทิรํ กามกามี
อมิตฺตหตฺถํ ปุนราคโตสิ
นหิ นูน เต มรณภยํ ชนินฺท
อลีนจิตฺโต จสิ สจฺจวาที"ติ.

๔๓๔. "พระองค์ พ้นจากมือของโปริสาท แล้ว เสด็จไปถึงพระราชมนเทียรของพระองค์ ทรงอภิรมย์ด้วยกามคุณแล้ว ยังกลับมาสู่มือของหม่อมฉันผู้เป็นศัตรูอีก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมชน พระองค์ไม่ทรงกลัวความตาย แน่ละหรือก็พระองค์ผู้ตรัสคำสัตย์ ไม่มีพระทัยท้อแท้บ้างเชียวหรือ".

อถ มหาสตฺโตปิสฺส อาจิกฺขนฺโต อาห

ลำดับนั้น แม้พระมหาสัตว์เมื่อจะตรัสบอกเจ้าโปริสาทนั้น จึงตรัสว่า

๔๓๕. "กตา เม กลฺยาณา อเนกรูปา
ยญฺญา ยิฏฺฐา เย วิปุลา ปสตฺถา
วิโสธิโต ปรโลกสฺส มคฺโค
ธมฺเม ฐิโต โก มรณสฺส ภาเย.

๔๓๕. "หม่อมฉัน ได้ทำกัลยาณธรรมหลายอย่าง ได้บูชายัญอันไพบูลย์ที่บัณฑิตสรรเสริญ ได้ชำระทางปรโลกให้บริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย.

๔๓๖. กตา เม กลฺยาณา อเนกรูปา
ยญฺญา ยิฏฺฐา เย วิปุลา ปสตฺถา
อนานุตปฺปี ปรโลกํ คมิสฺสํ
ยชสฺสุ ยญฺญํ ขาท มํ โปริสาท.

๔๓๖. หม่อมฉัน ได้ทำกัลยาณธรรมหลายอย่าง ได้บูชายัญอันไพบูลย์ที่บัณฑิตสรรเสริญ หม่อมฉันไม่เดือดร้อนที่จะไปปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญ เสวยหม่อมฉันเถิด.

๔๓๗. ปิตา จ มาตา จ อุปฏฺฐิตา เม
ธมฺเมน เม อิสฺสริยํ ปสตฺถํ
วิโสธิโต ปรโลกสฺส มคฺโค
ธมฺเม ฐิโต โก มรณสฺส ภาเย.

๔๓๗. หม่อมฉันได้บำรุงพระชนก และพระชนนีแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม ได้ชำระทางปรโลกให้บริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย.

๔๓๘. ปิตา จ มาตา จ อุปฏฺฐิตา เม
ธมฺเมน เม อิสฺสริยํ ปสตฺถํ
อนานุตปฺปี ปรโลกํ คมิสฺสํ
ยชสฺสุ ยญฺญํ ขาท มํ โปริสาท.

๔๓๘. หม่อมฉันได้บำรุงพระชนก และพระชนนี แล้วได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม จึงไม่เดือดร้อนที่จะไปปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญ เสวยหม่อมฉันเถิด.

๔๓๙. ญาตีสุ มิตฺเตสุ กตูปกาโร
ธมฺเมน เม อิสฺสริยํ ปสตฺถํ
วิโสธิโต ปรโลกสฺส มคฺโค
ธมฺเม ฐิโต โก มรณสฺส ภาเย.

๔๓๙. หม่อมฉันได้ทำอุปการกิจ ในพระประยูรญาติและมิตรแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติ โดยธรรม ได้ชำระทางปรโลก ให้บริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรมใครเล่าจะกลัวตาย.

๔๔๐. ญาตีสุ มิตฺเตสุ กตูปกาโร
ธมฺเมน เม อิสฺสริยํ ปสตฺถํ
อนานุตปฺปี ปรโลกํ คมิสฺสํ
ยชสฺสุ ยญฺญํ ขาท มํ โปริสาท.

๔๔๐. หม่อมฉัน ได้ทำอุปการกิจในพระประยูรญาติ และมิตรแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม จึงไม่เดือดร้อน ที่จะไปปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญ เสวยหม่อมฉันเถิด.

๔๔๑. ทินฺนํ เม ทานํ พหุธา พหูนํ
สนฺตปฺปิตา สมณพฺราหฺมณา จ
วิโสธิโต ปรโลกสฺส มคฺโค
ธมฺเม จิโต โก มรณสฺส ภาเย.

๔๔๑. หม่อมฉัน ได้ให้ทานโดยมากแก่ชนเป็นอันมาก ได้อุปถัมภ์สมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ ได้ชำระทางปรโลก ให้บริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย.

๔๔๒. ทินฺนํ เม ทานํ พหุธา พหูนํ
สนฺตปฺปิตา สมณพฺราหฺมณา จ
อนานุตปฺปี ปรโลกํ คมิสฺสํ
ยชสฺสุ ยญฺญํ ขาท มํ โปริสาทา"ติ.

๔๔๒. หม่อมฉัน ได้ให้ทานโดยมากแก่ชนเป็นอันมาก ได้อุปถัมภ์สมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ จึงไม่เดือดร้อน ที่จะไปปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญ เสวยหม่อมฉันเถิด".

ตตฺถ **กลฺยาณา อเนกรูปาติ** อนฺนาทิวเสน อเนกธา. **ยญฺญาติ** ทสวิธทานวตฺถุปริจฺจาควเสน อติวิปุลา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กัลยาณ-ธรรมหลายอย่าง** ได้แก่ กัลยาณธรรมมากหลาย ด้วยอำนาจวัตถุมีข้าวเป็นต้น. คำว่า **ยัญ** ความว่า อนึ่ง ยัญอันไพบูลย์ยิ่ง ที่พวกบัณฑิตสรรเสริญแล้ว

ปณฺฑิตปสตฺถา ยญฺญา จ ยิฏฺฐา ปวตฺติตา.

เราก็ได้บูชาแล้ว คือให้เป็นไปแล้วด้วยอำนาจการบริจาคทานวัตถุ ๑๐ อย่าง.

ธมฺเม ฐิโตติ เอวํ ธมฺเม ฐิโต มาทิโส โก นาม มรณสฺส ภาเยยฺย. **อนานุตปฺปนฺติ** อนานุตปฺปมาโน. **ธมฺเมน เม อิสฺสริยํ ปสตฺถนฺติ** ทสวิธํ ราชธมฺมํ อโกเปตฺวา ธมฺเมเนว มยา รชฺชํ ปสาสิตํ.

คำว่า **ผู้ตั้งอยู่ในธรรม** อธิบายว่า บุคคลเช่นกับตัวเรา ผู้ตั้งอยู่ในธรรมอย่างนี้ ใครเล่าจะพึงกลัวตาย. คำว่า **ไม่เดือดร้อน** คือไม่เดือดร้อนเลย. คำว่า **ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม** ความว่า ราชสมบัติเราก็ได้ปกครองแล้วโดยธรรมทีเดียว เพราะไม่ได้ทำราชธรรม ๑๐ อย่าง ให้กำเริบ.

กตูปการาติ ญาตีสุ ญาติกิจฺจานิ, มิตฺเตสุ จ มิตฺตกิจฺจานิ. **ทานนฺติ** สวตฺถุกเจตนา. **พหุธาติ** พหูหิ อากาเรหิ. **พหูนนฺติ** น ปญฺจนฺนํ น ทสนฺนํ, สตสฺสปิ สหสฺสสฺสปิ ทินฺนเมว. **สนฺตปฺปิตาติ** คหิตภาชนานิ ปูเรตฺวา สุฏฺฐุ ตปฺปิตา.

คำว่า **เราก็ได้ทำอุปการกิจแล้ว** ได้แก่ กิจของญาติเราก็ได้กระทำแล้วในญาติทั้งหลาย. และกิจของมิตรเราก็ได้กระทำแล้วในมิตรทั้งหลาย. คำว่า **ทาน** ได้แก่ เจตนาพร้อมทั้งวัตถุ. คำว่า **โดยมาก** คือโดยอาการมากมาย. คำว่า **แก่คนเป็นอันมาก** ความว่า เราไม่ได้ให้ทานแก่คนเพียง ๕ คน ๑๐ คน เท่านั้น แต่เราได้ให้แล้วแก่คนตั้งร้อยตั้งพันทีเดียว. คำว่า **ให้อิ่มหนำสำราญแล้ว** ความว่า เรากระทำภาชนะสำหรับใส่ให้เต็มแล้ว จึงเลี้ยงดูให้อิ่มหนำสำราญเป็นอย่างดี.

ตำ สุตฺวา โปริสาโท "อยำ สุตโสโม มหาราชา สปฺปุริโส ญาณสมฺปนฺโน มธุรธมฺมกถิโก, สจาหำ เอตำ ขาเทยฺยำ, มุทฺธาปิ เม สตฺตธา ผเลยฺย, ปฐวี วา ปน เม วิวรำ ทเทยฺยา"ติ ภีตตสิโต หุตฺวา "สมฺม สุตโสม น ตฺวำ มยา ขาทิตพฺพ-ยุตฺตรูโป"ติ วตฺวา คาถมาห

เจ้าโปริสาทได้สดับคำนั้นแล้วตกใจกลัวว่า "พระเจ้าสุตโสมมหาราชนี้ เป็นสัตบุรุษ ถึงพร้อมด้วยความรู้ แสดงธรรมไพเราะ ถ้าเราจะกินเธอเสีย แม้ศีรษะของเราจะพึงแตกเป็น ๗ เสี่ยง ก็หรือแผ่นดินจะพึงให้ช่องแก่เรา" แล้วทูลว่า "ข้าแต่พระสหายสุตโสม พระองค์เป็นคนไม่ควรที่ข้าพเจ้าจะพึงกิน" จึงกล่าวคาถาว่า

๔๔๓."วิสำ ปชานำ ปุริโส อเทยฺย
อาสีวิสำ ชลิตำ อุคฺคเตชำ
มุทฺธาปิ ตสฺส วิผเลยฺย สตฺตธา
โย ตาทิสำ สจฺจวาทึ อเทยฺยา"ติ.

๔๔๓. "บุรุษผู้รู้อยู่ จะพึงกินยาพิษ หรือจับอสรพิษ ที่มีฤทธิ์ร้ายแรง มีเดชกล้าได้ หรือบุคคลใด พึงกินคนผู้กล่าวคำสัตย์ เช่นพระองค์ แม้ศีรษะของบุคคลนั้น พึงแตกเป็น ๗ เสี่ยง".

ตตฺถ **วิสนฺติ** ตตฺเถว มรณสมตฺถำ หลาหลวิสำ. **ชลิตนฺติ** อตฺตโน วิสเตเชน ชลิตำ เตเนว อุคฺคเตชำ อคฺคิกฺขนฺธำ วิย จรนฺตำ อาสีวิสำ วา ปน โส ดีวายำ คณฺเหยฺย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ยาพิษ** ได้แก่ ยาพิษที่ร้ายแรง สามารถจะทำผู้ดื่มกินให้ตายในที่นั้นทันที. คำว่า **มีฤทธิ์ร้ายแรง** ความว่า ก็หรือบุคคลนั้นพึงจับคออสรพิษที่รุ่งโรจน์ด้วยเดชแห่งพิษของตน มีเดชกล้าด้วยเดชแห่งพิษนั้นตัวเที่ยวไปอยู่ ประดุจกองไฟ ฉะนั้น.

อิติ โส มหาสตฺตำ "หลาหล-วิสสทิโส ตฺวำ สมฺม, โก ตำ

เจ้าโปริสาทนั้นทูลพระมหาสัตว์ว่า "ข้าแต่พระสหาย พระองค์เป็นเช่นกับ

ขาทิสฺสตี"ติ วตฺวา คาถา โสตุกาโม ตำ ยาจิตฺวา เตน ธมฺมคารวชนนตฺถำ "เอวรูปานำ อนวชฺชคาถานำ ตฺวำ อภาชนนฺ"ติ ปฏิกฺขิตฺโตปิ "สกลชมพูทีเป อิมินา สทิโส ปณฺฑิโต นาม นตฺถิ, อยำ มม หตฺถา มุญฺจิตฺวา คนฺตฺวา ตา คาถา สุตฺวา ธมฺมกถิกสฺส สกฺการำ กตฺวา นลาเตน มจฺจุำ อาทาย ปุนาคโต. อติวิย สาธุรูปา คาถา ภวิสฺสนฺตี"ติ สุฏฺจุตรำ สญฺชาตสวนาทโร หุตฺวา ตำ ยาจนฺโต คาถมาห

ยาพิษที่ร้ายแรง ใครจักกินพระองค์ได้" ด้วยประการฉะนี้ ใคร่จะสดับคาถา จึงทูลอ้อนวอนพระมหาสัตว์นั้น แม้ผู้อันพระมหาสัตว์นั้น ตรัสห้ามว่า "ท่านไม่ใช่ภาชนะสำหรับรองคาถาที่หาโทษมิได้เห็นปานนี้" ก็เพื่อจะให้เกิดความเคารพในธรรม, จึงคิดว่า "คนในชมพูทวีปทั้งสิ้นชื่อว่าเป็นบัณฑิตเช่นท่านสุตโสมนี้ไม่มี เธอพ้นจากมือเราไปแล้ว ได้สดับคาถาเหล่านั้น ทำสักการะแก่ธรรมกถึกแล้วยังเอามัจจุติดหน้าผาก กลับมาอีก, พระคาถา จักสำเร็จประโยชน์อย่างยิ่ง" แล้วเกิดความสนใจในการจะฟังธรรมอย่างดียิ่ง เมื่อจะทูลอ้อนวอนพระมหาสัตว์นั้น ได้กล่าวคาถาว่า

๔๔๔."สุตฺวา ธมฺมำ วิชานนฺติ
นรา กลฺยาณปาปกำ
อปิ คาถา สุณิตฺวาน
ธมฺเม เม รมเต มโน"ติ.

๔๔๔. "นรชน ได้ฟังธรรมแล้ว ย่อมรู้แจ้ง
บุญและบาป ใจของหม่อมฉัน
จะยินดีในธรรม เพราะได้ฟังคาถา
บ้างกระมัง".

ตสฺสตฺโถ "สมฺม สุตโสม นรา นาม ธมฺมำ สุตฺวา กลฺยาณำปิ ปาปกำปิ ชานนฺติ, อปฺเปว นาม ตา คาถา

อธิบายความแห่งคาถานั้นว่า "ข้าแต่พระสหายสุตโสม ธรรมดาว่านรชนทั้งหลายได้สดับธรรมแล้ว ย่อมรู้จักบุญบ้างบาปบ้าง เพราะได้ฟังคาถานั้นแล้ว แม้ใจของข้าพเจ้า ก็จะพึงยินดีในธรรม

สุตฺวา มมปิ ทสกุสลกมฺมปถธมฺเม มโน รเมยฺยา"ติ.

คือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้บ้างกระมัง.

อถ มหาสตฺโต "โสตุกาโมทานิ โปริสาโท, กเถสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา "เตนหิ สมฺม สาธุกํ สุโณหี"ติ ตํ โอหิตโสตํ กตฺวา นนฺทพฺราหฺมเณน กถิตนิยาเมเนว คาถานํ ถุตึ กเถตฺวา ฉกามาวจรเทเวสุ เอกโกลาหลํ กตฺวา เทวตาสุ สาธุการํ ททมานาสุ มหาสตฺโต ปุริสาทสฺส ธมฺมํ เทเสนฺโต อาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า "บัดนี้ เจ้าโปริสาทใคร่จะฟังธรรม เราจักแสดง" ดังนี้ แล้วตรัสว่า "สหาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟังให้ดี" ครั้นเตือนเจ้าโปริสาทนั้นให้เงี่ยโสตสดับ ตรัสชมเชยพระคาถา โดยทำนองที่นันทพราหมณ์กล่าวแล้ว เมื่อพวกเทวดาชั้นกามาพจรทั้ง ๖ ชั้น ให้สาธุการ เสียงโกลาหลเป็นอันเดียวกัน พระมหาสัตว์เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่เจ้าโปริสาท จึงตรัสว่า

๔๔๕."สกิเทว มหาราช
สพฺภิ โหติ สมาคโม
สา นํ สงฺคติ ปาเลติ
นาสพฺภิ พหุ สงฺคโม.

๔๔๕. "ดูกรมหาราช การสมาคมกับสัตบุรุษคราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้น ย่อมรักษาผู้นั้นได้ การสมาคมกับอสัตบุรุษ แม้มากครั้ง ก็รักษาไม่ได้.

๔๔๖. สพฺภิเรว สมาเสถ
สพฺภิ กุพฺเพถ สนฺถวํ
สตํ สทฺธมฺมมญฺญาย
เสยฺโย โหติ น ปาปิโย.

๔๔๖. พึงอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม.

๔๔๗. ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา
อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ

๔๔๗. ราชรถอันวิจิตรตระการตา ยังคร่ำคร่าได้ และแม้สรีระก็เข้าถึง

สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ
สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺติ.

ชราโดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เข้าถึงความครร่ำครา สัตบุรุษกับสัตบุรุษด้วยกัน รู้กันได้.

๔๔๘. นภญฺจ ทูเร ปฐวี จ ทูเร
ปารํ สมุทฺทสฺส ตทาหุ ทูเร
ตโต หเว ทูรตรํ วทนฺติ
สตญฺจ ธมฺโม อสตญฺจ ราชา"ติ.

๔๔๘. ฟ้าและแผ่นดินไกลกัน ฝั่งข้างโน้นของมหาสมุทร เขาก็กล่าวว่าไกลกัน ดูกรพระราชา นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าว ธรรมของสัตบุรุษและของอสัตบุรุษทั้งสองว่าไกลกันยิ่งกว่านั้น".

ตสฺส เตน สุกถิตตฺตา เจว อตฺตโน ปณฺฑิตภาเวน จ ตา คาถา สพฺพญฺญุพุทฺธกถิตา วิยาติ จินฺเตนฺตสฺเสว สกลสรีรํ ปญฺจวณฺณาย ปีติยา ปริปูริ. โพธิสตฺเต มุทุจิตฺตํ อโหสิ. เสตจฺฉตฺตสฺส ทายกํ สกปิตรํ วิย ตํ อมญฺญิ.

เมื่อเจ้าโปริสาทนั้น คิดว่า คาถาเหล่านั้น เป็นประดุจพระสัพพัญญู-พุทธเจ้าตรัสแล้ว เพราะพระเจ้าสุตโสมนั้นตรัสไพเราะและเพราะพระองค์เป็นบัณฑิตดังนี้ สรีระทั้งสิ้นก็เต็มไปด้วยปีติมีพรรณ ๕. เธอได้เป็นผู้มีจิตอ่อนโยนในพระโพธิสัตว์. เธอได้สำคัญพระโพธิสัตว์ประดุจพระชนกของตน ผู้ประทานเศวตฉัตร.

โส "อหํ สุตโสมสฺส ทาตพฺพกิญฺจิหิรญฺญสุวณฺณํ น ปสฺสามิ เอเกกาย ปน คาถาย เอเกกํ วรํ ทสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา คาถมาห

เจ้าโปริสาทนั้นคิดว่า "เราไม่เห็นเงินและทองอะไรๆ ที่จะพึงถวายพระเจ้าสุตโสม แต่เราจะถวายพระพรแต่ละข้อ สำหรับคาถาแต่ละคาถา" แล้วกล่าวคาถาว่า

๔๔๙. "คาถา อิมา อตฺถวตี สุพยญฺชนา
สุภาสิตา ตุยฺห ชนินฺท สุตฺวา
อานนฺทิ วิตฺโต สุมโน ปตีโต
จตฺตาริ เต สมฺม วเร ททามี"ติ.

๔๔๙. "ข้าแต่พระสหาย ผู้เป็นจอมชน
คาถาเหล่านี้มีอรรถ มีพยัญชนะ
อย่างดี พระองค์ตรัสไพเราะ
ข้าพเจ้าได้สดับแล้ว เพลิดเพลิน
ปลื้มใจ ชื่นใจ อิ่มใจ หม่อมฉัน
ขอถวายพระพร ๔ ประการ
แด่พระองค์".

ตตฺถ **อานนฺที**ติ อานนฺทชาโต. เสสานิ ตสฺเสว เววจนานิ. จตฺตาโรปิ เหเต ตุฏฺฐาการาเอว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เพลิดเพลิน** คือเกิดความเพลิดเพลินแล้ว. คำที่เหลือเป็นคำขยายความของคำว่าเพลิดเพลินนั่นแล. แท้จริง อาการทั้ง ๔ นี้เป็นอาการยินดีนั่นเอง.

อถ นํ มหาสตฺโต "กึ นาเมตํ วรํ ทสฺสสี"ติ อปสาเทนฺโต คาถมาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัสว่า "ท่านจักให้พรนั้นชื่ออะไรกัน" เมื่อจะตรัสรุกรานเจ้าโปริสาท ได้ตรัสคาถาว่า

๔๕๐. "โย นตฺตโน มรณํ พุชฺฌเส ตุวํ
หิตาหิตํ วินิปาตญฺจ สคฺคํ
คิทฺโธ รเส ทุจฺจริเต นิวิฏฺโฐ
กึ ตวํ วรํ ทสฺสสิ ปาปธมฺม.

๔๕๐. "ดูกรพระสหาย ผู้มีธรรมอันลามก พระองค์ไม่รู้สึกถึงความตายของพระองค์ ไม่รู้สึกถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ทั้งนรกและสวรรค์ เป็นผู้ติดอยู่ในรส ตั้งมั่นในทุจริต จะให้พรอะไรกัน.

๔๕๑. อหญฺจ ตำ เทหิ วรนฺติ วชฺชำ
ตุวญฺจาปิ ทตฺวาน อวากเรยฺย
สนฺทิฏฐิกำ กลหมิมำ วิวาทำ
โก ปณฺฑิโต ชานมุปพฺพเชยฺยา"ติ.

๔๕๑. หม่อมฉันพึงทูลพระองค์ว่า จง
ประทานพร แม้พระองค์ประทาน
แล้ว จะกลับไม่ประทานก็ได้
ความทะเลาะวิวาทนี้ พระองค์พึง
เห็นเอง ใครจะเข้ามาเป็นบัณฑิต
วินิจฉัยความทะเลาะวิวาทนี้".

ตตฺถ **โยติ** โย ตฺวำ 'มรณธมฺโม-
หสฺมี"ติ อตฺตโนปิ มรณำ น พุชฺฌติ
น ชานาสิ, ปาปธมฺมเมว กโรสิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พระองค์** ความว่า พระองค์ไม่รู้สึก คือไม่รู้จักความตาย แม้ของพระองค์เองว่า 'แม้ตัวเรา ก็มีความตายเป็นธรรมดา" จึงได้กระทำธรรมอันลามกอย่างเดียว.

หิตาหิตนฺติ "อิทำ เม กมฺมำ หิตำ, อิทำ
อหิตำ, อิทำ วินิปาตำ เนสฺสติ, อิทำ
สคฺคนฺ"ติ น ชานาสิ.

คำว่า **สิ่งที่เป็นประโยชน์และหาประโยชน์มิได้** ความว่า พระองค์ไม่รู้จักว่า "กรรมนี้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เรา กรรมนี้ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล, กรรมนี้จักนำไปนรก, กรรมนี้จักนำไปสวรรค์".

รเสติ มนุสฺสมำสรเส. **วชฺชนฺติ** วเทยฺยำ. **อวากเรยฺยาติ** วาจาย ทตฺวา "เทหิ
เม นำ วรนฺ"ติ วุจฺจมาโน น
อวากเรยฺยาสิ. **อุปพฺพเชยฺยาติ** โก อิมำ
กลหำ ปณฺฑิโต อุปคจฺเฉยฺย.

คำว่า **ในรส** คือในรสของเนื้อมนุษย์. คำว่า **พึงทูล** คือพึงกล่าว. คำว่า **กลับไม่ประทานก็ได้** อธิบายว่า พระองค์ประทานด้วยวาจา อันข้าพเจ้าทูลอยู่ว่า "พระองค์จงประทานพรนั้น แก่ข้าพเจ้า" ดังนี้ พึงกลับไม่ประทานก็ได้. คำว่า **จะเข้ามา** ความว่า ใครจะพึงเข้ามาเป็นบัณฑิตวินิจฉัยการทะเลาะนี้ได้.

ตโต โปริสาโท "นายํ มยฺหํ สทฺทหติ, สทฺทหาเปสฺสามิ นนฺ"ติ จินฺเตตฺวา คาถมาห

ลำดับนั้น เจ้าโปริสาทคิดว่า "ท่านสุตโสมนี้ไม่เชื่อเรา เราจักให้เธอเชื่อให้ได้" แล้วกล่าวคาถาว่า

๔๕๒."น ตํ วรํ อรหติ ชนฺตุ ทาตุ
ยํ วาปิ ทตฺวา น อวากเรยฺย
วรสฺสุ สมฺม อวิกมฺปมาโน
ปาณํ จชิตฺวานปิ ทสฺสเมวา"ติ.

๔๕๒. "คนเราให้พรใดแล้ว จะกลับไม่ให้
ไม่ควรให้พรนั้น ดูกรพระสหาย
ขอให้พระองค์ จงทรงมั่นพระทัย
รับพรเถิด แม้ชีวิตหม่อมฉัน
ก็จะสละถวายได้".

ตตฺถ **วิกมฺปมาโนติ** อโนลีนมานโส.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จงทรงมั่นพระทัย** ได้แก่ จงมีพระทัยอันแน่วแน่มั่นคงเถิด.

อถ นํ มหาสตฺโต "อติวิย สูโร หุตฺวา กเถติ, กริสฺสติ เม วจนํ, วรํ คณฺหิสฺสามี"ติ, สเจ ปน 'มนุสฺสมํสํ น ขาทิตพฺพนฺ'ติ ปฐมเมว วรํ ยาจิสฺสํ, โส อติวิย กิลมิสฺสติ, ปฐมํ อญฺเญ ตโย วเร คเหตฺวา ปจฺฉา เอตํ วรํ คณฺหิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา คาถมาห

ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า "เจ้าโปริสาท เป็นผู้กล้าพูดเหลือเกิน, เธอจักทำตามถ้อยคำของเรา เราจักรับพร แต่ถ้าเราจักขอพรว่า 'ท่านอย่ากินเนื้อมนุษย์' เป็นข้อแรก เธอจักลำบากเกินไป เราจักรับพรสามข้ออื่นก่อน ภายหลังจึงรับพรข้อนี้" ดังนี้แล้วจึงตรัสพระคาถาว่า

๔๕๓."อริยสฺส อริเยน สเมติ สกฺขิ
ปญฺญสฺส ปญฺญาณวตา สเมติ
ปสฺเสยฺย ตํ วสฺสสตํ อโรคํ

๔๕๓. "อริยะกับอริยะ ย่อมมีศักดิ์เสมอกัน ผู้มีปัญญากับผู้มีปัญญา ย่อมมีศักดิ์เสมอกัน หม่อมฉัน พึงเห็นพระองค์เป็นผู้หาโรคมิได้ ตลอด ๑๐๐ ปี

เอตํ วรานํ ปฐมํ วรามี"ติ. บรรดาพรทั้งหลาย หม่อมฉันปรารถนาพรข้อที่ ๑ นี้".

ตตฺถ **อริยสฺสาติ** อาจารอริยสฺส. **สกฺขีติ** สกฺขิธมฺโม มิตฺตธมฺโม. **ปญฺญาณวตาติ** ญาณสมฺปนฺเนน. **สเมตีติ** คงฺโคทกํ วิย ยมุโนทเกน สํสนฺทติ. ธาตุโส หิ สตฺตา สํสนฺทนฺติ.

บรรดาคำหล่านั้น คำว่า **อริยะ** ได้แก่ ผู้ประเสริฐด้วยมรรยาท. คำว่า **มีศักดิ์** ได้แก่ สักขิธรรม คือมิตรธรรม. คำว่า **มีปัญญา** ได้แก่ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความรู้. คำว่า **เสมอกัน** คือย่อมเปรียบเทียบกันได้ เหมือนน้ำในแม่น้ำคงคากับน้ำในแม่น้ำยมุนา ฉะนั้น. จริงอยู่ สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเปรียบเทียบกันได้โดยธาตุ.

ปสฺเสยฺย ตนฺติ สุตโสโม โปริสาทสฺส จิรํ ชีวิตํ อิจฺฉนฺโต วิย ปฐมํ ชีวิตวรํ ยาจติ. ปณฺฑิตสฺส หิ "มม ชีวิตํ เทหี"ติ วตฺตุ อยุตฺตํ. อปิจ โส ตํ สุตฺวา "มยฺหเมว เอส อาโรคยํ อิจฺฉตี"ติ จินฺเตตฺวา เอวมาห.

คำว่า **พึงเห็นท่าน** ความว่า พระเจ้าสุตโสม ประดุจปรารถนาให้เจ้าโปริสาทมีชีวิตยืนยาว จึงทรงขอพรคือชีวิตเป็นข้อแรก. จริงอยู่ บัณฑิตไม่ควรพูดว่า "ท่านจงให้ชีวิตแก่เรา". ก็อีกอย่างหนึ่ง เจ้าโปริสาทฟังคำนั้น จึงคิดว่า "พระเจ้าสุตโสมนี้ ปรารถนาความไม่มีโรคแก่เราผู้เดียว" จึงกล่าวอย่างนี้.

โสปิ ตํ สุตฺวา "อยํ อิสฺสริยา ธํสิตฺวา อิทานิ มํสํ ขาทิตุกามสฺส เอวํ มหาอนตฺถการกสฺส มหาโจรสฺส มยฺหเมว ชีวิตํ อิจฺฉติ, อโห มม หิตกาโม"ติ ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา

แม้เจ้าโปริสาทนั้น ฟังคำนั้นแล้ว ก็มีใจยินดีว่า "พระเจ้าสุตโสมนี้ ทรงคลาดจากความเป็นใหญ่แล้ว บัดนี้ยังทรงหวังให้เราผู้เป็นมหาโจร อยากเคี้ยวกินเนื้อมนุษย์กระทำแต่ความพินาศเป็นอันมากอย่างนี้

วญฺเจตฺวา วรสฺส คหิตภาวํ อนุชานิตฺวา ตํ วรํ ททมาโน คาถมาห

มีชีวิตอยู่ โอ เขาช่างหวังประโยชน์ต่อเรา" ดังนี้ จึงยอมอนุญาตให้พระเจ้าสุตโสม ลวงแล้วรับพร เมื่อจะถวายพรนั้น จึงกล่าวคาถาว่า

๔๕๔."อริยสฺส อริเยน สเมติ สกฺขิ
ปญฺญสฺส ปญฺญาณวตา สเมติ
ปสฺเสสิ มํ วสฺสสตํ อโรคํ
เอวํ วรานํ ปฐมํ ททามี"ติ.

๔๕๔. "อริยะกับอริยะ ย่อมมีศักดิ์เสมอกัน ผู้มีปัญญากับผู้มีปัญญา ย่อมมีศักดิ์เสมอกัน พระองค์พึงเห็นหม่อมฉันผู้หาโรคมิได้ ตลอด ๑๐๐ ปี บรรดาพรทั้งหลายอย่างนี้ หม่อมฉันขอถวายพรข้อที่ ๑".

ตตฺถ **วรานนฺ**ติ จตุนฺนํ วรานํ ปฐมํ.

บรรพาคำเหล่านั้น คำว่า **บรรดาพรทั้งหลาย** ได้แก่ พรข้อที่ ๑ บรรดาพร ๔ ข้อ.

ตโต โพธิสตฺโต อาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสว่า

๔๕๕. "เย ขตฺติยาเส อิธ ภูมิปาลา
มุทฺธาภิสิตฺตา กตนามเธยฺยา
น ตาทิเส ภูมิปตี อเทสิ
เอตํ วรานํ ทุติยํ วรามี"ติ.

๔๕๕. "พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นกษัตริย์ได้นามบัญญัติว่า มุทธาภิสิต เหล่าใด ในชมพูทวีปนี้ ขอพระองค์ อย่ากินพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น บรรดาพรทั้งหลาย หม่อมฉันปรารถนาพรข้อที่ ๒ นี้.

ตตฺถ **กตนามเธยฺยา**ติ มุทฺธนิ อภิสิตฺตตฺตา จ "มุทฺธาภิสิตฺตา"ติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ได้นาม บัญญัติ** ความว่า ผู้มีพระนามาภิไธยอัน

กตนามเธยฺยา. **น ตาทิเสติ** ตาทิเส ขตฺติเย น อเทสิ มา ขาทิ.

กระทำแล้วว่า "มุทธาภิสิต" เพราะทรงอภิเษกบนพระเศียรเกล้า. คำว่า **พระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น** ความว่า พระองค์อย่าได้กิน คือ อย่าได้บริโภคกษัตริย์เหล่านั้นเลย.

อิติ โส ทุติยํ วรํ คณฺหนฺโต ปโรสตานํ ขตฺติยานํ ชีวิตวรํ คณฺหิ. โปริสาโทปิสฺส วรํ ททมาโน อาห

พระมหาสัตว์นั้น เมื่อจะทรงรับพรข้อที่ ๒ ได้ทรงรับพรคือชีวิตของพวกกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ด้วยประการฉะนี้. แม้เจ้าโปริสาท เมื่อจะถวายพรแด่พระโพธิสัตว์นั้น จึงกล่าวคาถาว่า

๔๕๖."เย ขตฺติยาเส อิธ ภูมิปาลา มุทฺธาภิสิตฺตา กตนามเธยฺยา
น ตาทิเส ภูมิปตี อเทมิ
เอตํ วรานํ ทุติยํ ททามี"ติ.

๔๕๖. "พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นกษัตริย์ได้นามบัญญัติว่า มุทธาภิสิต เหล่าใด ในชมพูทวีปนี้ หม่อมฉันจะไม่กินพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น บรรดาพรทั้งหลาย หม่อมฉันขอถวายพรข้อที่ ๒ นี้".

กึ ปน เต สพฺเพ เตสํ สทฺทํ สุณนฺตีติ? น สพฺพํ สุณนฺติ. โปริสาเทน หิ รุกฺขสฺส ฐมชาลูปทฺทวภเยน ปฏิกฺกมิตฺวา อคฺคิ กโต, อคฺคิโน จ รุกฺขสฺส จ อนฺตเร นิสีทิตฺวา มหาสตฺโต เตน สทฺธึ กเถสิ.

มีคำถามว่า ก็กษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดได้ยินเสียงของพระเจ้าสุตโสมและเจ้าโปริสาทหรือไม่? วิสัชนาว่า ไม่ได้ยินเสียงทั้งหมด. เพราะเจ้าโปริสาท ก่อไฟห่างออกไป เพราะกลัวเปลวควันเป็นอันตรายแก่ต้นไม้ พระมหาสัตว์ประทับนั่งตรัสกับเจ้าโปริสาทนั้นในระหว่างกองไฟและต้นไม้.

ตสฺมา สพฺพํ อสุณิตฺวา อุปฑฺฒมุปฑฺฒํ สุณีสุ. เต "อิทานิ สุตโสโม โปริสาทํ ทเมสฺสติ, มา ภายิตฺถา"ติ อญฺญมญฺญํ สมสฺสาเสสุ. ตสฺมึ ขเณ มหาสตฺโต อิมํ คาถมาห

เพราะฉะนั้น กษัตริย์เหล่านั้น จึงไม่ได้ยินเสียงทั้งหมด ได้ยินเสียงครึ่งหนึ่ง. กษัตริย์เหล่านั้น ตรัสปลอบกันและกันว่า "พระเจ้าสุตโสมจักทรงทรมานเจ้าโปริสาทในบัดนี้ ท่านทั้งหลายอย่ากลัวไปเลย". ในขณะนั้น พระมหาสัตว์ได้ตรัสคาถานี้ว่า

๔๕๗."ปโรสตํ ขตฺติยา เต คหีตา
ตลาวุตา อสฺสุมุขา รุทนฺตา
สเก เต รฏฺเฐ ปฏิปาทยาหิ
เอตํ วรานํ ตติยํ วรามี"ติ.

๔๕๗. "กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์เหล่านั้น
ถูกพระองค์ จับร้อยพระหัตถ์ไว้
มีพระพักตร์นองด้วยอัสสุชล
กันแสงอยู่ ขอพระองค์จงปล่อย
กษัตริย์เหล่านั้น ให้กลับไป
สู่แคว้นของตน บรรดาพร
ทั้งหลาย หม่อมฉันปรารถนา
พรข้อที่ ๓ นี้".

ตตฺถ **ปโรสตนฺ**ติ อติเรกสตํ. **เต คหีตา**ติ ตยา คหิตา. **ตลาวุตา**ติ หตฺถตเลสุ อาวุตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ร้อยเอ็ดพระองค์** ได้แก่ จำนวนเกินร้อย. คำว่า **ถูกพระองค์จับ** คือที่ถูกพระองค์จับไว้แล้ว. คำว่า **ร้อยพระหัตถ์ไว้** คือร้อยที่ฝ่ามือไว้.

อิติ โส มหาสตฺโต ตติยํ วรํ คณฺหนฺโต เตสํ ขตฺติยานํ สกรฏฺฐนิยฺยาตนวรํ คณฺหิ. กึการณาติ? โส อขาทนฺโตปิ เวริภเยน สพฺเพ เต ทาเส กตฺวา อรญฺเญเยว วาสาเปยฺย,

พระมหาสัตว์นั้น ทรงรับพรข้อที่ ๓ ได้ทรงรับพร คือขอให้มอบแคว้นของตนแก่กษัตริย์เหล่านั้น ด้วยประการฉะนี้. มีคำถามว่า ทรงรับพรข้อนี้เพราะเหตุไร? วิสัชนาว่า เจ้าโปริสาทนั้น แม้จะไม่กิน

มาเรตฺวา วา ฉฑฺเฑยฺย, ปจฺจนฺตํ วา เนตฺวา วิกฺกีเณยฺย, ตสฺมา เตสํ สกรฏฺฐนิยฺยาตนวรํ คณฺหิ. อิตโรปิสฺส ททมาโน อิมํ คาถมาห

ก็จะทำกษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดให้เป็นทาสอยู่ในป่านั้น หรืออาจฆ่าทิ้งเสียก็ได้ หรืออาจนำไปสู่ชนบทขายเสีย เพราะเกรงการผูกเวร เพราะฉะนั้น พระมหาสัตว์จึงทรงรับพร คือขอให้มอบแคว้นของตนแก่กษัตริย์เหล่านั้น. ฝ่ายเจ้าโปริสาทเมื่อจะถวายพร แด่พระมหาสัตว์นั้น ได้กล่าวคาถาว่า

๔๕๘."ปโรสตํ ขตฺติยา เม คหีตา
ตลาวุตา อสฺสุมุขา รุทนฺตา
สเก เต รฏฺเฐ ปฏิปาทยามิ
เอตํ วรานํ ตติยํ ททามี"ติ.

๔๕๘. "กษัตริร้อยเอ็ดพระองค์ที่หม่อมฉันจับร้อยพระหัตถ์ไว้ มีพระพักตร์นองด้วยอัสสุชล กันแสงอยู่ หม่อมฉัน ยอมปล่อยกษัตริย์เหล่านั้น ให้กลับไปสู่แว่นแคว้นของตน บรรดาพรทั้งหลาย หม่อมฉันยอมถวายพรข้อที่ ๓ นี้".

จตุตฺถํ ปน วรํ คณฺหนฺโต โพธิสตฺโต อิมํ คาถมาห

ก็พระโพธิสัตว์ เมื่อจะทรงรับพรข้อที่ ๔ ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๕๙."ฉิทฺทํ เต รฏฺฐํ พฺยถิตา ภยา หิ
ปุถู นรา เลณมนุปฺปวิฏฺฐา
มนุสฺสมํสํ วิรมาหิ ราช
เอตํ วรานํ จตุตฺถํ วรามี"ติ.

๔๕๙. "แคว้นของพระองค์ เป็นช่อง เพราะนรชนเป็นอันมาก หวาดเสียวเพราะความกลัว หนีเข้าไปหาที่ซ่อนเร้น ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์จงเว้นเนื้อมนุษย์เสียเถิด บรรดาพรทั้งหลาย หม่อมฉันปรารถนาพรข้อที่ ๔ นี้".

ตตฺถ **ฉิทฺทนฺติ** ฆนสนฺนิวาสํ ตตฺถ ตตฺถ คามาทีนํ อุฏฺฐิตตฺตา สวิวรํ. **พฺยถิตา ภยา หีติ** "โปริสาโท อิทานิ อาคมิสฺสตี"ติ ตว ภเยน กมฺปิตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็นช่อง** ความว่า แคว้นของพระองค์ที่อยู่กันเป็นปึกแผ่น ชื่อว่ามีช่อง เพราะบ้านเป็นต้นที่ตั้งอยู่ในแคว้นนั้นๆ. คำว่า **หวาดเสียวเพราะความกลัว** ความว่า นรชนทั้งหลายหวาดเสียวแล้ว เพราะความกลัวว่า "เจ้าโปริสาทจักมาในบัดนี้" ดังนี้.

เลณมนุปฺปวิฏฺฐาติ ทารเก หตฺเถสุ คเหตฺวา ติณคหนาทินิลียนฏฺฐานํ ปวิฏฺฐา. **มนุสฺสมํสนฺ**ติ ทุคฺคนฺธํ เชคุจฺฉํ ปฏิกูลํ มนุสฺสมังสํ ปชห. นิสฺสกฺกตฺเถ วา อุปโยคํ. **มนุสฺสมังสโต** วิรมาหีติ อตฺโถ.

คำว่า **เข้าไปหาที่ซ่อนเร้น** ความว่า นรชนทั้งหลาย พากันจูงเด็กหนีเข้าไปหาที่ซ่อนเร้นมีกอหญ้าเป็นต้น. คำว่า **เนื้อมนุษย์** ความว่า ขอพระองค์จงทรงละเว้นเนื้อมนุษย์ ซึ่งเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด มีกลิ่นเหม็นเสียเถิด. อีกอย่างหนึ่ง ทุติยาวิภัตติ ลงในอรรถแห่งปัญจมีวิภัตติก็ได้. อธิบายว่า ขอพระองค์จงทรงเว้นขาดจาก**เนื้อมนุษย์**.

เอวํ วุตฺเต โปริสาโท ปาณึ ปหริตฺวา หสนฺโต "สมฺม สุตโสม กึ นาเมตํ กเถสิ, กถาหํ ตุมฺหากํ เอตํ วรํ ปาณสมํ ทสฺสามิ, สเจ คณฺหิตุกาโมสิ, อญฺญํ คณฺหาหี"ติ วตฺวา คาถมาห

เมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสอย่างนี้แล้ว เจ้าโปริสาท ก็ตบมือหัวเราะทูลว่า "พระสหายสุตโสม พูดถึงพรชื่อนี้ละหรือ, พระพรข้อนี้ เสมอด้วยชีวิต หม่อมฉันจักถวายแด่พระองค์ได้อย่างไร, ถ้าพระองค์ ประสงค์จะรับ ก็จงรับพรอย่างอื่นเถิด" แล้วกล่าวคาถาว่า

ตอนที่ ๑๕๑-๑๕๒ หน้าที่ ๑๒-๑๓ จากเว็บไซต์ www.84000.org

๔๖๐. “อทฺธา หิ โส ภกฺโข มมํ มนาโป
เอตสฺส เหตุมฺหิ วนํ ปวิฏฺโฐ
โสหํ กถํ เอตฺโต อุปารเมยฺยํ
อญฺญํ วรานํ จตุตฺถํ วรสฺสู”ติ.

๔๖๐. “นั่นเป็นอาหารที่ชอบใจของหม่อมฉัน มานานแล้ว หม่อมฉันเข้าป่าเพราะเหตุแห่งอาหารนี้ หม่อมฉันจะพึงงดอาหารนี้ได้อย่างไร บรรดาพรทั้งหลาย ขอพระองค์จงทรงเลือกพรข้อที่ ๔ อย่างอื่นเถิด”.

ตตฺถ **วนนฺติ** รชฺชํ ปหาย อิมํ วนํ ปวิฏฺโฐ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ป่า** คือ หม่อมฉันสละราชสมบัติแล้วเข้าสู่ป่านี้.

อถ น มหาสตฺโต “ตฺวํ มนุสฺสมํสสฺส ปิยตรตฺตา ตโต วิรมิตุํ น สกฺโกมีติ วทสิ, โย หิ ปิยํ นิสฺสาย ปาปํ กโรติ, อยํ อนฺธพาโล”ติ วตฺวา คาถมาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัสว่า “พระองค์ไม่อาจงดจากเนื้อมนุษย์นั้นได้ เพราะเนื้อมนุษย์ เป็นของรักอย่างยิ่ง, ก็ผู้ใด ทำบาป เพราะอาศัยของรัก ผู้นี้เป็นอันธพาล” แล้วตรัสพระคาถาว่า

๔๖๑.“น เว ปิยํ เมติ ชนินฺท ตาทิโส
อตฺตํ นิรงฺกตฺวา ปิยานิ เสวติ
อตฺตาว เสยฺโย ปรมาว เสยฺโย
ลพฺภา ปิยา โอจิตตฺเตน ปจฺฉา”ติ.

๔๖๑. “ดูกรพระองค์ ผู้เป็นจอมชน คนเช่นพระองค์ มัวคิดอยู่ว่า นี้เป็นที่รักของเรา ทำตนให้เหินห่างจากความดี จะไม่ได้ประสบสิ่งที่รักทั้งหลาย ตนแล ประเสริฐที่สุด ประเสริฐอย่างยอดเยี่ยมทีเดียว เพราะคนมีตนอบรมแล้ว ภายหลังจะพึงได้สิ่งที่รักทั้งหลาย”.

ตตฺถ **ตาทิโส**ติ ชนินฺท ตาทิโส ยุวา อภิรูโป มหายโส "อิทนฺนาม นิรงฺกตฺวา สพฺพสุคตีหิ เจว สุขวิสเยหิ จ จวิตฺวา นิรเย ปาเตตฺวา น เว ปิยานิ เสวติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **คนเช่น** **พระองค์** ความว่า ดูกรพระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน คนเช่นพระองค์นั้น ยังเป็นหนุ่ม มีรูปงาม มียศใหญ่ กระทำตนให้เหินห่างจากความดี ด้วย ความโลภในวัตถุอันเป็นที่รักว่า "ชื่อว่า สิ่งนี้เป็นที่รักของเรา" เคลื่อนจากสุคติ ทั้งหมดและวิสัยแห่งความสุข จะตกไป ในนรกอย่างเดียว ย่อมไม่ได้เสพสิ่ง อันเป็นที่รักทั้งหลายแล.

ปรมาว เสยฺโยติ ปุริสสฺส หิ ปรมมฺหา ปิยวตฺถุมฺหา อตฺตาว วรตโร. กึการณา?

คำว่า **ประเสริฐอย่างยอดเยี่ยมทีเดียว** ความว่า ด้วยว่า ตนของบุรุษนั้นแล ประเสริฐกว่าวัตถุอันเป็นที่รักอย่างยอดยิ่ง. ถามว่า เพราะเหตุไร?

ลพฺภา ปิยาติ ปิยา นาม ปิยวิสย-วเสน เจว ปุญฺเญน จ โอจิตตฺเตน จ วุฑฺฒิตตฺเตน จ ทิฏฺฐธมฺเม เจว ปรตฺถ จ เทวมนุสฺสสมฺปตฺตึ กตฺวา สกฺกา ลทฺธุ.

แก้ว่า **(เพราะคนมีตนอบรมแล้ว)** **จะพึงได้สิ่งอันเป็นที่รักทั้งหลาย** ความว่า ขึ้นชื่อว่าสิ่งอันเป็นที่รักทั้งหลาย บุคคลมีตนอบรมแล้ว และมีตนอันเจริญ แล้ว ด้วยอำนาจวิสัยเป็นที่รักและบุญ กระทำสมบัติในเทวดาและมนุษย์แล้ว ก็อาจจะได้ในปัจจุบันหรือในโลกหน้า.

เอวํ วุตฺเต โปริสาโท ภยปฺปตฺโต หุตฺวา "อหญฺหิ สุตโสเมน คหิตํ วรํ วิสชฺชาเปตุํปิ น สกฺโกมิ, มนุสฺสมํสโต

เมื่อพระโพธิสัตว์ ตรัสอย่างนี้ เจ้าโปริสาท ถึงความหวาดหวั่น คิดว่า "เราไม่อาจจะให้เจ้าสุตโสมสละพรที่ยึดถือ

วิรมิตุมฺปิ น สกฺโกมิ, กึ นุ โข กริสฺสามิ, สเจ โส อญฺญํ วรํ จตุตฺถํ ยาจติ, ขิปฺปเมว ตสฺส ทสฺสามิ, กถมหํ ชีวิสฺสามี"ติ อสฺสุปุณฺเณหิ เนตฺเตหิ คาถมาห

ไว้แล้วกระมัง เราก็ไม่อาจจะงดจากเนื้อมนุษย์ได้, จักทำอย่างไรดีหนอ ถ้าเธอขอพรข้อที่ ๔ อย่างอื่น เราจักถวายแก่เธอทันที, เราจักมีชีวิตอยู่อย่างไร" มีตาทั้ง ๒ ข้างนองด้วยน้ำตากล่าวคาถาว่า

๔๖๒."ปิยํ เม มานุสํ มํสํ
สุตโสม วิชานหิ
นมฺหิ สกฺโก นิวาเรตุ
อญฺญํ ตุวํ สมฺม วรํ วรสฺสู"ติ.

๔๖๒. "เนื้อมนุษย์ เป็นที่รักของหม่อมฉัน ดูกรท่านสุตโสม ขอท่านจงเข้าใจ หม่อมฉัน ไม่สามารถงดเว้นได้ ดูกรพระสหาย ขอท่านจงเลือกพรอย่างอื่นเถิด".

ตตฺถ **วิชานหี**ติ วิชานาหิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ขอท่านจงเข้าใจ** ได้แก่ ขอพระองค์จงรู้ไว้เถิด.

ตโต โพธิสตฺโต อาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสว่า

๔๖๓."โย เว ปิยํ เมติ ปิยานุรกฺขี
อตฺตํ นิรงฺกตฺวา ปิยานิ เสวติ
โสณฺโฑว ปิตฺวา วิสมิสฺสถาลํ
เตเนว โส โหติ ทุกฺขี ปรตฺถ.

๔๖๓. "บุคคลใดแลมัวรักษาของรักอยู่ว่า 'นี่เป็นที่รักของเรา' ทำตนให้เหินห่างจากความดีแล้ว เสพของรักทั้งหลายอยู่ เหมือนนักเลงดื่มสุราที่เจือด้วยยาพิษ ฉะนั้น บุคคลนั้น จะได้ทุกข์ในเบื้องหน้าเพราะกรรมอันลามกนั้นแล.

๔๖๔. โย จีธ สงฺขาย ปิยานิ หิตฺวา
กิญฺเจนปิ เสวติ อริยธมฺเม

๔๖๔. ส่วนบุคคลใดในโลกนี้ พิจารณาแล้ว ละของรักได้ เสพอริยธรรม

ทุกฺขิโตว ปิตฺวาน ยโถสธานิ
เตเนว โส โหติ สุขี ปรตฺถา"ติ.

ทั้งหลาย แม้ด้วยความฝืนใจ เหมือนคนเป็นไข้ดื่มยา ฉะนั้น บุคคลนั้น จะได้รับความสุข ในเบื้องหน้า เพราะกัลยาณกรรมนั้น".

ตตฺถ **โย เวติ** สมฺม โปริสาท โย ปุริโส "อิทำ เม ปิยนฺ"ติ ปาปกิริยาย อตฺตานำ นิรงฺกตฺวา ปิยานิ วตฺถูนิ เสวติ, โส สุราเปเมน วิสมิสฺสำ สุรำ ปิวิตฺวา โสณฺโฑ วิย เตน ปาปกมฺเมน ปรตฺถ นิรยาทีสุ ทุกฺขี โหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **บุคคลใด** ความว่า ดูกรสหายโปริสาท บุรุษใด กระทำตนให้เหินห่างจากความดีด้วยการกระทำบาปว่า "สิ่งนี้เป็นของรักของเรา" แล้วเสพของรักอยู่ บุรุษนั้น ย่อมได้ความทุกข์ในอบายมีนรกเป็นต้นในเบื้องหน้า เพราะกรรมอันลามกนั้น เหมือนนักเลงสุรา ดื่มสุราอันเจือยาพิษ เพราะความชอบสุรา ฉะนั้น.

สงฺขายาติ ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา. **ปิยานิ หิตฺวาติ** อธมฺมปฏิสำยุตฺตานิ ปิยานิ ฉฑฺเฑตฺวา.

คำว่า **พิจารณาแล้ว** ความว่า รู้ตัวแล้ว คือใคร่ครวญแล้ว. คำว่า **ละของรักได้** ความว่า ละทิ้งของรัก อันประกอบด้วยสิ่งไม่เป็นธรรมเสียได้.

เอวำ วุตฺเต โปริสาโท กลูนำ ปริเทวนฺโต คาถมาห

เมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสอย่างนี้แล้ว เจ้าโปริสาท ก็คร่ำครวญอย่างน่าสงสาร กล่าวคาถาว่า

๔๖๕. "โอหายหำ ปิตรำ มาตรญฺจ
มนาปิเก กามคุเณปิ ปญฺจ

๔๖๕. "หม่อมฉัน ทิ้งพระชนกและ
พระชนนี ทั้งเบญจกามคุณ

เอตสฺส เหตุมฺหิ วนํ ปวิฏฺโ
ตนฺเต วรํ กินฺติมหํ ททามี"ติ.

อันน่าเพลิดเพลินเจริญใจ เข้าป่า
ก็เพราะเหตุแห่งเนื้อมนุษย์นี้
หม่อมฉัน จะถวายพรข้อนั้น
แก่พระองค์ได้อย่างไร".

ตตฺถ **เอตสฺสา**ติ มนุสฺสมํสํ ทสฺเสติ. **กินฺติมหนฺ**ติ กินฺติ กตฺวา อหํ วรํ เทมิ.

ในคำเหล่านั้น เจ้าโปริสาทแสดงเนื้อมนุษย์ ด้วยคำว่า **(เพราะเหตุแห่งเนื้อมนุษย์) นี้**. คำว่า **หม่อมฉัน... ได้อย่างไร** ความว่า หม่อมฉันจะกระทำอย่างไร จึงจะถวายพรข้อนี้แก่พระองค์ได้.

ตโต มหาสตฺโต อิมํ คาถมาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๖๖."น ปณฺฑิตา ทิคุณมาหุ วากฺยํ
สจฺจปฺปฏิญฺญาว ภวนฺติ สนฺโต
วรสฺสุ สมฺม อิติ มํ อโวจ
อิจฺจาพฺรวี ตฺวํ น หิ เต สเมตี"ติ.

๔๖๖. "บัณฑิตทั้งหลาย ไม่กล่าววาจาเป็นสอง สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมมีปฏิญญาเป็นสัตย์ โดยแท้ พระองค์ ได้ตรัสกะหม่อมฉันว่า เชิญรับพรเถิดพระสหาย พระองค์ได้ตรัสไว้อย่างนี้ เพราะฉะนั้น พระดำรัสที่พระองค์ตรัส ย่อมไม่สมกัน".

ตตฺถ **ทิคุณนฺ**ติ สมฺม โปริสาท ปณฺฑิตา นาม เอกํ วตฺวา ปุน ตํ วิสฺวาเทนฺตา ทุติยวจนํ น วทนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็นสอง** ความว่า ดูกรสหายโปริสาท ธรรมดาว่าบัณฑิตพูดคำหนึ่งแล้ว ไม่ทำคำนั้นให้คลาดเคลื่อนอีก ย่อมไม่กล่าวคำที่สอง.

อิติ มं อโวจาติ "สมฺม สุตโสม คำว่า **พระองค์ได้ตรัสกะหม่อมฉันว่า** วรสฺสุ วรนฺ"ติ เอวं มं อภาสสิ. ความว่า พระองค์ได้ตรัสกะหม่อมฉัน **อิจฺจาพฺรวี**ติ ตสฺมา ยं ตฺวं อิติ ไว้แล้วอย่างนี้ว่า "ดูกรพระสหายสุตโสม อพฺรวิ, ตนฺเต อิทานิ น สเมติ. พระองค์จงรับพรเถิด". คำว่า **ได้ตรัสไว้อย่างนี้** ความว่า เพราะฉะนั้น พระองค์ได้ตรัสคำใดไว้แล้ว ด้วยประการฉะนี้ คำนั้นย่อมไม่สมกับคำของพระองค์ในบัดนี้เลย.

โส ปุน โรทนฺโต เอวं คาถมาห เจ้าโปริสาทนั้น ร้องไห้อีก กล่าวคาถาอย่างนี้ว่า

๔๖๗."อปุญฺญลาภं อยสं อกิตฺตึ
ปาปึ พหุं ทุจฺจริตं กิเลสं
มนุสฺสมํสสฺส ภโว อุปาคา
ตนฺเต วรं กินฺติมหं ทเทยฺยนฺ"ติ. ๔๖๗. "หม่อมฉันเข้าถึงการได้สิ่งที่ไม่ใช่บุญ ความเสื่อมยศ เสื่อมเกียรติ บาปทุจริต ความเศร้าหมองเป็นอันมาก เพราะเนื้อมนุษย์เป็นเหตุ หม่อมฉัน จะพึงถวายพรข้อนั้นแก่พระองค์ได้อย่างไร".

ตตฺถ **ปาปนฺ**ติ กมฺมปถं อปฺปตฺตं. **ทุจฺจริตนฺ**ติ กมฺมปถปฺปตฺตं. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **บาป** คือยังไม่ถึงกรรมบถ. คำว่า **ทุจริต** คือถึงกรรมบถแล้ว.

กิเลสนฺติ ทุกฺขं. **มนุสฺสมํสสฺส ภโว**ติ มนุสฺสมํสสฺส เหตุ. **อุปาคา**ติ อุปคโตมฺหิ. คำว่า **ความเศร้าหมอง** ได้แก่ ความลำบาก. คำว่า **เพราะเนื้อมนุษย์เป็นเหตุ** คือเพราะเหตุแห่งเนื้อมนุษย์. คำว่า **เข้าถึง** คือ หม่อมฉัน เป็นผู้เข้าถึงแล้ว.

ตนฺเตติ ตํ ตุยฺหํ กถาหํ วรํ เทมิ, มา มํ วารยิ, อนุกมฺมํ การุญฺญํ มยิ กโรหิ, อญฺญํ วรํ คณฺหาหีติ อาห.

คำว่า **พรข้อนั้นแก่พระองค์** เจ้าโปริสาทกล่าวว่า หม่อมฉัน ถวายพรข้อนั้นแก่พระองค์ได้อย่างไร, พระองค์อย่าได้ห้ามหม่อมฉันเสียเลย จงทรงกระทำความอนุเคราะห์ความกรุณาในหม่อมฉันเถิด, จงทรงรับพรอย่างอื่นเถิด.

อถ น มหาสตฺโต อาห

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์กล่าวกะเจ้าโปริสาทนั้นว่า

๔๖๘."น ตํ วรํ อรหติ ชนฺตุ ทาตุ
ยํ วาปิ ทตฺวา น อวากเรยฺย
วรสฺสุ สมฺม อวิกมฺปมาโน
ปาณํ จชิตฺวานปิ ทสฺสเมวา"ติ.

๔๖๘. "คนเราให้พรใดแล้ว จะกลับไม่ให้ย่อมไม่ควรให้พรนั้น ดูกรพระสหาย ขอพระองค์ทรงมั่นพระทัยรับพรเถิด แม้ชีวิตหม่อมฉันก็ยอมสละถวายได้".

เอวนฺเตน ปฐมํ วุตฺตํ คาถํ อาหริตฺวา ทสฺเสตฺวา วรทาเน อุสฺสาเหนฺโต อาห

พระโพธิสัตว์ ครั้นทรงนำคาถาที่เจ้าโปริสาทนั้นกล่าวไว้ครั้งแรก มาแสดงอย่างนี้แล้ว เมื่อจะทรงสนับสนุนให้เจ้าโปริสาทอาจหาญในการให้พร จึงตรัสว่า

๔๖๙."ปาณํ จชนฺติ สตาเนส ธมฺโม
สจฺจปฺปฏิญฺญาว ภวนฺติ สนฺโต
ทตฺวา วรํ ขิปฺปมวากโรหิ

๔๖๙. "สัตบุรุษทั้งหลาย เสียสละชีวิตได้นั่นเป็นธรรมของสัตบุรุษ สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมมีปฏิญญาเป็นสัตย์โดยแท้ พระองค์ประทานพรไว้แล้ว จงทำโดยพลันเถิด ดูกร

เอเตน สมฺปชฺช สุราชเสฏฺจ.

พระราชาผู้ประเสริฐสุด ขอพระองค์ จงสมบูรณ์ด้วยธรรมของสัตบุรุษนั้นเถิด..

๔๗๐. จเช ธนำ องฺควรสฺส เหตุ
องฺคำ จเช ชีวิตำ รกฺขมาโน
องฺคำ ธนำ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพำ
จเช นโร ธมฺมมนุสฺสรนฺโต"ติ.

๔๗๐. นรชน พึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะอันประเสริฐ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้ พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละทั้งอวัยวะทั้งทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งหมด".

ตตฺถ **ปาณนฺติ** ชีวิตำ. สนฺโตนาม อปิ ชีวิตำ จชนฺติ. **ขิปฺปมาวากโรหีติ** อิธ ขิปฺปำ มยฺหำ เทหีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ชีวิต** คือความเป็นอยู่. อธิบายว่า ธรรมดาว่าสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมสละชีวิตได้โดยแท้. คำว่า **จงทำโดยพลันเถิด** ความว่า จงประทานแก่หม่อมฉันในที่นี้ โดยเร็วเถิด.

เอเตนาติ เอเตน ธมฺเมน เจว สจฺเจน จ สมฺปชฺช สมฺปนฺโน อุปปนฺโน โหติ. **สุราชเสฏฺจาติ** ตำ ปคฺคณฺหนฺโต อาลปติ.

คำว่า **ด้วยธรรมข้อนั้น** คือเป็นผู้สมบูรณ์ถึงพร้อมเข้าถึงแล้วด้วยธรรมและความสัตย์นั้น. พระโพธิสัตว์เมื่อทรงยกย่องเจ้าโปริสาทนั้น จึงทรงเรียกว่า **ดูกรพระราชาผู้ประเสริฐสุด**.

จเช ธนนฺติ สมฺม โปริสาท ปณฺฑิโต ปุริโส หตฺถปาทาทิมฺหิ องฺเค วิชฺชมาเน ตสฺส รกฺขนตฺถาย พหุมฺปิ ธนำ จเชยฺย.

คำว่า **พึงสละทรัพย์** ความว่า ดูกรพระสหายโปริสาท บุรุษผู้เป็นบัณฑิต เมื่ออวัยวะมีมือและเท้าเป็นต้น ยังมีอยู่ พึงสละทรัพย์แม้มาก เพื่อต้องการรักษาอวัยวะนั้น.

ธมฺมมนุสฺสรนฺโตติ องฺคธนชีวิตานิ ปริจฺจชนฺโตปิ สตํ ธมฺมํ น วีติกฺกมิสฺสามีติ เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรนฺโต.

คำว่า **เมื่อระลึกถึงธรรม** ความว่า เมื่อระลึกถึงธรรมอย่างนี้ว่า แม้เราจะสละอวัยวะทรัพย์และชีวิต ก็จักไม่ล่วงธรรมของสัตบรุษ.

เอวํ มหาสตฺโต อิเมหิ การเณหิ ตํ สจฺเจ ปติฏฺฐาเปตฺวา อิทานิ อตฺตโน ครุภาวํ ทสฺเสตุ๎ คาถมาห

พระมหาสัตว์จะทำให้เจ้าโปริสาทตั้งมั่นอยู่ในความสัตย์ด้วยเหตุผลเหล่านี้อย่างนี้แล้ว บัดนี้เพื่อจะแสดงความที่พระองค์เป็นครู จึงตรัสพระคาถาว่า

๔๗๑. "ยสฺมา หิ ธมฺมํ ปุริโส วิชญฺญา
เย จสฺส กงฺขํ วินยนฺติ สนฺโต
ตณฺหิสฺส ทีปญฺจ ปรายนญฺจ
น เตน เมตฺตี ชิรเยถ ปณฺโฑ"ติ.

๔๗๑. "บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากผู้ใด และนรชนเหล่าใดเป็นสัตบุรุษ กำจัดความสงสัยของบุรุษนั้นได้ ข้อนั้นเป็นที่พึ่งและที่พำนักของบุรุษนั้น ผู้มีปัญญา ไม่พึงทำลายไมตรีจากบุคคลนั้น".

ตตฺถ **ยสฺมา**ติ ยมฺหา ปุริสา. **ธมฺมนฺ**ติ กุสลากุสลโชตกํ การณํ. **วิชญฺญา**ติ วิชาเนยฺย. **ตณฺหิสฺสา**ติ ตสฺส อาจริยปุคฺคลสฺส เอตสฺส ปุคฺคลสฺส ปติฏฺฐานฏฺเฐน **ทีปญ์**, อุปฺปนฺเน ภเย คนฺตพฺพฏฺเฐน **ปรายนญฺจ**.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้ใด** ได้แก่ จากบุรุษผู้ใด. คำว่า **ธรรม** ได้แก่ เหตุเป็นเครื่องส่องกุศลธรรมและอกุศลธรรม. คำว่า **พึงรู้แจ้ง** คือพึงรู้ชัด. คำว่า **ข้อนั้น** ความว่า บุคคลผู้เป็นอาจารย์นั้น ชื่อว่า **เป็นที่พึ่ง** เพราะอรรถว่าเป็นที่อาศัยของบุคคลนั้น, และชื่อว่า **เป็นที่พำนัก** เพราะอรรถว่าอันบุคคลนั้นพึงไปหา เมื่อภัยเกิดขึ้น.

น เตน เมตฺตินฺติ เตน อาจริยปุคฺคเลน สห ปณฺฑิโต เกนจิปิ การเณน เมตฺตึ น ชีรเยถ น วินาเสยฺยาติ อตฺโถ.

คำว่า **ไม่ทำลายไมตรีจากบุคคลนั้น** ความว่า บุคคลผู้เป็นบัณฑิตไม่พึงทำลายไมตรี ด้วยเหตุแม้อย่างใดอย่างหนึ่งกับบุคคลผู้เป็นอาจารย์นั้น คือไม่พึงทำไมตรีนั้นให้พินาศ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา "สมฺม โปริสาท คุณวนฺตสฺส อาจริยสฺส วจนํ นาม ภินฺทิตุํ น วฏฺฏติ, อหญฺจ ตรุณกาเลปิ ตว ปิฏฺฐาจริโย พหุ สิปฺปํ สิกฺขาเปสึ, อิทานิ พุทฺธลีลาย สตารหา คาถา เต กเถสึ, เตน เม วจนํ กาตุํ อรหสี"ติ อาห.

ก็แลพระโพธิสัตว์ ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว จึงตรัสว่า "ดูกรพระสหายโปริสาท ถ้อยคำของอาจารย์ผู้มีคุณ บุคคลไม่ควรทำลาย เราเป็นปฤษฎาจารย์ของท่าน ให้ท่านศึกษาศิลปะเป็นอันมาก แม้ในเวลายังทรงพระเยาว์ บัดนี้ ได้กล่าวสตารหคาถา ด้วยพุทธลีลาแก่ท่าน เพราะฉะนั้น ท่านจึงควรจะทำตามถ้อยคำของเรา".

ตํ สุตฺวา โปริสาโท "สุตโสโม มยฺหํ อาจริโย เจว วโร จสฺส มยา ทินฺโน, กึ สกฺกา กาตุํ, เอกสฺมึ อตฺตภาเว มรณํ นาม ธุวํ, มนุสฺสมํสํ น ขาทิสฺสามิ, ทสฺสามิ วรนฺ"ติ อสฺสุธาราหิ ปวตฺตมานาหิ อุฏฺฐาย สุตโสมนรินฺทสฺส ปาเท วนฺทิตฺวา ตํ วรํ ททมาโน อิมํ คาถมาห

เจ้าโปริสาทได้สดับคำนั้นแล้ว จึงคิดว่า "พระเจ้าสุตโสมเป็นอาจารย์ของเราโดยแท้ และพร เราก็ได้ถวายแล้วแก่พระองค์ เราอาจจะทำอะไร, ธรรมดาว่าความตายในอัตภาพหนึ่ง ย่อมเป็นของแน่นอน เราจักไม่กินเนื้อมนุษย์ เราจะถวายพร" ดังนี้ มีสายน้ำตาไหลอยู่ ลุกขึ้นถวายบังคมพระบาทของพระเจ้าสุตโสมผู้เป็นจอมนรชน เมื่อจะถวายพรนั้นจึงได้กล่าวคาถานี้ว่า

๔๗๒.“อทฺธา หิ โส ภกฺโข มม มนาโป
เอตสฺส เหตุมฺหิ วนํ ปวิฏฺโ
สเจ จ มํ ยาจสิ เอตมตฺถํ
เอตมฺปิ เต สมฺม วรํ ททามี”ติ.

๔๗๒. “นั่นเป็นอาหาร ที่ชอบใจของหม่อมฉันมานานแล้ว หม่อมฉันเข้าป่า ก็เพราะเหตุแห่งอาหารนี้ ดูกรพระสหาย แต่ถ้าพระองค์ตรัสขอเรื่องนี้กะหม่อมฉัน หม่อมฉันขอถวายพรข้อนี้แด่พระองค์”.

อถ นํ มหาสตฺโต “สมฺม สีเล ฐิตสฺส มรณมฺปิ วรํ, มหาราช ตยา ทินฺนํ วรํ คณฺหามิ, ตุวญฺจ อชฺชโต ปฏฺฐาย อริยปเถ ปติฏฺฐิโตสิ, เอวํ สนฺเตปิ ตํ ยาจามิ, สเจ เต มยิ สิเนโห อตฺถิ, ปญฺจ สีลานิ คณฺหาหิ มหาราชา”ติ อาห. “สาธุ สมฺม เทหิ เม ปญฺจ สีลานี”ติ. “คณฺห มหาราชา”ติ โส มหาสตฺตํ ปญฺจงฺคปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์จึงตรัสกับเจ้าโปริสาทนั้นว่า “ดูกรพระสหาย คนที่ตั้งอยู่ในศีล แม้ตายก็ประเสริฐ. ดูกรมหาราช เราขอรับพรที่ท่านให้, และท่านก็เป็นผู้ตั้งอยู่ในทางของพระอริยะตั้งแต่วันนี้แล้ว, แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ เราต้องขอร้องท่าน ถ้าท่านยังมีความรักในตัวเรา ขอท่านจงรับศีล ๕ เถิดมหาราช”. เจ้าโปริสาททูลว่า “ดีละพระสหาย ขอพระองค์จงประทานศีล ๕ แก่หม่อมฉัน”. พระมหาสัตว์ตรัสว่า “เชิญรับเถิดมหาราช”. เจ้าโปริสาทนั้นถวายบังคมพระมหาสัตว์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

มหาสตฺโตปิ ตํ สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ. ตสฺมึ ขเณ ตตฺถ สนฺนิปติตา ภุมฺมา เทวตา มหาสตฺเต ปีตึ ชเนตฺวา “อวีจิโต ยาว ภวคฺคา อญฺโญ โปริสาทํ

แม้พระมหาสัตว์ก็ให้เจ้าโปริสาทนั้นตั้งอยู่ในศีล ๕ แล้ว. ขณะนั้น ภุมเทวดาผู้ประชุมกันในสถานที่นั้นเกิดความชื่นบานในพระมหาสัตว์ ได้กระทำสาธุการ

มนุสฺสมำสโต นิวาเรตุำ สมตฺโถ นาม นตฺถิ, อโห สุตโสเมน ทุกฺกรำ กตนฺ"ติ มหนฺเตน สทฺเทน วนฆฏำ อุนฺนาเทนฺโต สาธุการมกำสุ. เตสำ สุตฺวา จาตุมฺมหา-ราชิกาติ เอวำ ยาว พฺรหฺมโลกา เอกโกลาหลำ อโหสิ.

บันดาลให้ป่าทึบบันลือลั่น ด้วยเสียงกึกก้องว่า "คนอื่นตั้งแต่อเวจี ตลอดถึงภวัคคพรหม ชื่อว่าสามารถจะห้ามเจ้าโปริสาทจากเนื้อมนุษย์ได้ไม่มี น่าอัศจรรย์จริง พระเจ้าสุตโสมได้ทรงทำกิจที่บุคคลอื่นทำได้โดยยาก". เทพยดาชั้นจาตุ-มหาราช ได้สดับเสียงของภุมเทวดาเหล่านั้นแล้ว ก็กระทำสาธุการบันลือลั่นต่อกันไป ได้เกิดโกลาหลเป็นเสียงเดียวกันไปจนถึงพรหมโลก ด้วยประการฉะนี้.

รุกฺเข ลคฺคิตราชาโนปิ ตำ เทวตานำ สาธุการสทฺทำ สุณึสุ. รุกฺขเทวตาปิ วิมาเน ฐิตาว สาธุการมทำสุ. อิติ เทวตานำ สาธุการสทฺโทว อนุสฺสุยฺยติ, รูปำ น ทิสฺสติ. เทวตานำ สาธุการสทฺทำ สุตฺวา ราชาโน จินฺตยึสุ "สุตโสมำ นิสฺสาย โน ชีวิตำ ลทฺธำ, ทุกฺกรำ กตำ สุตโสเมน โปริสาทำ ทเมนฺเตนา"ติ โพธิสตฺตสฺส ถุตึ กรึสุ. โปริสาโท มหาสตฺตสฺส ปาเท วนฺทิตฺวา เอกมนฺตำ อฏฺฐาสิ.

แม้พระราชาที่ถูกแขวนอยู่บนต้นไม้ ก็ได้ยินเสียงสาธุการ ของเทพยดาเหล่านั้น. แม้พวกรุกขเทวดาผู้อยู่วิมานนั้น ก็ให้สาธุการ. จะได้ยินเสียงสาธุการของเทพยดาเท่านั้น, แต่ไม่เห็นรูปร่างด้วยประการฉะนี้. พระราชาทั้งหลายได้ทรงสดับเสียงสาธุการ ของพวกเทพยดา จึงทรงดำริว่า "พวกเราได้ชีวิตเพราะอาศัยพระเจ้าสุตโสม, พระเจ้าสุตโสมทรงทรมานเจ้าโปริสาทได้ ชื่อว่าทำกิจที่ทำได้ยาก" แล้วพากันกระทำการสรรเสริญพระโพธิสัตว์. เจ้าโปริสาทถวายบังคมพระบาทของพระมหาสัตว์ แล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

อถ นํ โพธิสตฺโต “สมฺม อิเม ขตฺติเย โมเจหี”ติ อาห. โส จินฺเตสิ “อหํ เอเตสํ ปจฺจามิตฺโต, เอเต มยา โมจิตา, ‘คณฺหถ โน ปจฺจามิตฺตนฺ”ติ มํ หึเสยฺยุ, มยา ชีวิตํ จชนฺเตนาปิ น สกฺกา สุตโสมสฺส สนฺติกา คหิตํ สีลํ ภินฺทิตุ, อิมินา สทฺธึเยว คนฺตฺวา โมเจสฺสามิ, เอวํ เม ภยํ น ภวิสฺสตี”ติ. อถ โพธิสตฺตํ วนฺทิตฺวา “สมฺม สุตโสม อุโภปิ คนฺตฺวา ขตฺติเย โมเจสฺสามา”ติ วตฺวา คาถมาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสกะเจ้าโปริสาทนั้นว่า “ดูกรพระสหาย ท่านจงปลดปล่อยกษัตริย์เหล่านี้เสีย”. เจ้าโปริสามคิดว่า “เราเป็นศัตรูของกษัตริย์เหล่านี้ กษัตริย์เหล่านี้ อันเราปลดปล่อยไปแล้วจะพึงเบียดเบียนเราด้วยคิดว่า ‘พวกท่านจงจับศัตรูของเรา’ ดังนี้ แม้เราจะสละชีวิตก็ไม่อาจจะทำลายศีล ที่เรารับจากสำนักท่านสุตโสมได้ เราจักไปปลดปล่อยกับท่านสุตโสมนี้แหละ ภัยจะไม่มีแก่เรา ด้วยอาการอย่างนี้. ลำดับนั้น เจ้าโปริสาทถวายบังคมพระโพธิสัตว์แล้วทูลว่า “ข้าแต่พระสหายสุตโสม เราทั้งสองจักไปปลดปล่อยกษัตริย์ทั้งหลายด้วยกัน” ดังนี้แล้วจึงตรัสคาถาว่า

๔๗๓.“สตฺถา จ เม โหสิ สขา จ เมสิ
วจนมฺปิ เต สมฺม อหํ อกาสึ
ตฺวมฺปิ เม สมฺม กโรหิ วากฺยํ
อุโภปิ คนฺตฺวาน ปโมจยามา”ติ.

๔๗๓. “พระองค์เป็นศาสดาของหม่อมฉัน
และเป็นพระสหายของหม่อมฉัน
ด้วย ดูกรพระสหาย หม่อมฉัน
ได้ทำตามพระดำรัส ของพระองค์
แม้พระองค์ ก็ขอได้ทรงโปรด
ทำตามถ้อยคำของหม่อมฉัน เรา
ทั้งสอง จะไปปลดปล่อยด้วยกัน”.

ตตฺถ **สตฺถาติ** สคฺคมคฺคสฺส บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็นศาสดา** คือ ชื่อว่าเป็นศาสดา เพราะ

เทสิตตฺตา สตฺถา, ตรุณกาลโต ปฏฺฐาย สขา.

ได้แสดงทางสวรรค์, ได้เป็นสหายกัน ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์.

อถ นํ โพธิสตฺโต อาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ จึงตรัสกะเจ้าโปริสาทนั้นว่า

๔๗๔."สตฺถา จ เต โหมิ สขา จ ตยมฺหิ
วจนมฺปิ เม สมฺม ตุวํ อกาสิ
อหมฺปิ เต สมฺม กโรมิ วากฺยํ
อุภาปิ คนฺตฺวาน ปโมจยามา"ติ.

๔๗๔. "หม่อมฉัน เป็นศาสดาของพระองค์ และเป็นพระสหาย ของพระองค์ ด้วย ดูกรพระสหาย พระองค์ ได้ทำตามถ้อยคำ ของหม่อมฉัน แม้หม่อมฉันก็จะทำตามถ้อยคำ ของพระองค์ เราทั้งสองจะไป ปลดปล่อยด้วยกัน".

เอวํ วตฺวา เต อุปสงฺกมิตฺวา อาห

พระโพธิสัตว์ ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว จึงเสด็จเข้าไปหากษัตริย์เหล่านั้นแล้วตรัสว่า

๔๗๕. "กมฺมาสปาเทน วิเหฐิตตฺถ
ตลาวุตา อสฺสุมุขา รุทนฺตา
น ชาตุ ทุพฺภาถ อิมสฺส รญฺโญ
สจฺจปฺปฏิญฺญํ เม ปฏิสุณาถา"ติ.

๔๗๕. "ท่านทั้งหลาย อย่าคิดประทุษร้าย แก่พระราชานี้ ด้วยความแค้นว่า พวกเรา ถูกเจ้ากัมมาสบาท เบียดเบียน ถูกร้อยฝ่ามือ ต้องร้องไห้ มีน้ำตานองหน้าแน่นอน ขอท่านทั้งหลาย จงรับสัจปฏิญญา ต่อหม่อมฉัน".

ตตฺถ **กมฺมาสปาเทนาติ** อิทำ มหาสตฺโต อุภาปิ คนฺตฺวา ปโมจยามาติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา "ขตฺติยา นาม มานถทฺธา,

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เจ้ากัมมาสบาท** ความว่า พระมหาสัตว์ทรงรับคำเจ้าโปริสาทนี้ว่า แม้เราทั้งสอง

มุตฺตมตฺตาว "อิมินา วิเหฐิตมฺหา"ติ โปริสาทำ โปเถยฺยุปิ หเนยฺยุปิ น โข ปเนส เตสุ ทุพฺภิสฺสติ, อหำ เอกโกว คนฺตฺวา ปฏิญฺญำ ตาว เนสำ คณฺหิสฺสามี"ติ. จินฺเตตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา เต ขตฺติเย หตฺถตเลสุ อาวุณิตฺวา โปริสาเทน อคฺคปาทงฺคุลีสุ ภูมึ ผุสมานาสุ รุกฺขสาขาสุ โอลคฺคิเต วาตปฺปหรณกาเล นาคทนฺเตสุ โอลคฺคิต-กรณฺฑกทามานิ วิย สำปริวตฺตนฺเต อทฺทส.

ดำริว่า "ธรรมดากษัตริย์ทั้งหลาย เป็นผู้กระด้างด้วยมานะ พอหลุดพ้นแล้ว พึงโบยตีหรือฆ่าเจ้าโปริสาท ด้วยความอาฆาตว่า "พวกเราถูกเจ้าโปริสาทนี้เบียดเบียนแล้ว" ดังนี้ แต่เจ้าโปริสาทนี้จะไม่ประทุษร้ายกษัตริย์เหล่านั้นเป็นแน่ เราแต่ผู้เดียวจะไปรับปฏิญญากษัตริย์เหล่านั้นก่อน" ได้เสด็จไปในที่นั้น ทรงทอดพระเนตรเห็นกษัตริย์เหล่านั้น ถูกเจ้าโปริสาทร้อยฝ่าพระหัตถ์ แขวนไว้ที่กิ่งต้นไม้ปลายนิ้วพระบาทจดพื้นดินดิ้นรนอยู่ ประดุจพวงดอกหงอนไก่ที่เขาห้อยไว้ที่ไม้หลัก ในเวลาที่ต้องลม ฉะนั้น.

เตปิ ตำ ทิสฺวา "อทานิมฺหา อโรคา"ติ เอกปฺปหาเรเนว มหาวิรวำ วิรวึสุ. อถ เต มหาสตฺโต "มา ภายิตฺถา"ติ อสฺสาเสตฺวา "โปริสาทโต ตุมฺหากำ อภยำ ปฏิคฺคหิตำ, ตุเมฺห ปน เม วจนำ กโรถา"ติ วตฺวา เอวมาห.

แม้กษัตริย์เหล่านั้น ได้เห็นพระโพธิสัตว์แล้ว ร้องเสียงดังขึ้นพร้อมกันเป็นเสียงเดียวว่า "บัดนี้พวกเราเป็นผู้หาโรคมิได้". ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัสปลอบกษัตริย์เหล่านั้นว่า "พวกท่านอย่ากลัวเลย" แล้วตรัสว่า "พวกท่านได้รับอภัยจากเจ้าโปริสาทแล้ว แต่พวกท่านต้องทำตามถ้อยคำของหม่อมฉันด้วย" แล้วจึงตรัสดังกล่าวแล้วอย่างนี้.

ตตฺถ **น ชาตูติ** เอกํเสน น จ ทุพฺภเถ. เต อาหํสุ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **แน่นอน** ความว่า ก็พวกท่านอย่าประทุษร้ายโดยส่วนเดียว. กษัตริย์เหล่านั้นตรัสว่า

๔๗๖."กมฺมาสปาเทน วิเหฐิตมฺหา
ตลาวุตา อสฺสุมุขา รุทนฺตา
น ชาตุ ทุพฺภาม อิมสฺส รญฺโญ
สจฺจปฺปฏิญฺญํ เต ปฏิสุโณมา"ติ.

๔๗๖. "พวกหม่อมฉัน จะไม่คิดประทุษร้ายต่อพระราชานี้ ด้วยความแค้นว่า พวกเราถูกเจ้ากัมมาสบาทเบียดเบียน ถูกร้อยฝ่ามือไว้ ต้องร้องไห้ มีน้ำตานองหน้า แน่นอน พวกหม่อมฉัน ขอรับสัจปฏิญญาต่อพระองค์".

ตตฺถ **ปฏิสุโณมา**ติ เอวํ ปฏิญฺญํ อธิวาเสม สมฺปฏิจฺฉาม. อปิจ โข ปน มยํ กิลมนฺตา กเถตุํ น สกฺโกม, ตุเมฺห สพฺพสตฺตานํ ปฏิสรณา, ตุเมฺหว กเถถ, มยํ โว วจนํ สุตฺวา ปฏิญฺญํ ทสฺสามา"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ขอรับ** ความว่า หม่อมฉันรับรอง คือขอรับปฏิญญาอย่างนี้. ก็แต่ว่า พวกหม่อมฉันกำลังเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ไม่สามารถจะกล่าวถ้อยคำได้ ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่สัตว์ทั้งปวงเถิด, พระองค์นั่นแหละจงกล่าว, พวกหม่อมฉันได้สดับคำของพระองค์แล้ว จักให้คำปฏิญญา".

ตตฺถ เต โพธิสตฺโต "เตนหิ ปฏิญฺญํ เทถา"ติ วตฺวา คาถมาห

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ ตรัสกับกษัตริย์เหล่านั้นว่า "ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงให้ปฏิญญา" แล้วตรัสพระคาถาว่า

๔๗๗. "ยถา ปิตา วา อถวาปิ มาตา
อนุกมฺปกา อตฺถกามา ปชานำ
เอวมฺปิ โว โหตุ อยญฺจ ราชา
ตุเมฺห จ โว โหถ ยเถว ปุตฺตา"ติ.

๔๗๗. "บิดาหรือมารดา เป็นผู้มีความกรุณา ปรารถนาประโยชน์แก่บุตรฉันใด แม้พระราชาพระองค์นี้ก็จงเป็นเหมือนพระชนกชนนีของท่านทั้งหลาย แม้ฉันนั้น และท่านทั้งหลาย ก็จงเป็นเหมือนโอรสทั้งหลาย ฉะนั้น".

เตปิ สมฺปฏิจฺฉมานา อิมำ คาถมาหำสุ

แม้กษัตริย์เหล่านั้น เมื่อจะรับคำปฏิญญา จึงได้กล่าวคาถานี้ว่า

๔๗๘. "ยถา ปิตา วา อถวาปิ มาตา
อนุกมฺปกา อตฺถกามา ปชานำ
เอวมฺปิ โน โหตุ อยญฺจ ราชา
มยมฺปิ เหสฺสาม ยเถว ปุตฺตา"ติ.

๔๗๘. "บิดาหรือมารดา เป็นผู้มีความกรุณา ปรารถนาประโยชน์แก่บุตรฉันใด แม้พระราชาพระองค์นี้ก็จงเป็นเหมือนพระชนกชนนีของหม่อมฉันทั้งหลาย แม้ฉันนั้น แม้หม่อมฉันทั้งหลาย ก็จะเป็นเหมือนโอรสทั้งหลาย ฉะนั้น".

ตตฺถ **ตุเมฺห จ โวติ โว**กาโร นิปาตมตฺตำ.

โว อักษร ในคำว่า **ตุเมฺห จ โว** ในคาถานั้น เป็นเพียงนิบาต.

อิติ มหาสตฺโต เตสำ ปฏิญฺญำ คเหตฺวา โปริสาทำ ปกฺโกสิตฺวา "เอหิ สมฺม ขตฺติเย โมเจหี"ติ อาห. โส ขคฺคำ คเหตฺวา เอกสฺส รญฺโญ พนฺธนำ ฉินฺทิ. ราชา สตฺตาหำ นิราหาโร หุตฺวา

พระมหาสัตว์ทรงรับคำปฏิญญาของกษัตริย์เหล่านั้นแล้ว ทรงเรียกเจ้าโปริสาทมาตรัสว่า "มาเถิดสหาย จงปลดปล่อยกษัตริย์ทั้งหลาย". เจ้าโปริสาทนั้น จับพระขรรค์ตัดเชือกที่ผูกพระราชาองค์หนึ่งแล้ว. พระราชาอดอาหารตลอด ๗ วัน

เวทนาปฺปตฺโต สห พนฺธนจฺเฉทา มุตฺโต ภูมิยํ ปตติ.

ถึงทุกขเวทนา พอพ้นจากการตัดเชือกที่ผูก ก็ตกลงไปบนภาคพื้น.

ตํ ทิสฺวา มหาสตฺโต การุญฺญํ กตฺวา "สมฺม โปริสาท มา เอวํ ฉินฺทาหิ, เอกํ ราชานํ อุภโยปิ ทฬฺหํ คเหตฺวา อุเร กตฺวา อิทานิ พนฺธนํ ฉินฺทามา"ติ อาห. โปริสาโท ขคฺเคน ฉินฺทิ. มหาสตฺโต ถามสมฺปนฺนตาย ตํ อุเร นิปชฺชาเปตฺวา โอรสปุตฺตํ วิย มุทุจิตฺเตน โอตาเรตฺวา ภูมิยํ นิปชฺชาเปสิ.

พระมหาสัตว์ ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ทรงกระทำความกรุณาตรัสว่า "ดูกรสหายโปริสาท ท่านจงอย่าตัดอย่างนั้น, เราทั้งสองจะอุ้มพระราชาองค์หนึ่งไว้ให้มั่นแล้วจึงตัดเชือกที่ผูกในบัดนี้". เจ้าโปริสาทตัดเชือกด้วยพระขรรค์. พระมหาสัตว์ทรงรับพระราชาพระองค์นั้น ไว้แนบอก เพราะพระองค์ทรงสมบูรณ์ ด้วยกำลัง ทรงประคองให้นอนลงบนภาคพื้นด้วยพระหฤทัยประกอบด้วยเมตตา ดุจประคองบุตรที่เกิดแต่อก ฉะนั้น.

เอวํปิ เต สพฺเพ ภูมิยํ นิปชฺชาเปตฺวา วเณ โธวิตฺวา ทารกานํ กณฺณโต สุตฺตกํ วิย สนิกํ รชฺชุโย นิกฺกฑฺฒิตฺวา ปุพฺพโลหิตํ โธวิตฺวา วเณ นิทฺโทเส กตฺวา "สมฺม โปริสาท เอตํ รุกฺขตจํ ปาสาเณ ฆํสิตฺวา อาหรถา"ติ อาหราเปตฺวา สจฺจกิริยํ กตฺวา เตสํ หตฺถตเลสุ มกฺเขสิ.

พระมหาสัตว์ ทรงประคองพระราชาเหล่านั้น ทุกพระองค์ให้นอนบนภาคพื้นแม้อย่างนี้แล้ว ทรงล้างแผล ค่อย ๆ ดึงเชือกออก ประดุจดึงด้ายจากหูทารก ฉะนั้น ล้างหนองและเลือด ชำระแผลให้สะอาดแล้ว ตรัสว่า "ดูกรสหายโปริสาท ท่านจงฝนเปลือกไม้นี้บนแผ่นหินแล้วนำมา" ครั้นให้นำมาแล้ว จึงทรงตั้งสัตยาธิษฐานทาที่ฝ่าพระหัตถ์ของกษัตริย์เหล่านั้น.

ตำ ขณญฺเญว ผาสุกำ อโหสิ. โปริสาโท ตณฺฑุลำ คเหตฺวา วารณำ ปจิ. อุภเยปิ ชนา ปโรสตำ ขตฺติเย วารณำ ปาเยสุ.

แผลนั้นได้หายไปในขณะนั้นทันที. เจ้าโปริสาทได้เอาข้าวสารมาต้มเป็นน้ำใส ๆ. แม้กษัตริย์ทั้งสองนั้น ได้ให้กษัตริย์ร้อยเอ็ด ดื่มน้ำข้าวต้มแล้ว.

อิติ เต สพฺเพว สนฺตปฺปิตา. สุริโย อตฺถงฺคโต. ปุนทิวเสปิ ปาโต จ มชฺฌนฺติเก จ สายเณฺห จ วารณเมว ปาเยตฺวา ตติยทิวเส สสิตฺถกำ ยาคุำ ปาเยสุ ยาวตา เต อโรคา อเหสุ. อถ เน มหาสตฺโต "คนฺตุ สกฺขิสฺสถา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "คจฺฉามา"ติ วุตฺเต "เอหิ สมฺม โปริสาท สกำ รฏฺฐำ คจฺฉามา"ติ อาห.

พระโพธิสัตว์และเจ้าโปริสาทให้กษัตริย์เหล่านั้น อิ่มหนำทั่วทุกองค์ดังนี้แล้ว. พระอาทิตย์ก็อัสดง. แม้ในวันรุ่งขึ้นก็ให้กษัตริย์เหล่านั้น ดื่มน้ำข้าวต้มทั้งในเวลาเช้าเวลาเที่ยงและเวลาเย็น ในวันที่ ๓ ให้ดื่มข้าวยาคูมีเมล็ด จนกษัตริย์เหล่านั้นได้หายจากโรค. ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ตรัสถามกษัตริย์เหล่านั้นว่า "พวกท่านจักอาจกลับไปได้ไหม" เมื่อกษัตริย์เหล่านั้นกราบทูลว่า "ไปได้" แล้วจึงตรัสว่า "ดูกรสหายโปริสาท เชิญท่านเสด็จมาเราทั้งหลาย จะกลับไปแคว้นของตน".

สุตฺวา โส โรทมาโน ตสฺส ปาเทสุ ปติตฺวา "ตุวำ สมฺม ราชาโน คเหตฺวา คจฺฉ, อหำ อิเธว วนมูลผลานิ ขาทนฺโต วสิสฺสามี"ติ อาห. "สมฺม อิธ กึ กริสฺสสิ, สมฺม รมณียนฺเต รฏฺฐำ, พาราณสิยำ รชฺชำ กาเรหี"ติ "สมฺม กึ กเถสิ. น สกฺกา มยา ตตฺถ คนฺตุ, สกลนครวาสิโน หิ เม เวริโน, เต

เจ้าโปริสาทได้ฟังแล้ว ก็ร้องไห้ฟุบอยู่แทบบาทยุคลของพระมหาสัตว์ ทูลว่า "พระสหาย ขอพระองค์จงพาพระราชาทั้งหลายเสด็จไป หม่อมฉันจะกินรากไม้และผลไม้อยู่ในป่านี้นี่แหละ". พระมหาสัตว์ตรัสถามว่า "พระสหาย พระองค์จักทำอะไรในป่านี้ แคว้นของพระองค์น่ารื่นรมย์ จงเสวยราชสมบัติ ณ พระนคร

'มยฺหํ อิมินา มาตา ขาทิตา, มยฺหํ พาราณสีเถิด" เจ้าโปริสาทกล่าวว่า
ปิตา'ติ มํ ปริภาสิสฺสนฺติ, "คณฺหถ "พระสหายตรัสอะไร, หม่อมฉันไม่อาจจะ
อิมํ โจรนฺ"ติ เอเต ทณฺเฑน วา ไปในพระนครพาราณสีนั้นได้. เพราะชาว
เลฑฺฑุนา วา มุคฺคเรน วา สตฺติยา พระนครทั้งสิน เป็นศัตรูของหม่อมฉัน
วา ผรสุนา วา มํ ชีวิตา พวกเขาจักด่าบริภาษหม่อมฉันว่า 'เจ้า
โวโรเปสฺสนฺติ, อหญฺจ ตุมฺหากํ สนฺติเก โปริสาทนี้ กินมารดาบิดาของเรา' ดังนี้
สีเลสุ ปติฏฺฐิโต, ชีวิตเหตุปิ น สกฺกา แล้ว พากันกล่าวว่า "พวกท่านจงจับโจร
มยา ปรํ มาเรตุ, ตสฺมา นาหํ นี้" จักปลงชีวิตหม่อมฉันด้วยท่อนไม้
คจฺฉามิ, อหํ มนุสฺสมํสโต วิรหิตตฺตา ก้อนดิน ไม้ค้อน หอก หรือขวาน, ส่วน
กิตฺตกํ ชีวิสฺสามิ, อิทานิ มม ตุมฺหากํ หม่อมฉันตั้งอยู่ในศีลทั้งหลาย ในสำนัก
ทสฺสนํ นตฺถี"ติ โรทิตฺวา "คจฺฉถ ของพระองค์แล้ว ไม่อาจฆ่าคนอื่น
ตุเมฺห"ติ อาห. แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เพราะฉะนั้น
หม่อมฉันจึงไม่ไป, หม่อมฉันจักเป็นอยู่ได้
นานสักเท่าไร เพราะขาดเนื้อมนุษย์แล้ว
คราวนี้ หม่อมฉันจะไม่ได้เห็นพระองค์"
ดังนี้แล้วร้องไห้ทูลว่า "เชิญพระองค์
เสด็จเถิด".

อถ มหาสตฺโต ตสฺส ปิฏฺฐึ ปริมชฺชิตฺวา ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ทรงลูบหลังเจ้า
"สมฺม โปริสาท สุตโสโม นามาหํ โปริสาทนั้นตรัสว่า "พระสหายโปริสาท
มยา ตาทิโส กกฺขโล ผรุโส สาหสิโก หม่อมฉันชื่อสุตโสม คนร้ายกาจ หยาบช้า
วินีโต, พาราณสิวาสิเกสุ ชเนสุ กึ สาหัสเช่นพระองค์ หม่อมฉันยังแนะนำได้
อตฺถิ. อหํ ตํ ตตฺถ ปติฏฺฐาเปสฺสามิ, ชนชาวพระนครพาราณสี จะมีอะไร
อสกฺโกนฺโต อตฺตโน รชฺชํ ทฺวิธา หม่อมฉัน จักให้พระองค์ทรงครอบครอง
ภินฺทิตฺวา ตว ทสฺสามี"ติ วตฺวา ราชสมบัติในพระนครพาราณสีนั้น, เมื่อ
"ตุมฺหากปิ นคเร มม เวริโน ไม่สามารถก็จักแบ่งราชสมบัติของหม่อมฉัน

อตฺถิเยวา"ติ วุตฺเต "อิมินา มม วจนํ กโรนฺเตน ทุกฺกรํ กตํ, เยน เกนจิ อุปาเยน โปราณกยเส ปติฏฺฐาเปตพฺโพ เอส มยา"ติ จินฺเตตฺวา ตสฺส ปโลภนตฺถาย นครสมฺปตฺตึ วณฺเณนฺโต อาห

ออกเป็นสองส่วนถวายพระองค์ส่วนหนึ่ง" เมื่อเจ้าโปริสาททูลว่า "แม้ในพระนครของพระองค์ ศัตรูของหม่อมฉัน ก็มีอยู่เหมือนกัน" ทรงดำริว่า "การที่จะให้เจ้าโปริสาทนี้ ทำตามถ้อยคำของเรา ทำได้ยาก เราจะให้เธอดำรงอยู่ในอิสริยยศอย่างเดิม โดยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง" เมื่อจะทรงพรรณนาสมบัติในพระนคร เพื่อปลอบโยนเจ้าโปริสาทนั้น จึงได้ตรัสว่า

๔๗๙."จตุปฺปทำ สกุณญฺจาปิ มำสำ
สูเทหิ รนฺธำ สุกตำ สุนิฏฺฐิตำ
สุธำว อินฺโท ปริภุญฺชิยาน
หิตฺวา กเถโก รมสี อรญฺเญ.

๔๗๙. "พระองค์เคยเสวยพระกระยาหาร อันโอชารส ล้วนแต่เนื้อสัตว์ ๔ เท้าและนก ที่พวกห้องเครื่องปรุงให้สำเร็จเป็นอย่างดี ดังท้าวสักกรินทเทวราช เสวยสุธาโภชน์ ฉะนั้น ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่า แต่พระองค์เดียวเล่า.

๔๘๐. ตา ขตฺติยา เวลฺลิวิลากมชฺฌา
อลงฺกตา สมฺปริวารยิตฺวา
อินฺทำว เทเวสุ ปโมทยีสุ
หิตฺวา กเถโก รมสี อรญฺเญ.

๔๘๐. นางกษัตริย์เหล่านั้น ล้วนแต่เอวบางร่างน้อย สะโอดสะองประดับประดาแล้ว แวดล้อมบำเรอพระองค์ให้เบิกบานพระทัย ดังเทพอัปสร แวดล้อมพระอินทร์ในทิพยสถาน ฉะนั้น ไฉนพระองค์จะทรงละไปยินดีอยู่ในป่า แต่พระองค์เดียวเล่า.

๔๘๑. ตมฺพูปธาเน พหุโคณกมฺหิ
สุภมฺหิ สพฺพสยนมฺหิลงฺกเต
สยนสฺส มชฺฌมฺหิ สุขํ สยิตฺวา
หิตฺวา กเถโก รมสี อรญฺเญ.

๔๘๑. พระแท่นบรรทมพนักแดงโดยมาก ปูลาดด้วยผ้าโกเชาว์ ล้วนลาดด้วยเครื่องลาดอันงดงาม ประดับด้วยเครื่องอลังการ อันวิจิตร พระองค์เคยบรรทมสำราญพระทัย ท่ามกลาง พระแท่นบรรทมเช่นนั้น ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่า แต่พระองค์เดียวเล่า.

๔๘๒. ปาณิสฺสรํ กุมฺภถูนํ นิสีเถ
อโถปิ เว นิปฺปุริสมฺปิ ตูริยํ
พหุ สุคีตญฺจ สุวาทิตญฺจ
หิตฺวา กเถโก รมสี อรญฺเญ.

๔๘๒. เวลาพลบค่ำ มีการฟ้อนรำส่งสำเนียงเสียงตะโพนสำทับ ดนตรีรับประสานเสียง ล้วนแต่สตรีไม่มีบุรุษเจือปน การขับการประโคมก็ล้วนแต่ไพเราะ ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า.

๔๘๓. อุยฺยาน สมฺปนฺนปหูตมาลฺยํ
มิคาชินูเปตปุรํ สุรมฺมํ
หเยหิ นาเคหิ รเถหุเปตํ
หิตฺวา กเถโก รมสี อรญฺเญ"ติ.

๔๘๓. พระราชอุทยานนามว่ามิคาชินวัน บริบูรณ์ด้วยบุปผชาติเป็นอันมาก พระนครของพระองค์ ประกอบด้วยพระราชอุทยานเช่นนี้ เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจยิ่งนัก ทั้งสมบูรณ์ด้วยม้ารถและคชสาร ไฉนพระองค์จะทรงละไปยินดีอยู่ในป่า แต่พระองค์เดียวเล่า.

ตตฺถ **สุกตนฺติ** นานปฺปกาเรหิ สุฏฺฐุ กตํ, **สุนิฏฺฐิตนฺติ** นานาสมฺภาร-

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็นอย่างดี** คือกระทำให้ดีโดยประการ

โยชเนน สุฏฺฐุ นิฏฺฐิตํ. **กถํ เอโก รมสีติ** มูลผลาทีนิ ขาทนฺโต กถํ รมิสฺสสิ, เอหิ มหาราช, คมิสฺสามาติ.

ต่าง ๆ. คำว่า **ปรุงให้สำเร็จ** คือให้สำเร็จด้วยดี ด้วยการประกอบเครื่องปรุงชนิดต่าง ๆ. คำว่า **ไฉนพระองค์จะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า** อธิบายว่า พระองค์เสวยรากไม้และผลไม้เป็นต้น จะทรงยินดีอย่างไร, ดูกรมหาราช เชิญเสด็จมาเถิด เราทั้งสองจักไปด้วยกัน.

เวลฺลิวิลากมชฺฌาติ เอตฺถ **เวลฺลี**ติ ราสิ, **วิลากมชฺฌา**ติ วิลคฺคมชฺฌา. อุตฺตตฺต-ฆนสุวณฺณราสิปภาเจว ตนฺทีฆมชฺฌา จาติ ทสฺเสติ.

คำว่า **สะโอดสะอง** ในคำว่า **มีเอวบางร่างน้อยสะโอดสะอง** นี้ ได้แก่ กอง. คำว่า **เอวบางร่างน้อย** ได้แก่ ท่ามกลางตัว. ท่านแสดงว่า มีรัศมีดุจกองทองแท่งที่กำลังร้อน และมีเอวบางร่างสูงโปร่ง.

เทเวสฺติ เทวโลเก อจฺฉรา อินฺทํ วิย รมณีเย พาราณสินคเร ปุพฺเพ ปโมทยีสุ, ตา หิตฺวา อิธ กึ กริสฺสสิ, เอหิ สมฺม คจฺฉามาติ.

คำว่า **ในทิพยสถาน** ความว่า แต่ก่อนในพระนครพาราณสีอันน่ารื่นรมย์ เหล่านางกษัตริย์พากันแวดล้อม ปลุกปลอบท่านให้บันเทิง ดุจนางเทพอัปสรแวดล้อมพระอินทร์ในเทวโลก, ไฉนพระองค์จึงจะทรงละพวกนางกษัตริย์เหล่านั้นไปแล้วจักทรงทำอะไรอยู่ในป่านี้, ดูกรพระสหาย เชิญเสด็จมาเถิด เราทั้งสองจะไปด้วยกัน.

ตมฺพูปธานติ รตฺตูปธาเน. **สพฺพ-สยนมฺหี**ติ สพฺพตฺถรณตฺถเต สยเน.

คำว่า **พนักแดง** คือพระแท่นที่บรรทมมีพนักเป็นสีแดง. คำว่า **พระแท่น**

ที่บรรทม คือพระแท่นบรรทมที่ปูลาดไว้ด้วยเครื่องปูลาดทั้งหมด.

อลงฺกเตติ อเนกภูมิกา ทสฺเสตฺวา อทฺธรตฺตาลงฺกตยุตฺเต ตตฺถ ตฺวํ ปุพฺเพ สยีติ อตฺโถ. **สุขนฺติ** ตาทิสสฺส สยนสฺส มชฺฌมฺหิ สุขํ สยิตฺวา อิทานิ กถํ อรญฺเญ รมิสฺสสิ, เอหิ, คจฺฉาม สมฺมาติ.

คำว่า **ประดับ** ความว่า แต่ก่อนพระองค์เคยบรรทมบนพระแท่นนั้น ซึ่งประกอบด้วยเครื่องอลังการตระการตา แสดงถึงชั้นเป็นอันมาก. คำว่า **เป็นสุข** ความว่า พระองค์เคยบรรทมเป็นสุขในท่ามกลางพระแท่นที่บรรทมเช่นนั้น บัดนี้ ไฉนจักทรงยินดีในป่าเล่า ดูกรพระสหาย เชิญเสด็จมาเถิด เราทั้งสองจะไปด้วยกัน.

นิสีเถติ รตฺติภาเค. **หิตฺวาติ** เอวรูปึ สมฺปตฺตึ ฉฑฺเฑตฺวา. **อุยฺยาน สมฺปนฺน-ปหูตมาลฺยนฺติ** มหาราช ตว อุยฺยานํ สมฺปนฺนนานาวิธปุปฺผํ.

คำว่า **เวลาพลบค่ำ** ได้แก่ กาลเป็นส่วนแห่งคืน. คำว่า **ละ** คือทิ้งสมบัติเห็นปานนั้น. คำว่า **พระราชอุทยานบริบูรณ์ด้วยบุปผชาติเป็นอันมาก** ความว่า ดูกรมหาราช พระราชอุทยานของพระองค์ สมบูรณ์ด้วยดอกไม้หลากหลายชนิด.

มิคาชินูเปตปุรํ สุรมฺมนฺติ ตํ อุยฺยานํ มิคาชินํ นาม นาเมน, เตน อุเปตํ ปุรํปิ เต สุฏฺฐุ รมฺมํ. **หิตฺวาติ** เอวรูปึ มโนรมํ นครํ ฉฑฺเฑตฺวา.

คำว่า **พระนครของพระองค์ประกอบด้วยพระราชอุทยานมิคาชินวัน เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ** ความว่า พระราชอุทยานนั้น ชื่อมิคาชินวัน เป็นสถานที่น่าเพลิดเพลิน น่ายินดี สมชื่อ. แม้พระนครอันประกอบด้วยพระราชอุทยานนั้น ก็เป็นที่น่าเพลิดเพลิน น่ายินดีแก่พระองค์.

คำว่า **ละแล้ว** ความว่า ทิ้งพระนครอันน่าเพลิดเพลินเจริญใจเห็นปานนี้ไป.

อิติ มหาสตฺโต "อปฺเปว นาเมส ปุพฺเพ อนุภูตฺตํ อุปโภคปริโภครสํ สริตฺวา คนฺตุกาโม ภเวยฺยา"ติ. โปริสาทํ ปฺจมํ โภชเนน ปโลเภสิ. ทุติยํ กิเลสวเสน, ตติยํ สยเนน, จตุตฺถํ นจฺจคีตวาทิเตน, ปฺจมํ อุยฺยาเนน เจว นคเรน จาติ อิเมหิ เอตฺตเกหิ ปโลเภตฺวา "เอหิ มหาราช, อหนฺตํ อาทาย พาราณสิยํ ปติฏฺเปตฺวา ปจฺฉา สกรฏฺจ คมิสฺสามิ, สเจ พาราณสิยํ รฏฺจ น ลภิสฺสสิ, มม อุปฏฺฐากรฏฺชฺเ ทสฺสามิ, กินฺเต อรฺญวาเสน, มม วจนํ กโรหี"ติ อาห.

พระมหาสัตว์ตรัสประเล้าประโลมเจ้าโปริสาทด้วยหวังพระทัยว่า "บางทีเจ้าโปริสาทนี้ใคร่จะระลึกถึงรสของเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภคที่เคยเสวยในกาลก่อนเสด็จไป" ตรัสประโลมด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้เหล่านี้ คือด้วยโภชนะเป็นที่ ๑ ด้วยอำนาจกิเลสเป็นที่ ๒, ด้วยที่บรรทมเป็นที่ ๓, ด้วยการฟ้อนรำการขับร้อง และการประโคมดนตรีเป็นที่ ๔ ด้วยพระราชอุทยานและพระนครเป็นที่ ๕ แล้ว จึงตรัสว่า "ดูกรมหาราช เชิญเสด็จมาเถิด เราจะพาพระองค์ไปให้ครองราชสมบัติในพระนครพาราณสีแล้ว ภายหลังจึงจะไปสู่แคว้นของตน ถ้าพระองค์จะไม่ได้ครอบครองแว่นแคว้นในพระนครพาราณสี หม่อมฉันจักถวายราชสมบัติของหม่อมฉันแก่พระองค์ครึ่งหนึ่ง ประโยชน์อะไรแก่พระองค์ด้วยการอยู่ป่า จงทำตามถ้อยคำ ของหม่อมฉันเถิด".

ตสฺส วจนํ สุตฺวา คนฺตุกาโม หุตฺวา "สุตโสโม มยฺหํ อตฺถกาโม อนุกมฺปโก, ปฺจมํ มํ กลฺยาเณ ปติฏฺเปตฺวา

เจ้าโปริสาทได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์นั้น เป็นผู้ใคร่ที่จะกลับไป คิดว่า "ท่านสุตโสมทรงพระกรุณาปรารถนาความเจริญ

อิทานิ 'โปราณยเสว ปติฏฺจเปสฺสามี'ติ วทติ, สกฺขิสฺสติ เจส ปติฏฺจเปตุ์, อิมินา สทฺธีเยว คนฺตุ์ วฏฺฏติ, กึ เม อรญฺญวาเสนา"ติ จินฺเตตฺวา ติฏฺจจิตฺโต ตสฺส คุณ์ นิสฺสาย วณฺณ์ กเถตุกาโม "สมฺม สุตโสม กลฺยาณมิตฺตสํสคฺคโต สาธุตรุ์, ปาปมิตฺตสํสคฺคโต ปาปตรุ์ นาม นตฺถี"ติ วตฺวา อาห

แก่เรา ครั้งแรกตั้งเราไว้ในกัลยาณธรรม แล้ว บัดนี้ยังตรัสว่า 'จักสถาปนาในอิสริยยศตามเดิมอีก' และพระองค์ก็อาจสถาปนาได้ด้วย เราควรจะไปกับพระองค์ประโยชน์อะไรแก่เรา ด้วยการอยู่ในป่า" จึงมีจิตชื่นบาน ประสงค์จะกล่าวสรรเสริญอิงคุณของพระมหาสัตว์นั้น กราบทูลว่า "พระสหายสุตโสม อะไร ๆ ที่จะดียิ่งไปกว่าการคบกัลยาณมิตรไม่มี อะไร ๆ ที่จะเลวยิ่งไปกว่าการคบบาปมิตรไม่มีเลย" ดังนี้ แล้วจึงกล่าวว่า

๔๘๔."กาฬปกฺเข ยถา จนฺโท
หายเตว สุเว สุเว
กาฬปกฺขูปโม ราช
อสตุ์ โหติ สมาคโม.

๔๘๔. "ในกาฬปักษ์ พระจันทร์ย่อมเสื่อมลงทุก ๆ วัน ฉันใด ข้าแต่พระราชา การคบอสัตบุรุษ ย่อมเปรียบเหมือนกาฬปักษ์ ฉันนั้น.

๔๘๕. ยถาหุ์ รสกมาคมฺม
สุทุ์ กาปุริสาธมฺ
อกาสึ ปาปกุ์ ธมฺมุ์
เยน คจฺฉามิ ทุคฺคตึ.

๔๘๕. หม่อมฉันก็เหมือนกัน อาศัยคนครัวเครื่องต้น เป็นคนเลวทราม ได้ทำบาปกรรม อันเป็นเหตุไปสู่ทุคติ.

๔๘๖. สุกฺกปกฺเข ยถา จนฺโท
วฑฺฒเตว สุเว สุเว
สุกฺกปกฺขูปโม ราช
สตุ์ โหติ สมาคโม.

๔๘๖. ในศุกลปักษ์ พระจันทร์ย่อมเจริญขึ้นทุก ๆ วัน ฉันใด ข้าแต่พระราชา การคบสัตบุรุษ ย่อมเป็นเหมือนศุกลปักษ์ ฉันนั้น.

๔๘๗. ยถาหํ ตุวมาคมฺม
สุตโสม วิชานหิ
กาหามิ กุสลํ กมฺมํ
เยน คจฺฉามิ สุคฺคตึ.

๔๘๗. ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม ขอจงทรง
ทราบว่า หม่อมฉันก็เหมือนกัน
อาศัยพระองค์จักได้ทำกุศลกรรม
อันเป็นเหตุไปสู่สุคติ.

๔๘๘. ถเล ยถา วาริ ชนินฺท วุฏฺฐํ
อนฺทเนยฺยํ น จิรฏฺฐิตีกํ
เอวํ เม โหติ อสตํ สมาคโม
อนฺทเนยฺโย อุทกํ ถเลว.

๔๘๘. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอม
ประชาชน น้ำฝนตกลงในที่ดอน
ย่อมไม่คงที่ ไม่ขังอยู่ได้นานฉันใด
การคบอสัตบุรุษ ของหม่อมฉัน
ก็ไม่คงที่ เหมือนน้ำในที่ดอน
ฉันนั้น.

๔๘๙. สเร ยถา วาริ ชนินฺท วุฏฺฐํ
จิรฏฺฐิตีกํ นรวีรเสฏฺฐ
เอวมฺปิ เม โหติ สตํ สมาคโม
จิรฏฺฐิตีโก อุทกํ สเรว.

๔๘๙. ข้าแต่พระจอมประชาชน ผู้เป็น
นระ ผู้กล้าอย่างประเสริฐสุด
น้ำฝน ตกลงในสระ ย่อมขังอยู่
ได้นาน ฉันใด แม้การสมาคม
กับสัตบุรุษของหม่อมฉัน ก็ย่อม
ตั้งอยู่ได้นาน เหมือนน้ำในสระ
ฉันนั้น.

๔๙๐. อพฺยายิโก โหติ สตํ สมาคโม
ยาวมฺปิ ติฏฺเจยฺย ตเถว โหติ
ขิปฺปํ หิ เวติ อสตํ สมาคโม
ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกา"ติ.

๔๙๐. การสมาคมกับสัตบุรุษ ย่อมไม่
รู้จักเสื่อม ย่อมเป็นอยู่อย่างนั้น
แม้ตลอดเวลา ที่ชีวิตยังตั้งอยู่
ส่วนการสมาคมกับอสัตบุรุษ ย่อม
เสื่อมเร็ว เพราะเหตุนั้น ธรรม
ของสัตบุรุษย่อมไกลจากอสัตบุรุษ".

ตตฺถ **สุเว สุเว**ติ ทิวเส ทิวเส. **อนทฺธเนยฺยนฺ**ติ น อทฺธานกฺขมํ. **สเร**ติ สมุทฺเท. **นรวีรเสฏฺฐา**ติ นรปุริเสน เสฏฺฐ. **อุทกํ สเรวา**ติ สมุทฺเท วุฏฺฐอุทกํ วิย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ทุก ๆ วัน** คือในวันหนึ่ง ๆ. คำว่า **ไม่ควรที่** คือไม่ควรจะอยู่นานได้. คำว่า **สระ** ได้แก่ สมุทร. คำว่า **ผู้เป็นนระผู้กล้าอย่างประเสริฐสุด** คือผู้ประเสริฐสุดกว่านรชน. คำว่า **เหมือนน้ำในสระ** คือ เหมือนน้ำฝนที่ตกลงในสมุทร ฉะนั้น.

อพฺยายิโกติ อวิคจฺฉนโก. **ยาวมฺปิ ติฏฺเจยฺยา**ติ ยตฺตกํ กาลํ ชีวิตํ ติฏฺเจยฺย, ตตฺตกํ กาลํ ตเถว โหติ, น ชิรติ สปฺปุริเสหิ มิตฺตภาโวติ.

คำว่า **ไม่รู้จักเสื่อม** คือไม่ทรุดโทรม. คำว่า **แม้ตลอดเวลาที่ชีวิตยังตั้งอยู่** ความว่า ชีวิตยังตั้งอยู่ตลอดกาลเพียงใด การคบสัตบุรุษก็ย่อมเป็นอยู่ตลอดกาลเพียงนั้น ความเป็นมิตรกับพวกสัตบุรุษไม่เสื่อมเลย.

อิติ โปริสาโท สตฺตหิ คาถาหิ มหาสตฺตสฺส คุณํ กเถสิ. มหาสตฺโตปิ โปริสาทญฺจ เต จ ราชาโน คเหตฺวา ปจฺจนฺตคามํ อคมาสิ. ปจฺจนฺตคามวาสิโน มหาสตฺตํ ทิสฺวา นครํ คนฺตฺวา อาจิกฺขึสุ. อมจฺจา พลนิกายํ อาทาย คนฺตฺวา ปริวารยึสุ. มหาสตฺโต เตน ปริวาเรน พาราณสึ อคมาสิ. อนฺตรามคฺเค ชนปทวาสิโน ปณฺณาการํ ทตฺวา อนุคจฺฉึสุ.

เจ้าโปริสาทตรัสพรรณนาคุณของพระมหาสัตว์ ๗ คาถาด้วยประการฉะนี้. แม้พระมหาสัตว์ก็ได้ทรงพาเจ้าโปริสาทและพระราชาร้อยเอ็ดเหล่านั้น เสด็จไปถึงปัจจันตคาม. ชาวบ้านปัจจันตคามเห็นพระมหาสัตว์แล้ว ไปยังพระนคร แจ้งข่าวให้ทราบ. พวกอำมาตย์ได้พาพลนิกายไปแวดล้อมแล้ว. พระมหาสัตว์ได้เสด็จไปยังเมืองพาราณสีด้วยบริวารนั้น. ในระหว่างทาง ชาวชนบทได้ถวายเครื่องราชบรรณาการแล้วตามเสด็จ.

มหาสตฺโต มหาปริวาโร อโหสิ. เตน สทฺธึ พาราณสึ ปาปุณิ. ตทา โปริสาทสฺส ปุตฺโต ราชา โหติ, เสนาปติ กาฬหตฺถีเยว นาครา รญฺโญ อาโรจยึสุ "มหาราช สุตโสโม กิร โปริสาทำ ทเมตฺวา อาทาย อิธาคจฺฉติ, นครสฺส ปวิสิตุ น ทสฺสามา"ติ สีฆำ นครทฺวารานิ ปิทหิตฺวา อาวุธหตฺถา อฏฺฐสุ.

พระมหาสัตว์ ได้มีบริวารเป็นอันมาก. เสด็จถึงพระนครพาราณสี พร้อมด้วยบริวารนั้น. เวลานั้น โอรสของเจ้าโปริสาทเป็นพระราชา, กาฬหัตถียังเป็นเสนาบดีอยู่ ชาวเมือง กราบทูลพระราชาว่า "ข้าแต่มหาราช ได้ยินว่า พระเจ้าสุตโสมทรงทรมานเจ้าโปริสาทได้แล้ว กำลังพามาในพระนครนี้ พวกข้าพระองค์จักไม่ให้เข้ามาในพระนคร" ดังนี้แล้ว รีบปิดประตูพระนคร ได้ยืนจับอาวุธอยู่แล้ว.

มหาสตฺโต ทฺวารานำ ปิทหิตภาวำ ญตฺวา โปริสาทญฺจ ปโรสเต จ ราชาโน โอหาย กติปเยหิ อมจฺเจหิ สทฺธึ ทฺวารสมีปำ คนฺตฺวา "อหำ สุตโสมมหาราชา, ทฺวารำ วิวรถา"ติ อาห. ปุริสา คนฺตฺวา รญฺโญ อาโรเจสุ. โส ราชา "สุตโสมมหาราชา ปณฺฑิโต ธมฺมราชา สีเล ฐิโต นิสฺสำสยำ โน ภยำ นตฺถี"ติ วตฺวา "ขิปฺปำ วิวรถา"ติ วิวราเปสิ.

พระมหาสัตว์ทรงทราบความที่เขาปิดประตู จึงพักเจ้าโปริสาทและพระราชาร้อยเอ็ดพระองค์ไว้ เสด็จเข้าไปใกล้ประตูกับอำมาตย์ ๒-๓ คน ตรัสว่า "เราคือสุตโสมมหาราช พวกท่านจงเปิดประตู". พวกราชบุรุษ ไปกราบทูลพระราชา. พระราชานั้นตรัสว่า "พระเจ้าสุตโสมมหาราช ทรงเป็นบัณฑิต เป็นธรรมราชา ดำรงอยู่ในศีล ภัยไม่มีแก่พวกเราอย่างแน่นอน" รับสั่งให้เปิดประตูว่า "พวกท่านจงรีบเปิดประตูเถิด".

มหาสตฺโต นครำ ปาวิสิ. ราชา จ กาฬหตฺถี จสฺส ปจฺจุคฺคมนำ กตฺวา ตำ อาทาย ปาสาทำ อาโรปยึสุ.

พระมหาสัตว์ เสด็จเข้าไปยังพระนคร. พระราชาและท่านกาฬหัตถีเสนาบดีไปต้อนรับเสด็จพระมหาสัตว์ นำเสด็จขึ้นปราสาท.

โส ราชาสเน นิสีทิตฺวา โปริสาทสฺส อคฺคมเหสิญฺจ เสสอมจฺเจ จ ปกฺโกสาเปตฺวา ราชานํ อาห "กาฬหตฺถิ กสฺมา รญฺโญ นครํ ปวิสิตุ น เทถา"ติ. โส "รชฺชํ กาเรนฺโต อิมสฺมึ นคเร พหู มนุสฺเส ขาทิ, ขตฺติเยหิ อกตฺตพฺพกมฺมํ กริ, สกลชมฺพุทีเป ฉิทฺทํ อกาสิ, เอวรูโป ปาปธมฺโม เตน การเณนา"ติ. "อิทานิ 'โส เอวรูปึ กริสฺสตี"ติ ตุเมฺห มา จินฺตยิตฺถ. อหนฺตํ ทเมตฺวา สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสึ. ชีวิตเหตุปิ กิญฺจิ น วิเหเฐสฺสติ, นตฺถิ โว ตโต ภยํ, เอวํ มา กริตฺถ, ปุตฺเตหิ นาม มาตาปิตโร ปฏิชคฺคิตพฺพา, มาตาปิตุโปสกา หิ สคฺคํ คจฺฉนฺติ, อิตเร ชนา นิรยํ คจฺฉนฺตี"ติ.

ประทับนั่งบนพระราชอาสน์ แล้วรับสั่งให้หาพระอัครมเหสี และพวกอำมาตย์ที่เหลือของเจ้าโปริสาทมา แล้วตรัสกับพระราชาว่า "ดูกรท่านกาฬหัตถี เหตุไร จึงไม่ให้พระราชาเข้าพระนคร". ท่านกาฬหัตถีนั้นกราบทูลว่า "ท้าวเธอเมื่อครองราชย์ได้กินมนุษย์ในพระนครนี้ เป็นอันมาก ทรงกระทำกรรมที่กษัตริย์ไม่ควรกระทำได้ทำช่องในชมพูทวีปทั้งสิ้น ท้าวเธอมีธรรมลามกอย่างนี้ เพราะเหตุนั้น (เขาจึงไม่ให้พระองค์เข้าพระนคร)". พระมหาสัตว์ตรัสว่า "บัดนี้พวกท่านอย่าวิตกว่า 'เธอจักทำเช่นนั้น' เราทรมานเธอให้ตั้งอยู่ในศีลแล้ว, เธอจักไม่เบียดเบียนใครๆ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ภัยจากเธอไม่มีแก่พวกท่าน, ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำอย่างนี้ ขึ้นชื่อว่าบุตรและธิดาต้องปฏิบัติมารดาและบิดา ชนผู้ที่เลี้ยงมารดาและบิดาแลจะไปสวรรค์ ชนที่ไม่เลี้ยงมารดาและบิดานอกนี้จะไปนรก".

เอวํ โส นีจาสเน นิสินฺนสฺส ราชปุตฺตสฺส โอวาทํ ทตฺวา "กาฬหตฺถิ ตุวํ รญฺโญ สหาโย เจว เสวโก จ, รญฺญาปิ มหนฺเต อิสฺสริเย ปติฏฺฐาปิโต, ตยาปิ

พระมหาสัตว์นั้น ประทานพระโอวาทแก่พระราชบุตรผู้ประทับนั่งบนอาสนะต่ำอย่างนี้แล้ว ตรัสสอนเสนาบดีว่า "ดูกรท่านกาฬหัตถี ท่านเป็นสหายและเสวก

รญฺโญ อตฺถํ จริตุ์ วฏฺฏตี"ติ เสนาปตึ อนุสาเสตฺวา "เทวิ ตฺวมฺปิ กุลเคหา อาคนฺตฺวา ตสฺส สนฺติเก อคฺค-มเหสิฏฺฐานํ ปตฺวา ปุตฺตธีตาหิ วุฑฺฒิปฺปตฺตา ตยาปิ ตสฺส อตฺถํ จริตุ์ วฏฺฏตี"ติ เทวิยาปิ โอวาทํ ทตฺวา ตเมวตฺถํ มตฺถกํ ปาเปตุ์ ธมฺมํ เทเสนฺโต อาห

ของพระราชา แม้พระราชาก็ได้ทรงสถาปนาท่านไว้ในตำแหน่งอันสูงศักดิ์ แม้ท่านก็ควรประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่พระราชา" แล้วประทานโอวาทแม้แก่พระเทวีว่า "ดูกรพระเทวี แม้เธอก็มาจากเรือนตระกูล ได้ตำแหน่งอัครมเหสีในสำนักของพระราชานั้น ถึงความเจริญด้วยพระโอรสและพระธิดา ถึงเธอก็ควรประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พระราชานั้น" เมื่อจะทรงแสดงธรรม เพื่อทำเนื้อความนั้นให้ถึงที่สุด จึงตรัสว่า

๔๙๑."น โส ราชา โย อเชยฺยํ ชินาติ
น โส สขา โย สขารํ ชินาติ
น สา ภริยา ยา ปติโน น วิเภติ
น เต ปุตฺตา เย น ภรนฺติ ชิณฺณํ.

๔๙๑. "พระราชาพระองค์ใด ชนะคนที่ไม่ควรชนะ พระราชาพระองค์นั้นไม่ชื่อว่าเป็นพระราชา ผู้ใดเอาชนะเพื่อน ผู้นั้น ไม่ชื่อว่าเป็นเพื่อน ภรรยาใด ไม่กลัวเกรงสามี ภรรยานั้น ไม่ชื่อว่าเป็นภรรยา บุตรเหล่าใดไม่เลี้ยงดูมารดาและบิดาผู้แก่แล้ว บุตรเหล่านั้น ไม่ชื่อว่าเป็นบุตร.

๔๙๒. น สา สภา ยตฺถ น สนฺติ สนฺโต
น เต สนฺโต เย น ภณนฺติ ธมฺมํ
ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ
ธมฺมํ ภณนฺตาว ภวนฺติ สนฺโต.

๔๙๒. ที่ประชุมใดไม่มีสัตบุรุษ ที่ประชุมนั้นไม่ชื่อว่าสภา ชนเหล่าใด พูดไม่เป็นธรรม ชนเหล่านั้นไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ เหล่าชน ผู้ละราคะโทสะ

และโมหะได้แล้ว พูดเป็นธรรม
นั่นแล ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ.

๔๙๓. นาภาสมานำ ชานนฺติ
มิสฺสำ พาเลหิ ปณฺฑิตำ
ภาสมานญฺจ ชานนฺติ
เทเสนฺตำ อมตำปทำ.

๔๙๓. บัณฑิต ผู้อยู่ปะปนกับพวกพาล
เมื่อไม่พูด ชนทั้งหลายก็ไม่รู้ว่า
เป็นบัณฑิต แต่บัณฑิตเมื่อพูด
ก็แสดงอมตธรรม ชนทั้งหลาย
จึงจะรู้ได้ว่าเป็นบัณฑิต.

๔๙๔. ภาสเย โชตเย ธมฺมำ
ปคฺคเณฺห อิสินำ ธชำ
สุภาสิตทฺธชา อิสโย
ธมฺโม หิ อิสินฺ ธโช"ติ.

๔๙๔. บัณฑิตพึงกล่าวธรรม ให้กระจ่าง
พึงยกธงของพวกฤาษี พวกฤาษี
มีสุภาษิตเป็นธง ธรรมแล เป็นธง
ของพวกฤาษี".

ตตฺถ **อเชยฺยนฺติ** อเชยฺยา นาม มาตาปิตโร, เต ชินนฺโต ราชา นาม น โหติ, สเจ ตว ปิตุสนฺตกำ รชฺชำ ลภิตฺวา ตสฺส ปฏิสตฺตุ อโหสิ, อกิจฺจการี นาม ภวิสฺสติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **คนที่ไม่ควรชนะ** ความว่า มารดาและบิดาทั้งหลาย ชื่อว่า คนที่ไม่ควรชนะ พระราชาที่เอาชนะมารดาและบิดาทั้งสองนั้น ย่อมชื่อว่าไม่เป็นพระราชา ถ้าหากพระองค์ได้ราชสมบัติ อันเป็นของมีอยู่แห่งพระบิดาของพระองค์แล้ว เป็นศัตรูของบิดานั้น จักเป็นผู้ชื่อว่าทรงกระทำกิจที่ไม่ควรกระทำ.

สขารำ ชินาตีติ กุฏฺฐนฺ ชินาติ, สเจ ตฺวำ กาฬหตฺถิ รญฺญา สทฺธึ มิตฺตธมฺมำ น ปูเรสิ, อธมฺมฏฺโฐ หุตฺวา

คำว่า **เอาชนะเพื่อน** ความว่า เอาชนะด้วยคดีโกง ดูกรท่านกาฬหัตถี ถ้าท่านไม่บำเพ็ญมิตรธรรม กับพระราชา

นิรเย นิพฺพตฺติสฺสสิ. ก็ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม จักเกิดในนรก.

น วิเภตีติ น ภายติ. สเจ ตฺวํ รญฺโญ น ภายสิ, ภริยา ธมฺเม จิตา นาม นาโหสิ. คำว่า **ไม่กลัวเกรง** คือไม่เกรงกลัว. ถ้าท่านไม่กลัวเกรงพระราชา ก็จักไม่ได้ชื่อว่าเป็นภรรยาผู้ตั้งอยู่ในธรรม.

ชิณฺณนฺติ มหลฺลกํ. ตสฺมึ หิ กาเล อภรนฺตา ปุตฺตา ปุตฺตา นาม น โหนฺติ. คำว่า **ผู้แก่แล้ว** คือแก่หง่อม. จริงอยู่บุตรที่ไม่เลี้ยงดูมารดาและบิดาในเวลาเช่นนั้น ย่อมไม่ชื่อว่าเป็นบุตร.

สนฺโตติ ปณฺฑิตา. **ธมฺมนฺติ** เย ปุจฺฉิตา สจฺจภาวํ น วทนฺติ, น เต ปณฺฑิตา นาม. คำว่า **สัตบุรุษ** ได้แก่ บัณฑิต. คำว่า **ธรรม** อธิบายว่า ชนเหล่าใด ถูกเขาถามแล้วไม่บอกตามความจริง, ชนเหล่านั้นไม่ชื่อว่าเป็นบัณฑิต.

ธมฺมํ ภณนฺตาติ เอเต ราคาทโย ปหาย ปรสฺส หิตานุกมฺปกา หุตฺวา สภาวํ ภณนฺตา ปณฺฑิตา นาม โหนฺติ. **นาภาสมานนฺติ** น อภาสมานํ. คำว่า **พูดเป็นธรรม** ความว่า บุคคลเหล่านี้ ละราคะเป็นต้นได้แล้ว เป็นผู้อนุเคราะห์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น กล่าวแต่ความจริง ย่อมชื่อว่าเป็นบัณฑิต. คำว่า **เมื่อไม่พูด** คือเมื่อไม่กล่าว.

อมตปทนฺติ อมตมหานิพฺพานํ เทเสนฺตํ ปณฺฑิโตติ ชานนฺติ, เตเนว โปริสาโท ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต จตฺตาโรวเร ทตฺวา ปญฺจสุ สีเลสุ ปติฏฺฐิโต. คำว่า **อมตธรรม** คือชนทั้งหลายย่อมรู้จักบุคคลผู้แสดงอมตมหานิพพานว่าเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้นแล เจ้าโปริสาทสดับธรรมเทศนาแล้ว มีจิตเลื่อมใสให้พร ๔ ประการแล้ว ประดิษฐานอยู่ในศีล ๕.

ภาสเยติ ตสฺมา ปณฺฑิโต ปุริโส ธมฺมํ ภาเสยฺย โชเตยฺย, พุทฺธาทโย หิ อิสโย ยสฺมา ธมฺโม เอเตสํ ธโช, ตสฺมา สุภาสิตธชา นาม สุภาสิตํ ปคฺคณฺหนฺติ, พาลา ปน สุภาสิตํ ปคฺคณฺหนฺตา นาม นตฺถีติ.

คำว่า **พึงกล่าว** ความว่า เพราะเหตุนั้น บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงกล่าวธรรม คือพึงยังธรรมให้สว่างไสว, จริงอยู่ ฤาษีทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เพราะเหตุที่ธรรมเป็นธงของพวกฤาษีเหล่านี้ ฉะนั้น จึงชื่อว่ามีสุภาษิตเป็นธง ยกย่องสุภาษิต, ส่วนชนพาล ชื่อว่ายกย่องสุภาษิต ไม่มีเลย.

อิมสฺส ธมฺมกถํ สุตฺวา ราชา จ เสนาปติ จ ตุสฺสิตฺวา "คจฺฉาม, ตํ ราชานํ อาเนสฺสามา"ติ นครา นิกฺขมิตฺวา จาราเปตฺวา นาครา สนฺนิปาเตตฺวา "ตุเมฺห มา ภายิตฺถ, ราชา กิร ธมฺเม ปติฏฺฐิโต, เอถ นํ อาเนสฺสามา"ติ มหาชนํ อาทาย มหาสตฺตํ ปุรโต กตฺวา รญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา กปฺปเก อุปฏฺฐเปตฺวา กปฺปิตเกสมสฺสุ นฺหาตานุสิตฺตปสาธิตํ ราชานํ รตนราสิมฺหิ ฐเปตฺวา อภิสิญฺจิตฺวา นครํ ปเวเสสุ.

พระราชาและเสนาบดี ได้สดับธรรมกถาของพระโพธิสัตว์นี้ ยินดีแล้ว ปรึกษากันว่า "เราจะไปเชิญเสด็จพระราชานั้นเข้ามา" รับสั่งให้คนตีกลองเที่ยวประกาศไปในพระนครให้ชาวเมืองประชุมกันแล้วบอกว่า "ท่านทั้งหลายอย่ากลัวเลย, ได้ยินว่า พระราชา เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรมแล้ว จงพากันมาเถิด พวกเราจักไปเชิญพระราชานั้นเสด็จมา" จึงพามหาชนไป ให้พระมหาสัตว์เสด็จนำหน้าไปยังสำนักของพระราชา ถวายบังคมแล้ว ให้เจ้าพนักงานช่างกัลบกรับใช้สถาปนาพระราชา ผู้ตกแต่งพระเกศาและพระมัสสุแล้ว ผู้สรงสนานพระองค์ด้วยเครื่องสุคนธ์ ประดับพระองค์ด้วยเครื่องภูษาภรณ์ ไว้บนกองรัตนะอภิเษกแล้ว เชิญเสด็จเข้าสู่พระนคร.

โปริสาทราชา ปโรสตานํ ขตฺติยานํ มหาสตฺตสฺส จ มหาสกฺการํ กาเรสิ. "สุตโสมนรินฺเทน กิร โปริสาโท ทเมตฺวา รชฺเช ปติฏฺฐาปิโต"ติ สกลชมฺพุทีเป มหาโกลาหลํ อุทปาทิ. อินฺทปตฺตนคร-วาสิโน "อาคจฺฉตู"ติ ทูเต ปหิณึสุ. โส ตตฺถ มาสมตฺตํ วสิตฺวา "สมฺม คจฺฉาม มยํ, ตฺวํ อปฺปมตฺโต โหหิ จตูสุ นครทฺวาเรสุ จ นิเวสนทฺวาเร จาติ ปญฺจ ทานสาลาโย การาเปหิ, ทานํ เทหิ, ทส ราชธมฺเม อโกเปตฺวา อคติคมนํ ปชห มหาราชา"ติ โปริสาทํ โอวทิ. ปโรสตาหิ ราชธานีหิ พลนิกายา เยภุยฺเยน สนฺนิปติตา.

พระเจ้าโปริสาท ทรงกระทำสักการะเป็นการใหญ่แก่กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์และพระมหาสัตว์แล้ว. เกิดโกลาหลใหญ่ในชมพูทวีปทั้งสิ้นว่า "ได้ยินว่า พระเจ้าสุตโสมจอมนรินทร์ ได้ทรงทรมานเจ้าโปริสาท และให้ประดิษฐานอยู่ในราชสมบัติแล้ว". ประชาชนชาวนครอินทปัตได้ส่งทูตไปว่า "ขอพระมหาสัตว์จงเสด็จกลับพระนคร". พระมหาสัตว์นั้นประทับอยู่ในพระนครพาราณสีนั้นประมาณหนึ่งเดือน ตรัสสอนพระเจ้าโปริสาทว่า "ดูกรพระสหาย เราจะลาไป พระองค์จงเป็นผู้ไม่ประมาท จงให้สร้างโรงทาน ๕ แห่ง คือที่ประตูพระนคร ๔ แห่ง และที่ประตูพระราชวัง ๑ แห่ง จงทรงบำเพ็ญทาน อย่าให้ราชธรรม ๑๐ อย่างกำเริบ จงทรงละการถึงอคติ นะมหาราช". พลนิกายจากราชธานีร้อยเอ็ดนคร ได้มาประชุมกันโดยมาก.

โส เตหิ พลนิกาเยหิ ปริวุโต พาราณสิโต นิกฺขมิ. โปริสาโทปิ นิกฺขมิตฺวา อุปฑฺฒปถา นิวตฺตติ. มหาสตฺโต อพาหนานํ ราชูนํ พาหนานิ ทตฺวา สพฺเพ เต อุยฺโยเชสิ. เตปิ เตน สทฺธึ สมฺโมทิตฺวา ยถารหํ

พระมหาสัตว์นั้น ผู้อันพลนิกายเหล่านั้นแวดล้อมแล้ว เสด็จออกจากพระนครพาราณสี. แม้พระเจ้าโปริสาทก็ได้เสด็จออกจากพระนครส่งเสด็จ ถึงครึ่งทางแล้วก็เสด็จกลับ. พระมหาสัตว์ได้ประทานพาหนะ แก่พวกพระราชาที่ไม่มีพาหนะ

วนฺทนาลปนาทีนิ กตฺวา อตฺตโน อตฺตโน ชนปทำ อคมำสุ.

ทรงส่งเสด็จพระราชาเหล่านั้นทุกพระองค์. แม้พระราชาเหล่านั้น ก็ชื่นชมยินดีกับพระมหาสัตว์นั้น ได้ทำกิจมีการถวายบังคมและการเจรจาเป็นต้น ตามสมควร แล้วได้เสด็จไปยังชนบทของตน ๆ.

มหาสตฺโตปิ นครำ ปวิสิตฺวา อินฺทปตฺตนครวาสีหิ ชเนหิ เทวนครำ วิย อลงฺกตนครำ ปวิสิตฺวา มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา มธุรปฏิสนฺถารำ กตฺวา มหาตลำ อภิรุหิ. โส ธมฺเมน รชฺชำ กาเรนฺโต จินฺเตสิ "รุกฺขเทวตา มยฺหำ พหูปการา พลิกมฺมลาภมสฺส กริสฺสามี"ติ. โส นิโครธรุกฺขสฺส อวิทูเร มหนฺตำ ตฬากำ กาเรตฺวา พหูนิ กุลานิ ฯเปตฺวา คามำ นิวาสาเปสิ.

แม้พระมหาสัตว์ก็เสด็จเข้าสู่พระนครครั้นเสด็จเข้าสู่พระนคร ที่พวกประชาชนชาวเมืองอินทปัตตกแต่งไว้แล้ว ประหนึ่งเทพนคร ถวายบังคมพระชนกและพระชนนีแล้ว ทรงกระทำปฏิสันถารอันไพเราะ เสด็จขึ้นสู่ท้องพระโรง. ฝ่ายพระเจ้าโปริสาทนั้น ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม ทรงดำริว่า "รุกขเทวดามีอุปการะแก่เรามาก เราจักกระทำให้เธอได้พลีกรรม". ท้าวเธอ รับสั่งให้สร้างสระใหญ่ใกล้ต้นไทร ทรงตั้งตระกูลเป็นอันมากไว้ให้ปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว.

คาโม มหา อโหสิ อสีติมคฺคอาปณสหสฺเสน ปฏิมณฺฑิโต. ตำปิ รุกฺขมูลำ สาขนฺตโต ปฏฺฐาย ภูมึ สมตลำ กาเรตฺวา ปริกฺขิตฺตเวทิกปาการโตรณทฺวารยุตฺตำ กาเรสิ. เทวตา อภิปฺปสีทิ. กมฺมาสปาทสฺส ทมิตฏฺฐาเน นิวุฏฺฐตฺตา โส คาโม กมฺมาสปาทนิคโม นาม

ได้เป็นหมู่บ้านใหญ่ ประดับด้วยทางและร้านตลาดถึงแปดหมื่นแห่ง. โปรดให้ชำระโคนต้นไทรนั้น ตั้งแต่ปลายกิ่งจนถึงพื้นให้ราบเรียบแล้ว แวดล้อมด้วยกำแพงมีไพที (ที่ตั้งเครื่องสักการะ) ประกอบด้วยเสาค่ายและประตู. เทวดา ชื่นบานอย่างยิ่ง. บ้านนั้น ได้ชื่อว่ากัมมาสบาท-

ชาโต. เต สพฺเพปิ ราชาโน มหาสตฺตสฺส โอวาเท ฐตฺวา ทานาทีนิ ปญฺญานิ กตฺวา สคฺคปทำ ปูรยึสุ.

สตฺถา อิมำ ธมฺมเทสนำ อาหริตฺวา สจฺจานิ ปกาเสตฺวา "นาหำ ภิกฺขเว อิทาเนว องฺคุลิมาลำ ทเมสึ, ปพฺเพปิ องฺคุลิมาโล มยา ทมิโตเยวา"ติ วตฺวา ชาตกำ สโมธาเนสิ "ตทา โปริสาโท องฺคุลิมาโล อโหสิ, กาฬหตฺถี สารีปุตฺโต, นนฺทพฺราหฺมโณ อานนฺโท, รุกฺขเทวตา กสฺสโป, สกฺโก อนุรุทฺโธ, เสสราชาโน พุทฺธปริสา, มาตาปิตโร มหาราชกุลานิ อเหสุ, สุตโสมราชา ปน อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺโธ"ติ.

สุตโสมชาตกวณฺณนา ปญฺจมา.

นิคม เพราะเป็นสถานที่ทรมานเจ้ากัมมาสบาท และเป็นที่อยู่ของท้าวเธอด้วย. พระราชาเหล่านั้น แม้ทุกพระองค์ตั้งอยู่ในโอวาท ของพระมหาสัตว์ได้ทรงกระทำบุญมีทานเป็นต้น บำเพ็ญทางไปสวรรค์ให้บริบูรณ์แล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตได้ทรมานพระองคุลิมาลในบัดนี้เท่านั้น ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนตถาคตก็ได้ทรมานองคุลิมาลแล้วเหมือนกัน" แล้วทรงประมวลชาดกว่า "พระเจ้าโปริสาท ในกาลนั้นได้เป็นองคุลิมาล กาฬหัตถีเสนาบดีได้เป็นสารีบุตร นันทพราหมณ์ได้เป็นอานนท์, รุกขเทวดาได้เป็นกัสสปะ, ท้าวสักกเทวราชได้เป็นอนุรุทธะ, พระราชาร้อยเอ็ดพระองค์ที่เหลือ ได้เป็นพุทธบริษัท, พระราชบิดาและพระราชมารดาได้เป็นมหาราชตระกูล, ส่วนพระเจ้าสุตโสมคือเราสัมมาสัมพุทธเจ้า" ด้วยประการฉะนี้แล.

พรรณนาสุตโสมชาดกที่ ๕ จบ.

ชาตกุทฺทานํ	**หัวข้อชาดก** (ในอสีตินิบาต)
สุมุโข ปน หํสวโร จ มหา	๑.จุลลหังสชาดก
สุธโภชนิโก จ ปโร ปวโร	๒.มหาหังสชาดก
สกุณาลทิชาธิปติวฺหยโน	๓. สุธาโภชนชาดก
สุตโสมวรุตฺตมสวฺหยโนติ	๔. กุณาลชาดก
	๕. มหาสุตโสมชาดก
อสีตินิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตา.	พรรณนาในอสีตินิบาต จบ.